

HÉVÍZ

Művészeti folyóirat

XXIV. évfolyam • 2016/3 • Ára: 400 Ft

Hernyák Zsóka
Krusovszky Dénes
Totth Benedek
prózai

Fiatal költők
versei

EÖTVÖS KÁROLY /
Margócsy István

DYLAN /
FAZEKAS /
GION /
ORBÁN /
RIDEG /

HAJNÓCZY PÉTER

Kabai Csaba esszéje

Nyílt víz

Koós István: A házunk körül, Hajnalok a funkyban	205
Hirmann Blanka: Útlevel a Helikonra	208
Munding Márton: lejtőre húztuk fel	209
András László: Hogyan lett a bagoly bagoly?	210
Köröstyös Gergő: Tavasz dal	214
Fodor Mihály: Együtt, hepp	216
Majláth Ákos: Gyermekosztály, Angyalka	217
Krusovszky Dénes: Egy jegy, csak oda	218
Vajsenbek Péter: Elázva	225
Bordás Máté: Szobrászsegéd, Csíny	226
Elefánti Emma: Weöres után az élet	228
Hernyák Zsóka: A Vámpír	229
Bagyula Boglárka: Lehet ugyan, hogy többé sose látlak, de legalább írtam két kortárs verset; Ilyenkor este	232
Péteri Judit: Hazafelé, Nádasdy-kötettel; évszakváltó	234
Szabó Dárió: Szavanna	236
Tamás Nándor: Zárwatermők	237
Hyross Ferenc: quinta del sordo	240
Balogh Ádám: Hahó, Öcsi!	242
Totth Benedek: Hans Otto, az emberi ágyúgolyó	243

Vízibicikli

Szederkényi Olga: Rideg Bendegúz, avagy a szilváfára huggozás művészete (beszélgetés az 50 éve elhunyt Rideg Sándorról Bozók Ferenc piarista szerzetessel, költő-esszéistával és Gelencsér Gábor filmesztétával)	251
--	-----

Hullámverés

Margócsy István: Eötvös Károly, avagy az uralom nosztalgija	261
Kabai Csaba: „De miért dobnának Brasch Izidor cipőkanalára hidrogénbombát?” (Idegenség és heroizmus Hajnóczy Péter műveiben)	269
Szabó Márton István: Gion Nándor mágiája	277
Nyerges Gábor Ádám: Harang az van (Orbán Ottó lírájáról)	283
Pritz Péter: Dylan – A szabadság szobra	289

Öböl

Cséby Géza: Festetics György és a Lúdas Matyi (Fazekas Mihály művének kálváriája)	297
---	-----

Hévíz
Művészeti folyóirat
Megjelenik kéthavonta

Főszerkesztő: Szálinger Balázs
Szerkesztő: Cserna-Szabó András
Képszerkesztő: Palásti Kovács András
Olvasószerkesztő: Cséby Géza
Kézirat-előkészítés: Darida Benedek

Szerkesztőbizottság: Cserna-Szabó András, Cséby Géza, Hinger Tamás,
Óry Rózsa, Szálinger Balázs, Szántó Endre

Alapította: Dr. Kiss Lajos
Kiadja Hévíz Város Önkormányzata, 8380 Hévíz, Kossuth Lajos utca 1.
Felelős kiadó: Papp Gábor polgármester

e-mail: hevizfolyoirat@gmail.com
www.facebook.com/hevizfolyoirat
Korábbi számaink: www.onkormanyzat.heviz.hu/heviz/heviz-folyoirat-szamai

Terjesztés, előfizetés: Csongrádiné Olasz Sára, csongradine@hevizph.hu
Tördelés, layout: Leon Creativon Kft.
Nyomás és kötés: Ziegler Nyomda Kft.

ISSN szám: 1216-8181

NYÍLT VÍZ

Koós István

A HÁZUNK KÖRÜL

Már épp ideje volt, hogy a házunk tájáról
eltűnjenek a koldusok. Azt beszéltek,
zsebeikbe aprópénzt meg száraz kenyeret
tömtek, úgy indultak el a folyópartra.

Legtöbben papucsban mentek,
mert az illendőség úgy kívánja, hogy
aki fürdeni megy, ne vegyen cipőt.

A folyópartra érve csak álltak a hidak közt,
mint akik nem láttak még felhőket.
Vigyázniuk kellett, nehogy súlytalanságukban
elrepüljenek; hát ezért kellett az aprópénz.

Aztán gondoltak egyet, behullottak a
vízbe a hidak lábánál; befújta őket a szél,
mint a platán leveleit párnául a
sírgödrökbe. És többet nem
hallottunk a koldusokról.

HAJNALOK A FUNKYBAN

A hajnalok mindig
az élvezetekről szólnak.
Ekkor ébresztik fel
birodalmaikat a
temetők királyai.

Délre megérnek
kastélyaik is,
és virágzásnak indulnak
a koszorúk ágai, azokat
veszik koronául a fejükre.

'Kék, fehér és fekete, ezek
a birodalmak hajnalának
színei.' Páran megszerezik,
tekercesekbe gyűjtik az ehhez
hasonló tudnivalókat.

Szitakötőként bomlanak ki
a szavak a temetetleneket siratók
száján. Párszor lilás fény
buggyan ki hajszálaik erdejéből,
ekkor nevezzük őket angyaloknak.

A kevés, aki büntetlen életet próbál
Élni, főleg stilsztikával foglalkozik.
Hosszú hónapokon át formálja a
mészkből faragott szobrokat,
néhol simítja, másutt töri őket.

A megmásult gondolatokat és az
el nem készült szobrokat végül
ugyanoda viszik, az erdő fáinak
törzse köré kötözik őket, hogy
legyen valaki, aki őrzi a lombokat
a következő őszig.

Koós István (Budapest, 1998) az ELTE Radnóti Miklós Gimnázium tanulója. Ez az első közlése.

Hirmann Blanka

ÚTLEVÉL A HELIKONRA

Szóval itt állunk a sötét semmiben
mi, a ZS a köbön generáció fattyai,
és kéjesen lubickolva benne
disszonáns költői képekben dalolunk.
Sehol egy Jézus Krisztus, hogy újra megtanítsa,
amit még akkor se és azóta még kevésbé –
ide reformkor kell vagy dicső forradalom,
eszme és ideál, parázsló jövőkép.
Posztmoderniára ráfér a segítség,
egy kócos-naiv varázscsók,
hogy felébredjen a hamis ürességből,
hogy legyen újra dallama a dalnak,
hogy aki elindul, az el ne vesszen,
hogy legyen, ki az útra rávezessen,
S akár hogy, ne adj isten,
az érzelmi skála másik vége is
újra rezeghessen.
Kócos Krisztus engem is feloldhatna akkor,
mert gyónom a mindenható Mindennek,
hogy még érzek és még remélek,
hogy a semmiben én találok valamit,
ami kicsit gyűrött, kicsit poros –
leporolom, kivasalom, fényesítem.
És hiába törlik újra meg újra a járatot,
egyszer úgylis bejutok
a kertbe.

Hirmann Blanka (Budapest, 1996) pszichológushallgató, látens világsztárként tengeti napjait.
Ez az első versközlése.

Munding Márton

LEJTŐRE HÚZTUK FEL

lejtőre húztuk fel a sátrat,
máshol nem jutott hely.
és mégis
minden hajnalban úgy hullottunk a felvégen fekhelyünkre,
mint pálmabortól részeg maharadzsa
hogy aztán
fölkeljünk egy szakadt cipzárú hálósákban
valami túlzúfolt sátor alján.
szánkban sóderré lett a nyál,
hogyha nagy ritkán szóltunk is,
csak félmondatok csorogtak le a lejtőn.
kásás nappalok.
láncként csörgetett maradék aprópénz,
keserves boltba baktatás.
a szupermarketek parkolójában felejtett délutánokat
ellepték nyitófülek és csikkek halmái.
később sínek mellé csalt a félhomály a minket,
bolyongtunk egyre csak fel,
lábunkban vibráló fantomcéltudattal
átzuhanva töltésen, sátrakon,
egyre csak fel, rendíthetetlenül,
hogy aztán minden hajnalon
bemásszunk a sátorba megint.

Munding Márton (Budapest, 1996) az Állatorvostudományi Egyetemen biológushallgató.
Szabadidejében slammel. Ez az első versközlése.

HOGYAN LETT A BAGOLY BAGOLY?

*„Hu-hu-hu-hu bagolyka,
hu-hu-hu-hu bagolyka,
repkedj, repkedj éjszaka,
repkedj, repkedj éjszaka!”*

Abban az időben a madarakat madaraknak nevezték. Nem volt még nevük, hogy ilyen madár, olyan madár, mint hogy törpegyurgyalag vagy barnaszárnyú bukóhojsza vagy pettyes búvárcsibe és más effélék. De meg az is a helyzet, hogy semmi ok nem lett volna ezekre a különféle elnevezésekre, hiszen a madarak mind egyformák voltak. Egyszerűen nem szolgáltak rá a külön névre. Éjjel nem röpködtek, egymást nem bántották – ahogy a többi állat se igen bántotta egymást. Világos, hogy békés volt a világ, de még világosabb, hogy jóval unalmasabb is, mint manapság. Igaz, manapság talán már sokan nem bánnák, ha megint valamivel unalmasabb lenne. No, elég az hozzá, hogy akkoriban a bagoly is csak olyan közönséges nappali madár volt, mint a többi, vagyis hát, mit is beszéljek, a baglyot sem nevezték bagolynak. Csak akkoriban kezdték így nevezni, amikor az történt, amiről ez a mese szól.

Történt egyszer, hogy három kismadár eltévedt az erdőben, mert rájuk sötétedett. Nem is mertek továbbmenni, akarom mondani, röpkölni. Kérdezhetnéd, hogy abban a nagy unalmasságban ugyan mi dolguk volt alkonyatkor az erdő mélyén, messze a szüleiktől. Hát épp ez az! Kíváncsiak voltak. Azért is csavarogtak el, hogy lássanak valamit, halljanak valamit, hogy olyan vidéken röpköljenek, amit még nem ismernek. No, ez a kíváncságuk teljesült, de a kíváncsiságuk bezzeg alábbhagyott, ahogy az idő hűvösebbre,

a világosság sötétségre fordult. Mire eljött az éjszaka, a kíváncsiságból semmi sem maradt. Valahogy így van ez mindannyiunkkal. De olyan meg nincs, hogy ahol valami volt, ott ne legyen semmi, úgymint amikor elpárolgott a kíváncsiság, szépen megérkezett helyére a félelem.

Vacogtak a hidegben, reszkettek a sötétben, összebújtak, és fejüket a szárnyuk alá dugva gubbasztottak egy kupacban egy vastag faágon. A szél visított, a levelek sírtak, a fák nyöszörögtek, a felhők sziszegtek, a hold sápadozott, a fába szorult féreg nyarvíkolt, a prémes állatok horkolászta, a csillagok pedig szúrósan meredtek a kismadarakra. Akik egy szóval sem panaszkodhattak, hogy unalmas lenne az éjszakai erdő. Nem is panaszkodott egyik sem, mindegyik olyan mélyre fúrta be fejcskékjét a szárnya alá, hogy a csőre hegye se látszott ki. Csak egyikük nem így tett, éppen a legkisebb.

Talán dúsabb volt a tolla és kevésbé fázott? Vagy csak a testvérei melegítették jobban? Vagy a kíváncsisága bizonyult nagyobbak a többiekénél? Nem tudom megmondani. Elég annyi, hogy a legkisebbik madár bizony kidugta a fejét az ágak közül, és körülnézett. Addig hegyezte a fülét, amíg minden egyes neszt meg nem tudott különböztetni a többitől. A szél fújdogált, a levelek zizegtek, a fák susogtak, a felhők suhogtak, a hold mosolygott, a prémes állatok csendesesen szuszogtak, a csillagok pedig rákacsingattak a kismadárakra. Ja, és a féreg nem is szorult a fába, csak belebújt, és dudorászott. A kismadár addig-addig meresztgette a szemét, amíg épp olyan jól látott, mintha nappali fényben állna az erdő – csak most nem aranyban, hanem ezüstben csillogott minden –, és elámult rajta, mert ilyen szépet még soha nem tapasztalt.

Akkor a testvérei felsírtak, mert hát ők sem tudtak aludni, csak egész más okból, mint a legkisebb.

– Csirip-csirip, mik ezek a rémséges zajok? – És csodálkozva néztek a testvérükre. – Te nem félsz ezektől a rémséges zörejektől?

– Hallok eléggé, hogy tudjam, melyik micsoda.

– Akkor azonnal mondd meg, mi ez az iszonyú nyarvíkolás?

– Csak a falakó féreg énekel egy kis esti dalocskát.

– Csirip-csirip! Haza akarunk menni! Haza akarunk menni – sírdogáltak a kismadarak.

Erre a legkisebbik azt mondta a testvéreinek: – Hát, ha csakugyan haza akartok menni, nem bánom, hazavezetlek benneteket.

– De hát hogyan? Amikor nem is látunk a sötétben?

– Én látok, annyira, amennyire szükséges. Kapaszkodjatok a szárnyamba, nem lesz semmi baj.

Akarta is, nem is a másik két kismadár, de végül, ahogyan alkonyatkor a félelem legyőzte a kíváncsiságot, most a hazavágyás a félelmet, úgyhogy végül felkerekedtek a legkisebbiknek a szárnyába kapaszkodva a középső, azután meg a legnagyobb. De ezek úgy féltek, hogy egy szempillantás nem sok, annyira sem merték kinyitni a szemüket. Csak egyre sápítoztak, egyre mondták:

– Csirip-csirip, mi ez a félelmetes fűrészelés?

– Most repülünk a kis fenyves felett. Csak a fenyőfák csiklandozzák egymást a tűleveleikkel.

Repültek tovább.

– Csirip-csirip, mi ez a rettenetes kopácsolás?

– Most repülünk a nagy tisztás fölött. Csak az öreg tölgyfa dobálja a makkot a tisztásra.

Repültek tovább.

– Csirip-csirip, mi ez a szörnyűséges csörgés-morgás?

– Most értünk a patak fölé. Mindjárt otthon vagyunk – felelte a legkisebb. Azzal már otthon is voltak. – Uh-huh – mondta, mikor épségben leszállt a testvéreivel.

Hej, nagyon megörültek a szüleik, hogy hazaértek a kismadarak! Már komolyan aggódtak, hogy valami bajuk esett, de hát ők sem mertek nekiindulni éjszaka. Amikor az első nagy örömmön túl voltak, csodálkoztak is erősen, hogyan keveredtek vissza. A legkisebb elmondta, hogy ő bizony hallja az egészen apró neszeket is, és lát, ahogy más nappal, tudja, melyik hang kié-mié. El is kezdte mesélni, de rajta kívül mindenki nagyon álmos volt, no meg ennyi izgalom máskor egy év alatt sincsen, úgyhogy hamar bebújtak a fészekbe, összekucorodtak, és már aludtak is.

Pitymallatkor kelt az egész család, az egész patakparti madárcsapat, és tárgyalták a nagy eseményt. Csak a legkisebb szunyókált-bóbiskolt, mert ő bizony csak akkor tudott elaludni végre, mikor már majdnem hajnalodott. Oda is mentek hozzá, mind körülvették.

– Hogy csináltad? Hogy hallottál? Hogy láttál? Hogy repültél a sötétben? Hogyhogy nem féltél? – zúdították rá a kérdéseket. Ő megdörzsölte a szemét, és álmosan pislogott egyet. – Hú-hú, de álmos vagyok – nyújtózott.

Lett is nagy csiripelés, ugrándozás, szájeltátás, riadozás.

– Hát te meg hogy nézel ki?

Mert az éjszaka a nagy erőlködésben, hogy valamit meghalljon, hegyezte a fülét, úgy is maradtak a kis hegyes fülei, meresztette-guvasztotta a szemét,

hogy lásson valamit, hát úgy is maradtak a hatalmas, kerek szemei, ami bizony a többiek számára eléggé ijesztő volt, merthogy ők mind egyformák voltak.

No, ha ijesztő volt, meg is ijedtek tőle. Igaz ugyan, hogy esze ágában sem volt ijesztgetni senkit, álmos volt, hunyorgott a fényben, csak aludni szeretett volna, de bizony nem hagyták. Olyannyira megváltozott, hogy szinte még az anyja sem ismert rá. Neki is estek rögtön, csípték, cincálták, bökdösték, lökdösték, amíg meg nem elégelte, s valahogy, nagy nehezen hunyorogva, botladozva, esetlenül odébb röpült. Aztán még odébb. És még odébb. Amíg végre elég messzire volt már, és békén hagyták. Nem is ment vissza többé, igaz, nem is engedték volna. Attól kezdve a bagoly a maga éjszakai útjain röpül, nappal alszik, és nem közösködik a többi madárral.

Azóta járja a mondás: aki nem fél, attól előbb-utóbb félni fognak. Akik meg azt mondják, hogy aki legény éjjel, legyen legény nappal is, azok nem sokat tudhatnak a sötétség és a világosság természetéről.

András László (Budapest, 1966) író, regénye: Egy medvekutató feljegyzései (2010), verseskötete Világos indul címmel a Könyvhéten jelent meg. Heti rovatot ír Medvészet címmel.

Körösztyös Gergő

TAVAS DAL

Friss, tavaszi vért követel a nádas:
víz alatti szívek dús levegőjét,
repülő lények kecses zuhanását.

Szitakötőháton lövöldöznek a barátrécék
és a kitelelt viperák felköhögik a száraz békalencsét,
iszapot szórnak szebb és nagyobb gázlómadarak szemébe.
Rájuk vadászom,
karcsú nyakuk táncol a fogaim közt:
vidra vagyok az első szerelem óta.

A víz ilyenkor lesz elég meleg a fajok közti szerelemhez.
Mosolyogva vetem magam a langyos homokba,
egy síklóval szeretkezem,
és bámul minket minden, ami másba élvezi végül a tavaszt:
a sűrű vízből éppen csak kikandikálunk.
A bóklászó horgászok száján
elcsámcsognak majd a mélység kimondhatatlan halai
és a nádirigók száraz-szomorú szemeibe
pocsolyát köpnek a virággá habzó kérészek.

Bennünk a flóra.
Bennünk a fauna.
A te kopoltyúd, az ő tolla, az én fogam
egy víztől nedves, és egy fénytől ragyog.

Kiharapok a Napból egy véres cafatot
és leöblítem két holtág sáros levével:
élek én mindenben.
Szőrös állatkája vagyok az összes szépnek,
és gyilkosa annak, aminél szebb vagyok.
Szememből csöpögnek a szerelem pikkelyei,
csónak szeli át a fáradó vizet.

Körösztyös Gergő *(Dunaújváros, 1998) gimnáziumba jár, nagy terveik vannak.*
Az ideik keszthelyi Helikoni Ünnepek fődíjasa irodalom kategóriában.

Fodor Mihály

EGYÜTT

Nézem,
Ahogy száraz süteményeken nyámmognak kevéske szuszogó örömért,
Ahogy ereik lassuló, kék folyókként kanyarognak bőrük alatt,
Amint egymás körül keringenek egyre rövidebb éveket.

És te,
Te is láttál már nagymamákat,
Ahogy homlokuk barázdáin megül a púder,
Mint dióskiflin a porcukor?
Ismered az arcuk mellé cuppantott puszik ízét?

Te is láttál már nagypapákat,
Ahogy bólogató medveként járnak körbe-körbe,
Talpak alá egyre mélyülő ösvényeket vésve?
Akadtál-e már fenn aggodalmaik szögesdrótjain?

Te is nézted már,
Ahogy hajuk ökörnyálként kapaszkodik halántékukra,
Míg szálanként el nem viszi a szél?

HEPP

habókos öregúr az Isten
pillangók szárnyára ír levelet,
és ha óvatlanul letörlöd róla ormóttan kezdeddel,
megsértődik, és nem írja meg újra.

Fodor Mihály (Szombathely, 1993) a PTE biológia–angoltanár szakos hallgatója,
és egyebek közt nagyon szeret élni. Ez az első folyóiratkielészése.

Majláth Ákos

GYERMEKOSZTÁLY

Egy kislány öklendezik álmában.
Erre riadtam fel.
Kárörvendő plüssfigurák
vigyorognak az ágyam végében.
Próbálják tartani velem
a szemkontaktust.
Eltakarom arcom,
körberajzolom
a falra festett figurákat.
A teremben nincs óra,
eltitkolják az időt.
Már kívülről tudom a bohócok vicceit,
és azt is, kik ők valójában.
Ő biztosan új lehet,
fekete ruhában, tárt karokkal közeledik.

ANGYALKA

Minden reggel meglátogatom
a szomszédban fekvő angyalkát.
Nem tud beszélni,
hiába szólítom meg.
Nincs haja,
és szárnyak helyett csövek állnak ki a testéből.
Anyá azt mondta, az ő vére fehér.
Apa azt, hogy angyalok nem léteznek.
De én tudom, hogy nincs igazá.
Hallottam, ahogy az orvosok összesúgnak.
Ő egy angyal,
és csak pár napig marad itt.

Majláth Ákos (Nyíregyháza, 1996) Apagyon nevelkedett, jelenleg az ELTE pszichológia szakos hallgatója.
Verseket két éve ír.

EGY JEGY, CSAK ODA

Sporttáskám húzta a vállamat, de hiába fájt, nem akartam letenni, egész éjszaka úgy cipeltem, mint valami talizmánt, amitől azt reméltem, egyszer csak megmutatja a megfelelő utat, habár fogalmam sem volt róla, hova is akarok eljutni. Éjjel három múlt pár perccel, és én a Kutya bárpujtjára támaszkodva úgy kértem ki egy újabb viceházmestert, mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga.

Szerettem a lassan oldódó hajnalokat, az éjszaka makacs ragaszkodását, a kátrányízű levegőt odakint, és a lassú, hordalékos örvénylést idebent. Ahogy körbenéztem, lehet, persze, hogy ez már az alkohol hatása volt, mégis, úgy tűnt, mintha ezek az álmatlan emberek, akik közé végső soron saját magamat is soroltam, fáradt-boldog rovararccal táncolnák körbe a város utolsó, égve hagyott villanykörteit. Elégedett magány töltött el a társaságukban, és miközben a fröccsömet kortyolgattam ráérősen, hálásan mosolyogtam össze mindenkivel, aki nem akart mindenáron szóba elegyedni velem.

Amikor néhány órával azelőtt otthagytam a zokogó Magdát a lakásban, még nem voltam benne biztos, hogy egy hosszabb séta után nem térek vissza hozzá, hátha mégiscsak meg tudjuk beszélni ezt az újabb hülyeséget. A sporttáskába is csak azért pakoltam be látványosan egy hétre való holmit, törölközőt, neszesszert, könyvolvasót, hogy őt megjijeszem, ezúttal sokáig nem térek vissza hozzá. Nem tudom, hogy komolyan vette-e, azt

sem tudhatom biztosan, hogy felfogta egyáltalán, mit csinálok, olyan elkéseredetten sírt, hogy talán át sem látott a könnyein. Igaz, hogy ami nekem a dühödt elrohanás volt általában, az neki a zokogás, lehet, hogy ő is csak rám akart ijeszteni, nekem legalábbis ez volt a gyanúm.

– Ide figyelj, ennek semmi értelme – mondtam neki, miután behúztam a táska cipzárját. – Most vagy veszekszünk rendesen, de akkor mondj is valamit, vagy ha csak sírni akarsz, ahhoz én nem kellek.

– Hagyjál békén – ennyit válaszolt, meg még valamit, de azt már nem hallottam a zihálásától.

Hát jó, gondoltam, akkor most próbáljuk meg így, majd hátat fordítottam neki, és szó nélkül otthagytam. A gangra kilépve aztán hirtelen megszedültem, de nem lettem egészen rosszul, csak valahogy az erő távozott a tagjaimból, és az addig magamból kipréselt határozottság. A férfiasnak szánt ideges mozdulatok helyét, amikkel a ruháimat dobáltam a sporttáskába, átvette valami finom remegés, ami a szemem sarkából indult ki, és ismeretlen csatornáin keresztül néhány pillanat alatt átjárta egész testemet. Akkor most hová, kérdezte egy hang egyfelől, amire egy másik puszogva hajtogatta, hogy kifelé, kifelé. A málladozó vakolatnak nekiütődő vállal, tántorogva indultam le a félhomályos lépcsőházban, de valami visszatartott attól, hogy rögtön kilépjek az utcára. Leültem a belső udvar egyetlen, göcsörtös törzsű, gyér levelű fája alá betolt padra, hogy sodorjak magamnak egy cigit. A szuterénben lakó középkorú pár dohányzóhelye volt ez, de, gondoltam, biztosan megbocsátják, hogy ezen a kivételes estén én is meghúzom magam itt egy kicsit. Jólesett most a cigi, egészen elmulasztotta előbbi remegésemet, füstje pedig otthonos gomolygással oszlott bele a füledt, július esti levegőbe. Az ágak között felnéztem a házra, egyik-másik fényes konyhaablak mögül tányérok és evőeszközök csörömpölése szivárgott le hozzám, míg más ablakok kéken villódzdtek, s olykor egy-egy tompább gépfegyversorozat is eldőrdült, bizonyára akciófilmet néztek valahol. Magda zokogását nem hallottam ki ebből a kakofóniából, talán nem is sírt már, talán valamelyik barátnőjének panaszkodott rólam a telefonban, vagy, hogy lenyugodjon, a Facebookot nézegette, de az is lehet, hogy némán ült odabent a lakásban, és arra várt, hogy visszatérjek.

Tényleg nem bántani akartam azzal, hogy megkértem, ne jöjjön velem az esküvőre, de képtelen volt ezt megérteni, miközben az is nyilvánvalónak tűnt, hogy igazából semmi kedve nem lenne az egészhez. Ha azt mondtam volna, hogy nem bánom, jöjjön, egy kis idő múlva mégiscsak visszakozott

volna, de én erre voltam képtelen, ő meg arra, hogy ne vegye sértésnek, ha nem is hívom. Azt mondta, úgy érzi, mintha szégyellném a régi barátaim előtt, pedig nyilván tudta, hogy éppen ellenkezőleg, ha valamit szégyellnék, azok a régi barátaim lennének, pontosabban az a régi énem, amit a gimnáziumi barátaimon végignézve láthatna meg. Kissé elmosódva persze, de még mindig elég kontúrosan ahhoz, hogy zavarba tudjon hozni vele.

Mégsem ez volt a fő ok, mivel egyáltalán nem is volt semmilyen mélyebb oka annak, hogy nem akartam magammal vinni. Csak egy érzés, hogy egyedül kell oda mennem, és azt hiszem, ezt pontosan felismerte ő is, éppen ezért hadakozott ellene foggal-körömmel. Nem mintha az utóbbi időben különösebb apropó kellett volna nekünk egy-egy nagy veszekedéshez. Bármilyen elindítható a lavinát, egy rossz helyre ledobott kardigán, egy mosatlanul hagyott tányér, túl hosszú telefonbeszélgetés egy baráttal, vagy egy film, ha egyikünknek tetszett, a másiknak biztosan nem. Egyébként közös időnk nagy része egy működőképesnek látszó rutin mentén telt, és társaságban is megfelelően funkcionáltunk még, de kiszámítható, türelmesen sűrűsödő időközönként egymásnak rontottunk. És én egyáltalán nem hittem abban a magyarázatban, amivel Magda állt elő minden kibékülésünk után, hogy mi ilyen temperamentumos pár vagyunk, és ezzel együtt kell élnünk. Sőt, amikor ezt azzal is megfejtette, hogy szerinte mi latinok szerelmesek vagyunk, mindig azonnal felment bennem újra a pumpa.

A Kutya bárpultjának támaszkodva egészen világosnak tűnt, hogy jobb, ha most nem megyek vissza egy darabig. Csak hát az volt a kérdés, hogy ha haza nem, akkor hova. Korábbi hasonló alkalmakkor mindig Máté volt az első, akit felhívtam, munkatársam a belföld rovatnál, és egyben jó barátom egyetemista korunk óta, de ő most valami prágai konferencián adott elő éppen a kelet-európai szabad sajtó viszontagságos körülményeiről. Az utóbbi időben elég sokat turnézott ezzel a témával mindenfelé, úgy tűnik, mondogatta fanyar vigyorral, megint van felvevőpiaca a panaszkodásunknak. Én viszont most nem panaszkodni akartam, csak bedőlni némán egy ágyba, de nem jutott eszembe senki, akit Mátén kívül ilyenkor még felhívhattam volna. Abban bíztam, hogy a szokásos helyeinken majd csak összefutok valakivel, aki sporttáskámra nézve felajánl egy szabad matracot az albérletében, de nem volt szerencsém. Pár éve ez még ment volna, gondoltam, most már mindenki kicsit bemerevedett. Valamiért mégsem idegeskedtem, sőt, mintha nem tudtam volna, hogy hamarosan bezár a kocsmá, olyan világvégi nyugalommal álldogáltam ott a pultnál, mintha már örökké csak így kéne támaszkodnom.

Azon gondolkodtam, hogy mi történhetett a szomszédainkkal. Egy fiatal házaspár lakott mellettünk, a srác talán programozó volt, vagy valami ilyesmi, a lány meg gyógyszerész, ha jól emlékszem. Magda mondta ezt egyszer, ő ugyanis többet beszélgetett velük, engem, az a helyzet, hogy meglehetősen idegesítettek mindig is. Pláne az, ahogy a gyerekükkel bántak, túl jól, bármilyen hülyén hangzik is ez, de az az erőltetett jókedv, állandó gügyögés, és kibírhatatlan kedvesség, ami körülöngte őket, engem kikészített. Ha éppen kint cigiztem a gangon, és meghallottam, hogy közelednek a lépcsőházban, inkább elnyomtam a félig elszívott cigit, csak ne kelljen velük találkoznom.

Amikor pár órával korábban ott ültem a belső udvar sarkában a padon, és a sárgás fényvel világító vagy kéken villódzó ablakokat figyelve próbáltam elképzelni, miféle kis csaták és békekötések zajlanak odabent, hirtelen a kapunyitó sípolása rezzentett fel merengésemből. Mintha valami rosszban sántikáltam volna épp, ösztönösen beljebb csúsztam a nyeszlett kis fa sovány takarásába, és onnan lestem, hogy ki érkezik. Ők voltak azok, és amennyire a lépcsőházi lámpák gyér fényében, a fa ágai közül kinézve meg tudtam állapítani, ezúttal egyáltalán nem tűntek vidámnak. A lány ment elől, csapzott hajjal, szipogva csörgette a kulcsomóját, mint aki hirtelen elfelejtette, hogy melyik milyen zárba illik. Mögötte csoszogott a fiú, furán előregörnyedve, mint egy fordított kérdőjel, egészen rácsavarodott a karjaiban tartott kis csomagra. Olyan volt, mintha egy összegyűrt, ólomnehéz pokrócot cipelt volna fel nagy óvatosan a második emeletre, innen legalábbis úgy nézett ki, habár nyilván tudtam, hogy a kislányukat tartja a kezében. Semmi különös nem történt, szótlanul haladtak egymás után, aztán megtorpantak az ajtajuk előtt, mint akik meglepődnek, hogy ilyen hamar haza is értek, majd a lány nagy nehezen kinyitotta a rácsot, aztán a bejárati ajtót, és azzal el is nyelte őket a lakás. Kicsivel később elaludtak a folyosói lámpák, és én ismét ott voltam, egy szál magam, meglapulva a pergő vakolatú dohányzósarok dohzagában. Szomszédaink néma vonulása mégsem hagyott nyugodni, néztem az ablakukat, de nem gyújtottak lámpát. És végső soron azt hiszem, hogy ez a vonulás és ez a sötét ablak kellett ahhoz, hogy én is el tudjak indulni.

Magdát Máté barátnője mutatta be nekem egy házibuliban. A lányok is az egyetemről ismerték egymást, negyedévesek voltak művtörin, amikor mi végzősök magyarok, csak ők mondjuk tényleg közelítettek a diplomázáshoz, mi meg már inkább távolodtunk tőle. Mátéval akkor már nem fektettünk ebbe a dologba sok energiát, valamivel azelőtt elkezdtünk cikket írni a Reflex.hu-ra, előbb a kultúra rovatba ezt-azt, aztán, mivel izgalmasabbnak

tűnt, a belföldhöz mentünk át, oda már rendes állásba. Máté abba is hagyta rögtön az egyetemet, annyira beszippantotta ez az új közeg, én egyelőre csak halasztottam egy félévet, nem nagyon bírtam ilyen könnyen elereszteni a dolgot, akárhogy utáltam is már, csábítóan kevés hiányzott az abszolutoriumhoz. A házibulin mindenesetre elég sikeresen adtuk elő az online sajtó fiatal titánjait, a konyhában szorongó kis közönség hálásan hallgatta erősen kiszínezett sztorijainkat, az ajtófélfának dőlve Magda is köztük nevetgélt. Iszonyatosan nagyképűek voltunk, azt hiszem, valami megmagyarázhatatlan módon mégsem visszataszítóak, vagy csak még nem egészen azok, ezt nehéz eldöntenem. Az viszont biztos, hogy másnap reggel, hasogató fejjel ugyan, de elégedetten ébredtem fel Magda mellett egy Hollán Ernő utcai kis lakás hálószobájában. Mindez nagyjából négy éve volt már, azóta Máté szakított a barátnőjével és rovatvezető lett, én megszereztem az abszolutoriumot, de még mindig nem diplomáztam le, összeköltöztünk a Csengery utcába Magdával, aki egy galériában lett kurátor, és most ott szobroztam, vállamon a sporttáskával a Kutya bárpultjára dőlve.

Egy pillanatra lehajtottam a fejem és behunytam a szememet is, úgy susogtak körülöttem az emberek, akár ha egy sűrű nádas közepén találtam volna magam. Olyan érzésem támadt, mintha lassan süllyednék is, és az izzappá váló betonpadló már a bokámig érne, belecsorogna nyári cipőmbé, átmedvesítené a nadrágom szárát, és ellenállhatatlanul húzna maga felé. Ráadásul ez egyáltalán nem volt kellemetlen, úgyhogy bosszankodva nyitottam ki ismét a szemem, amikor az utolsó kört jelző csengő hangja belehasított ereszkedésembe. Még egy kisfröccsnyi időm van kitalálni, hogy mi legyen, gondoltam, és odaintettem a pultoslánynak.

– A vice már nem fog beleférni – mondta sajnálkozó mosollyal. Én meg nem akartam úgy tűnni, mint aki alkudozik, úgyhogy nem is mondtam, hogy csak kisfröccsöt szerettem volna, különben is meggondoltam már magam.

– Egy pohár Laphroaigot kérek.

– Jól van, azt lehet – vágta rá nagy boldogan, mintha valami örömhírt adtam volna át neki, majd lábujjhegyre állva igyekezett leemelni a whiskysüveget az egyik magas polcraól.

Volt egy idő, amikor Mátéval ez volt a rituális kilépőnk az éjszakából, át a másnapba, mintegy elfogadva, hogy az idő megállíthatatlan. Egy pohár Laphroaig, és mehetünk is haza. Persze nem egyetemista korunkban, akkor legfeljebb Jägert ittunk ilyen helyzetben, de miután elkezdtünk a Reflexnek dolgozni, azt gondoltuk, most már ez is belefér.

Miközben a pultoslány kitöltötte előttem az italt, elővettem a telefonomat, hogy megnézzem, nem írt-e e-mailt Magda. Az SMS rezgését éreztem volna, azt nem kaptam, de gondoltam, az a biztos, ha az e-mailre is ránézek. És akkor vettem észre, hogy habár Magda nem írt, volt egy új üzenetem, Tubától jött, és ennyi volt az egész: „Heló, azt hallottam, ott leszel Roland esküvőjén. Nincs kedved kicsit hamarabb lejönni? Üdv: Tuba”. Belekortyoltam a whiskybe és hagytam, hogy a sűrű tözegíz végigáradjon rajtam, könny futotta el a szemem, és ettől hirtelen az e-mail betűi is összemosódtak, mégsem vettem le tekintetem a telefonról. Lehet, hogy tényleg ez lenne a megoldás? Ittam még egy kortyot, és habár azt nem mondhatom, hogy minden kristálytisza lett, de valamiféle rejtett logikát mégis elkezdtem kiérezni az események árapályából. Négy múlt nem sokkal, a vállamon ott a telepakolt táska, az utolsó italom is lassan elfogy, és nincs hová mennem, miért ne indulhatnék el egy egészen váratlan irányba? Felhajtottam a whisky maradékát, fizettem a továbbra is megszállottan mosolygó pultoslánynak, és kiléptem a kocsmá ajtaján. Azt nem mondhatom, hogy nem lepődtem meg, a hosszú álldogálás után milyen botorkálva sikerült csak megtennem az első lépéseket, de a fáradtsággal kevert részegség inkább csak még eltökéltebbé tett, igaz, még mindig nem tudtam, hogy pontosan mire is. Mindenesetre amennyire kétes volt a lépteim minősége, az irány, amerre vittek, annál határozottabbnak tetszett.

Lassan égő, vékony papírba sodrott cigit szívtam, és miközben kísértéltem a Klauzál térre, majd balra le, át a Király utcába, aztán ismét balra, a Hegedűbe, végül jobbra, a Paulay Edén kijutottam az Oktogon torkolatába, egyszer csak észrevettem, hogy világos van. És hiába tudtam, hogy ehhez a tényhez nekem vajmi kevés közöm van, mégis valamiféle büszkeséggel töltött el, hogy én is a részese vagyok, de nem csak passzív szemlélője, hanem valamiképp, így éreztem akkor, amit ma már nyilván nem olyan egyszerű komolyan venni, mindenesetre valamiképp előremozdítója is. Az Oktogontól aztán az újra öntudatára ébredt város erős sodrása vitt magával, és hiába ellenkeztem volna már, de nem is tettem, esélyem sem lett volna másféle partra kisodródni, mint ahová végül is elérkeztem.

Belépve a Nyugati pályaudvar egyre kopottabb acéloszlopokon nyugvó, egyre foghíjasabb üvegtáblákkal kirakott fődémje alá, a hajnali mozdulatlanság és a végképp elhagyatottnak tűnő koszos terek lehangoló összjátéka valami új nyugtalanságot támasztott bennem. Tétován indultam meg a jegypénztárak felé, majd megtorpantam a tájékoztató tábla alatt, aztán ismét nekiindultam, de mintha nem ismertem volna a járást, önkéntelen kitérőket illesztettem a

pénztárhoz vezető, amúgy pofonegyszerű útba. Végül szinte hálával fordultam a hajléktalanhoz, aki fáradt tekintetem holtteréből egyszer csak elém lépett, és letaglózó szenvtelenséggel kezdett bele homályos monológjába.

– Főnök, meghallgat? Nem itatra gyűjtök, nemrég jöttem ki a sitról, szégyen vagy nem, őszintén mondom, látja. A gyerekeimet akarnám meglátogatni Vácon, arra kéne, ha van, egy kis pénz. Három éve nem láttam őket, nagyon hiányoznak. Van magának gyereke, főnök?

– Nincs – mondtam, miközben már a nadrágzsebemet tapogattam aprópénzt keresve. – Mennyi kell?

– Hát, már van egy kevés, ha ad egy kétszázast, jó vagyok.

Számolgattam a pénzt, csupa tízes meg húszas volt a tenyeremben, aztán ismét belenyúltam a zsebembe, és kihalásztam belőle egy gyűrt öt százast, azt nyújtottam oda neki.

– Nem tudok visszaadni, főnök – mondta, és zavartan nézte a pénzt.

– Nem is kell – feleltem, és a kezébe nyomtam, de rögtön arrébb is léptem tőle, mert a hálálkodást rosszul viseltem.

Galambcsapat röppent fel riadtan, amikor a hajléktalan átkelt köztük és sietős léptekkel haladt a jegykiadó automaták felé. Néztam, ahogy szedte a lábát, ahogy elért a gépekhez, aztán továbbment előttük és az Eiffel tér felőli oldalon, már szinte futva, elhagyta az épületet. Menekülése valamiképp megnyugtató, és így már egész határozott hangon voltam képes a kis jegykiadó ablak elé érve kimondani ezt a régi, már-már elfelejtett, mégis súlyosan visszhangzó mondatot:

– Egy jegyet szeretnék kérni Debrecenbe, csak oda.

Vajsenbek Péter

ELÁZVA

Már megint szakad az eső.
Talán ez a negyvenedik nap.
Az égi betonkeverő
cementjét a város beitta.

Szétáztak lassan a növények,
élő dolog már nem maradt.
A városszéli utcavégek
a semmibe ordítanak.

Az elfelejtett parkolókra
a sötét este rátolat.
Az éhes panelablakokban
felvillannak a fényfogak.

Steril, kicsempézett magány,
alatta pár réteg cement.
Elázott a többi határ
vagy csak érzéssé összement.

Krusovszky Dénes *(Debrecen, 1982)* költő, író, kritikus. Jelenleg Budapest és Bécs között ingázik. Legutóbbi kötete: *Elégiazaj* (versek, 2015).

Vajsenbek Péter *(Szeged, 1996)* egyetemi hallgató Szegeden, ez az első versközlése.

Bordás Máté

SZOBRÁSZSEGÉD

Sárban hempereg
egy veréb. Koszos
tollaival visszarepül
az égő csipkebokorba.
Tíz perc után eloltottam
a tüzet. A szobrász kivette
a megszilárdult madarat.
Eltette dísznek.
Másolni akarja
a veréb vonásait.
Agyaggal bevont alkarja
kemence előtt szárad.
Jegyzetelek.
Izzadságcseppeket
pakolok grafikonra.
Szilárdul az anyag.
Emelkedik az
ökölbe szorított kéz.
A szemközti falnak csapja.
Görcsben a csuklóm.
A kerámia a test
meghosszabbítása.
Pucérra vetkőzött.
Kérte, hogy testét
vastagon kenjem,
monogramját a heréi
alá vésssem. A lángok
közé toltam.
Két nap múlva kész lett.
Megfulladt, kiszáradt, és
így nem fájt neki, hogy
a verebet vállára
tapasztottam.

CSÍNY

Madarak nevelik
a cseresznyefa rügyeit.
Nagyapám sörösdobozokra
lövöldöz unokájával.
Letöri a légpuska csövét,
és megtölti gyermek
pimaszsággal.
Szemüveggel szabadna
csak vezetnie,
de kívülről tudja az összes
táblát és baboskönyvet.
Nem ellenkezik,
csak minden ellene van.
Rosszul polarizálta
az idő.

Bordás Máté (Szolnok, 1995) Martfűn nőtt fel, az ELTE magyar-német tanári szakos hallgatója.

Elefánti Emma

WEÖRES UTÁN AZ ÉLET

„Meddig kell még meghalva lennem?” –
kérdzte anyu,
és az unokaöcsém megválaszolta:
„Végig, amíg csak élsz”.
Hatéves, és nagyobb Weöresnél.

Mert Weöres kimondta,
hogya a halál az élet,
de azt nem mondta ki,
hogya akkor az élet nem lehet más,
csak a halál. Egyértelmű pedig.

Mert kicsit halott vagy,
mikor egy döntésnél végül
az egyik lehetőség lenyomja benned a többit.

Mert halott vagy,
mikor elvágja a torkod
a többiek hangja.

Mert halott vagy,
mikor anyád úgy köpi szembe magát,
hogya rólad pattan vissza.

Mert halott vagy,
mikor a tüdőgyulladásos
hátadra ülnek rá, és nem teheted meg,
hogya hazafutsz.

Mert halott vagy,
mikor életed talaját mélyen felszántják
valakik, akiket nem is ismersz.

Annyira halott vagy ilyenkor,
hogya magzatpózba görnyedve várod
az élet kezdetét.

Hernyák Zsóka

A VÁMPÍR

Csaba, a zentai úti vámpír A Vámpírnak nevezte magát, de mindenki más zentai úti vámpírnak nevezte őt, mert az sokkal pontosabb. A Csaba a zentai úti temető közelében lakott, két szomszédja volt, az egyik jobbról, a másik meg a másik. Csaba csak a jobbikat ismerte, de azt se nagyon. A zentai úti Csaba akkor jött rá, hogy valószínűleg vámpír, amikor egy két évvel ezelőtti véradáson vért adott, és nagyon élvezte. Ez nem normális, biztos vámpír vagyok, gondolta akkor, csak részben komolyan, mert Csaba, aki valószínűleg vámpír, gyakran viccelt. Csak nézte a műanyag tasakot, benne a ragacsos, sűrű, feketés-pirosas vért, megkordult a gyomra, és megindult a nyáltermelése. Elképzelte, hogy kibontja a tasakot, ahogya a zacskós tejet szokta, és az utolsó kortyig kiissza belőle a sűrű folyadékot. A vér ízére gondolt, ami emlékezete szerint leginkább a vas ízéhez hasonlít, aztán az állagára gondolt, a sűrű és sikamlós anyagra, amint szikkadt nyelőcsövén keresztül lassan gördül le a gyomrába. Azt is elképzelte, hogy a tasak tartalma megtölti a gyomrát, kiszorítja belőle a savat, és kellemesen eltelti. A vérről mint táplálékról Csaba, a zentai úti vámpír úgy gondolta, hogy nem okoz kellemetlen puffadást, és nehéz érzést a gyomorban. Minden fontos nyomelem és vitamin megtalálható benne, oxigénben gazdag, ami nélkül, gondolta Csaba, nincs élet. A zentai úti vámpír hazafelé sétált a klinikáról, szédült a nagy vérveszteségtől, a nap a szemébe süttött, és a lábait gyengének érezte. Tudta, hogy a véradás fáradságos

Elefánti Emma

(Szentés, 1999) a szentesi Horváth Mihály Gimnázium diákja.
Civilben színházrendezőnek készül. Ez az első versközlése.

folyamat, hogy utána ajánlatos valami nagy tápértékű ételt ennie, de nem kívánt semmit, a pékségekből kiáramló kenyérszagtól hányingert érzett. Elkezdődött, így kezdődik, suttogta Csaba. A zentai úti temető mellé ért, benézett a kerítésen, és végigpásztázott a sárga fűcsomók között gombamód kitüremkedő, szürke sírköveken. Megindult a nyáltermelése, és egyre jobban szédült. Elképzelte, ahogy találmra kiássa az egyik sírt, felfeszíti a koporsófedelelet, és megpróbál jóllakni a hullából. Eszébe jutott, hogy a hullák nem véreznek, többségük merev, szikkadt és egykedvű, és semmit sem lehet velük kezdeni. Nem vagyok elmebeteg, jelentette ki hangosan Csaba, nem becsteleníték meg hullákat, ha nem várhatok el tőlük semmit. Csaba szomorúan indult el a temetőtől, helyzetét kilátástalannak érezte. A piacon vett egy kiló májat, úgy döntött, sütés nélkül eszi majd meg, ha hazaér. Már a vámpírok se a régiiek, gondolta szomorúan Csaba, a zentai úti vámpír, miközben a májas zacskó a kilengéstől lábához ütődött. Mikor hazaért, beült a fotelba, és addig kapcsolgatta a tévét, míg az egyik csatornán nem talált egy fekete-fehér filmet. Miközben a filmet nézte, azt képzelte, hogy a film a vámpírokról szól. Lehalkította a tévét, és amikor látta, hogy egy hozzá hasonló, tátogó férfi van a képernyőn, Csaba elmondta a férfi helyett a szöveget. Csaba vagyok, A Vámpír, úgy ismernek, mint Csaba, a zentai úti vámpír, és nagyon el vagyok keseredve, mert a vámpírok élete soha nem volt könnyű, de ilyen nehéz se, mint amilyen most nekem. Fájó lábát felrakta a puffra, és kibontotta a összecsomózott májas zacskót. Kezébe vett egy csúszós, puha és nedves májat, megszagolta, és szomorúan vette tudomásul, hogy undorodik tőle. Visszatartotta a lélegzetét, és beleharapott a barna bensőségbe. A felszíne puha volt, a belseje pedig olyan, mint a gumi, a lé, ami kifolyt belőle, még csak nem is hasonlított a vérre. Csaba, A Vámpír zokogni kezdett, lédús könnyei az ölében tartott májas zacskóhoz csapódtak. Miért, kezdte Csaba, két könnyroham között, de nem fejezte be, inkább zokogott tovább. Közben véget ért a film, kikapcsolta a tévét, és felállt a fotelból. A maradék májat visszatette a zacskóba, és kiment az udvarra. Csöpi, gyere ide, szölongatta Csaba Csöpit, a fekete, keverék kutyát. Csöpi kidugta az orrát a házából, szippantott egyet az udvar levegőjéből, és mikor megérezte a májszagot, Csabához futott. Csaba a tenyerébe rakta a májat, és a kutya orra alá tolta. Csöpi megszaglászta a májat, és kilefetyelte gazdájá kezéből. Csaba, a zentai úti vámpír a máj levétől mocskos kezével megsimogatta Csöpi fejét, beletörölte Csöpi szőrébe az undorító ragacsot. Jó kutya, mondta Csaba Csöpinek. Csöpi válaszul lenyalta Csaba kezéről a még mindig ragadó mocskot. Csaba és Csöpi egymás szemébe néztek. Csaba arra gondolt, Csöpi vérét kéne kiszívnia, mert életrevaló kutya, fényes szőrű és játékos, a vére biztos nagyon tápláló. Csöpi arra gondolt, hogy az a

pár falat máj nem lesz elég neki egész napra, de azért kibírja holnapig, ha nagyon muszáj. Csaba elkapta a fejét, nem nézett többet Csöpire, Csöpi pedig beletörölte nedves orrát Csaba lábába. Nem vagyok elmebeteg, mondta Csaba halkán, de úgy, hogy a kutya is meghallja. Csöpi pedig megcsóválta a farkát. Csaba, a zentai úti vámpír megvakarta a kutya fültövét, és visszament a házba. Megint zokogni kezdett, de nem törölgette meg a szemét, nem akarta, hogy a máj mocskától és a kutya nyálától kezén maradt részecskék még betegebbé tegyék. Kinyitotta a hűtőszekrényt, belenézett, és még erősebben zokogott. Bevágta a hűtőszekrény ajtaját, körülnézett a házban, és még mindig szédülve visszaült a fotelba. Hogy, kezdte Csaba zokokva, de nem fejezte be. Fájó lábát felrakta a puffra, és még mindig zokogva bekapcsolta a tévét. Addig kapcsolgatta, még nem talált egy fekete-fehér filmet. Egy ideig csak nézte a fénylő képernyőt, közben nagyokat szipogott, majd mikor a képernyőn megjelent egy hozzá hasonló, tátogó férfi, Csaba beszélni kezdett helyette. Csaba vagyok, A Vámpír, az ismeretlenek úgy ismernek, mint Csaba, a zentai úti vámpír. Nem vagyok elmebeteg. Nem fogom kiszívni a kutyám vérét. Szédülök, és nem tudok mit csinálni. Vettem májat, de nem ettem meg. Vettek tőlem vért, de nem ehettem meg. Hullákat nem becsteleníték, nincsen bennük vér. Nem akarok ártani senkinek, de meghalok, ha nem segít rajtam valaki. Könnyörgök, hogy, kezdte Csaba, de nem fejezte be. Csöpi ugatni kezdett az udvaron, Csaba pedig kikapcsolta a tévét. Egy ideig csendben hallgatta a kutyát, majd kiüvöltött Csöpinek, hogy hallgass már el, nem érted? De Csöpi nem hallgatott rá, egyre hangosabban ugatott, nyüszített is, és a bejárati ajtót kaparta. Nincs semmi bajom, nem vagyok elmebeteg, üvöltötte Csaba még hangosabban, hogy a kutya biztosan meghallja. A sötét képernyőre nézett, majd a hűtőszekrényre, elképzelte a bejárati ajtó előtt kaparászó kutyát, és a fekete-fehér tátogó embert, aki nagyon hasonlít rá, majd kényelembe helyezte fájó lábát, és zokogott tovább.

Hernyák Zsóka (Zenta, 1991) író. Az első Hévíz-megjelenése (2015/6) óta nem sokat változott.

Bagyula Boglárka

LEHET UGYAN, HOGY TÖBBÉ SOSE LÁT-LAK, DE LEGALÁBB ÍRTAM KÉT KORTÁRS VERSET

(1)

majdnem plátói szerelem

a kettőnk közötti rejtett összefüggések
világaink korrespondanciái
önmagukban megdöntik a materializmus
amúgy is idejétmúlt elméletét
hiszen ami akkor működésbe jött
azt nemcsak a sötét miatt nem lehetett látni
viszont biztosabb volt mint lábunk alatt
a beton s az utcakő

(2)

veszteség

most nem is az hogy már egy hete csak rád
mindig meg-megállva
igaz hogy ez is elég nagy szenvedés
ám engem most az érdekelne
(filmekben láttam néha ilyet
de sohasem hittem igazán)
hogyan tudta a fülemből a fülbevalót
a száddal kiszedni??!

rádásul csak a felét
hogy a veszteség még fájóbb legyen
azóta se láttalak
sőt lehet hogy soha többé
te rohadt darab fülbevaló

ILYENKOR ESTE

J. A.-nak, amiért ilyen képeket tudunk írni

Ilyenkor este a távolból zúgok,
mint működő mosógép,
elhúzó kocsik zaja.

Ilyenkor este halkán nyílok-csukódom,
mint néha nyílnak-csukódnak
az ajtók.

Ilyenkor este gyakran tűnődök,
mint a faldarab, hogy hulljon-e,
mint a csavar, hogy csavarodjon-e,
mint az üveg, hogy tündököljön-e.
Aztán persze
hullik, csavarodik, tündöklök.

Ilyenkor este egyszerre felszikkázok,
mint a szemelakásban az elemlámpa fénye,
aztán kigyúlok,
mint az éjjeliszekrények lámpáinak
meleg sárga fényű,
büszke villanykörtéi,
ha rád gondolnak.

Bagyula Boglárka (Budapest, 1996) az ELTE BTK elsőéves hallgatója, ez az első versközlése.

Péteri Judit

HAZAFELÉ, NÁDASDY-KÖTETTEL

Megosztott fókus; a cseresznyék
rózsaszín és légi kontrasztokban.
A felező kék-zöld, nem tudom,
repce vagy miféle virág pixelesíti
a képet, csak
átzúgunk a színeken.
A látószög pillanatnyi és lombszagú.
Leíró jelleggel ritmizálok
– nyírfák, szünet, nyírfák, sás.
Kocsiutak kereszteződnek,
már csak mögöttem.
A macska is inkább
lencsecsillogás.
A tanyák frontvonalában viszont
még állítható a fényerő.

ÉVSZAKVÁLTÓ

a tavasznak van ébredése
kócos haja elámulása
a tavasznak kétkedése van
július óta mozgáshiánya
puha szája
keresztény hite
a tavasz vállán szeplők hemperegnek
a tavasznak Pesten tematikus sétái vannak
és sok cipője
a tavasznak van lelkesedése
a tavasznak jó kedve van ha
a tavasz barackillatú
megrendítően szűk és sötét helyen él
a tavasz mégis fényesség
a tavasznak derült ege van

az ősznek története

Péteri Judit *(Kecskemét, 1993)* mesterszakos pszichológus, könyvesbolti eladó. Ez az első folyóiratkielészése.

Szabó Dárió

SZAVANNA

ülök fenn a konyhapulton
és nézem ahogy ruhákat próbálsz
olykor csücsörítesz ajkaiddal
kecses vagy ahogy farkaszemet nézel a dresszekkel
habozni kezdesz
mire vársz még? öltözéked a köd
gombold ki belőle a tavaszt
a harisnyád hozzád sosem volt hű
csinos kis árulója formáidnak
parfümös sál és blézer is van a padlón
mutató társaság de szebb lenne a pólómmal és a
nadrággal együtt –

teátrálisan eltökélten önfeledten
ahogy a filmekben szokás
földhöz vágom a maskarámat
amit társaságodban szükségtelen nehezékké izzadok
ha épp figyelni hallanád
szuszogásom latin zene volna füleidben
a helyiség szavanna
te kiszolgáltatott báméskodó
én éhhalállal viaskodó oroszlán
s most egyre közelítek feléd
egy film tévés változatából szokás kivágni a legjobb
részeket
de a kettőnk kapcsolatából nem engedem

Tamás Nándor

ZÁRVATERMŐK

Éjjel kezdődött. Mélyen aludt, mozdulatlanul, de azután valami rosszat álmodott. Úgy érezte, rögtön megfullad. Levegő után kapkodva fölült az ágyában, felkapcsolta a kislámpát és a szájába nyúlt. Érezte, valami nem oda való került bele. Kihúzta a kezét, és megdöbbenve látta, hogy egy virágszirmot talált a szájpadról. Egy teljesen ép szirmot, nem volt se megrágva, se összenyálazva.

– Mi a faszom – sziszegte magában, mire egy legalább húsz centi hosszú, bimbódzó tulipán feszítette szét ajkait és pottyant a takarójára. Az élénkzöld levelek komoran csillogtak a lámpafényben. Karesz arra gondolt, a szokásosnál is jobban berúghatott az este, ha ilyesmi történik vele. Ötven évet leélt már, de ilyet még nem látott. Nem is hallott még hasonlót sem. Óvatosan visszafeküdt és rémülten próbálta felidézni a rég nem mondott miatyánkot. Az imádkozástól kicsit jobban lett, abbamaradt az öklendezés. De reggelig már nem tudta lehunyni a szemét. Kész szerencse, hogy szombat volt, nem kellett munkába mennie.

A konyhában anyja szemrehányó tekintete fogadta.

– Mit csináltál már megint, te szerencsétlen?! Tökrészegen támolyogtál haza – morogta az asszony, aki görnyedve mosogatott a hokedlire tett vándlingban.

Karesz káromkodott egyet, mint mindig, amikor anyja korholni kezdte. Aztán szája elé tartott kézzel kirohant a nyári konyhából, mert szárba szökken a torkában egy kisebb csokor.

Szabó Dárió (Bonyhád, 1996) a pécsi bölcsészkar hallgatója, Pécssett és Szászváron él.

Hamar belátta, hogy ezután már semmi sem lesz úgy, mint eddig. Szó nélkül tett-vett az udvaron egész nap, de este nem bírta tovább, átment a Kismatrózba. Rendelt egy fröccsöt. Sokáig ült a bor fölött és azon tűnődött, nem hat-e serkentően a virágjai növekedésére a savanykás rizling. Hiszen a káromkodás és a szesz egy tőről fakad – legalábbis az anyjától mindig ezt hallotta.

Félénken belekortyolt az italba, igen jólesett neki az egész napos absztinencia után. Lassan szűrte a fröccsöt a fogai között, kis ideig tartogatta a szájában, de nem történt semmi. A tulipánjai nem reagáltak, csak üres gyomrát marta finoman a lőre. No lám, a jóféle olaszrizling minden nyavalyát kipusztít az emberből, gondolta Karez. Gyorsan fölajtotta a maradékot és újabb fröccsöt rendelt. Ám amint hozzálátott a második pohárhoz, zsenge bimbó kandikált elő a szájából. Alig tudta eltakarni a kezével, hogy a vörös Csilla a pult mögött észre ne vegye. Aztán a markába köpte a virág fejét és zsebre vágta. Nem tudta, mi legyen, most fizette ki a piát, mit mondjon, miért nem kell a második. S ha nem kell, minek kérte ki? Végül azt mondta a felszolgálónőnek, hogy el kell mennie Orosz Bandihoz a permetezőért, addig tegye félre neki a bort. Úgy tűnt, egyetlen fröccsre kalibrálta a tulipános betegség.

Karez próbált alkalmazkodni az új helyzethez. A legnehezebb feladatot a trágár szavak mellőzése jelentette, az első nap nem győzte köpködni a szirmokat. Meg kellett szoknia, hogy nem káromkodhat, amikor elfogy a hegesztőpálca az oldaltáskájából a létra tetején állva, nem szitkozódhat, ha leüti a bütykét, és akkor sem, ha a szemébe süt a nap.

Ami az italt illeti. A második pohár már nem ment le a torkán, jöttek a szirmok. Ezért a kocsmában azt mondta, az orvos utasította önmegtartóztatásra, nincs rendben a mája. Minden napra csak egy fröccsöt engedélyezett neki a doki.

Karez lassanként teljesen megváltozott. Nem fogta a hely a kocsmában. Ivás helyett elkezdett olvasni, mindenféle újságot, Szabad Földet, A Falu Hírmondóját, meg ami a keze ügyébe került. Ha mégis társaságra vágyott, akkor maradt a Kismatróz, ahol szódavizet ivott, a bort pedig hozzágondolta. Estéknént, ha elcsendesedett az ivó, Csillával kettesben ücsörögtek a falra szerelt tévé előtt. A nő elvált iszákos férjétől, egyedül nevelte két kisgyerekét. Annak ellenére, hogy erős undort érzett a részegek iránt, világlátásban pultosként dolgozott. Időnként szidta a volt urát, Ferit, mert elitta az eszét, pedig nagyon jó szakember volt. Ilyenkor mindig hozzátette, hogy Karez is mennyivel szeretnivalóbb, mióta nem iszik.

Néhány hét múlva Karez egy vasárnap Csillánál ebédelt, majd ott maradt reggelig. Egész éjjel szerették egymást. A nő Karez minden mozdulatát irányította az ágyban, mert partnere teljesen tapasztalatlan volt a szexben.

Karez később egyre gyakrabban hált a pultosnő ágyában, és mind ritkábban töltötte az estéket az anyja mellett. A mama örült is a változásnak, meg nem is. Az nem volt ellenére, hogy – ha megkésve is – párra lelt a fia. Ellenben nem tetszett neki Karez választottja, mert Csillát olyan nőnek gondolta, aki egy időben több férfinak is kedveskedik. Ezt a véleményét többször is közölte fiával, aki ilyenkor csak nagyon nehezen tudta megállni, hogy ne káromkodjon.

Karez már az esküvőjüket tervezgette, amikor Csilla bejelentette, hogy gyermeket vár. A férfit földöntúli boldogság öntötte el.

– Mostantól minden megváltozik – kiáltotta örömittasan.

– Nem hiszem – mondta Csilla közönyösen. – Feritől van a gyerek.

Karez szédülni kezdett és hányinger tört rá. Szó nélkül távozott a nőtől, aki nem is próbálta tartóztatni.

Egész éjjel szűkülve rágt a párnája sarkát. Átkozódott, káromkodott és megivott egy liter törkölyt. Az anyja a szomszéd szobában rettegve hallgatta fia ordibálását, de nem mert kérdezni.

Karez csak köpte, okáda ki magából a sárga és piros virágokat, úgy érezte, a szeméből is tulipánillatú könny csorog. Hajnalra az egész szoba tele volt levelekkel és szirmokkal, melyből fél méter vastag szőnyeg állt a padlón. Karez feltépte a bejárati ajtót, befogott, a szekérral a ház elé állt és bukdácsolva hordta ki az ölében a kocsira a virágokat.

Már derengett az ég alja, amikor Csilla házához ért. Bement, az ágyhoz lépett és addig rázta az asszonyt, amíg az ki nem lehelt a lelkét. Közben azt ordította: miért, miért, miért? És csak úgy ömlöttek szájából a tulipánok. A két pizsamás gyerek némán figyelte az ajtóból, mi történik az anyjukkal.

Aztán a tébolyult Karez behordta a virágokat a szekérről a nő ágyára. Egyetlen, hatalmas tulipánhalom alá temette a holttestet.

Csilla méhében a boncolás során egy pár hetes tulipángumót találtak.

– Zárwatermő – bólintott méltóságteljesen a halottkém.

Tamás Nándor *(Hajdúbozsörmény, 1972) író, újságíró. Görbeházán cseperedett, csavargott, majd pár éve Debrecenbe költözött, de maradt görbeházi suttyó. Két kötete jelent meg eddig, a Tájboksz (2007) és a Hét halálom (2013), meg itt-ott pár tucatnyi novellája.*

QUINTA DEL SORDO

1.

böngészek, az egyikén csak hús van. a feldolgozást általában én végzem. ügyesek az ujjaim. persze csak fiatal, jó húst, bárányfejet meg nem igazán. aztán ez a sok rettenet, mintha szerzetesek lennének, isznak, ők biztos az ismerőseim. annak ottt mindene apró, csak a keze hatalmas. az ujjai hosszúak, álmomban majd kitakar és egyenként megérinti minden csigolyámat. egy hisztérika, haján látszik, ölel egy részegét. egymás szájába dőlnek, biztos a szesztől, fordult ki, ez a nagy ajtó, a sarkából a föld. a szerelem biztos a kémia gravitációja. mindig a puhára megy. mindegyik asszony ijesztő. mindegyik öreg és félelmetes. az öreg hús nem jó és néha csoda, hogy még él. az öreg hús kiomlik kezeim közül és a víztől foltokban leválik a bőre, pedig én nagyon, nagyon vigyázok rá. egyszer azt hittem, torkán akadt a saját fogsora. szamarak táncolnak az árnyékban a falakon, a sarokban kapkodva, töltöm tele, tetszik a füle, patáink szépen toporognak, kopognak. számár lettem én is, a legjobb életem alatt. évszakonként viszem a korsót a kútra, mint nagyapám csacsiszobra, két vödre volt és nagy fülei. nem is tudom, hogy félek-e. a víztől foltokban leválik minden, az, hogy emlékszem, vagy az, hogy nem, hogy fogakat hallok, vagy csak azt, ahogy fejem csúszik a nyálkahártyán. felfalom őket, segíték még élni egy kicsit.

2.

kidugom a fejem. épp csak lógjon bele a képbe. csak megnézném, hogy lesz-e vacsora, lesz-e hús még a csonton, hogy ez az élet így jó-e, hogy érdemes-e és persze, hogy az. egyedül vagyok, a part mögött világlik, harcsatestű itt a föld, eliszkol, elhagy. a legszebbeket mindig elásom, a legjobbakat mindig elfelejtem. remélem ők is így tesznek. én meg majd nézek utánuk, a legjobb kutyaként, kétségbeesetten.

Balogh Ádám

HAHÓ, ÖCSI!

Felnevetett, amikor arról írtam, hogy a görögországi nyaraláson milyen mélyre is volt képes egy levegővel lemerülni egy-egy szebb tarisznyarákért. Kezdetben egyesével a kezében hozta ki őket a partra, gyermeki örömmel mutatta, na ilyen a rák élőben, majd visszaúszott, és egyszerre több példánnyal a fecskéjében tért vissza, mígnem az egyik belecsípett a golyójába, ő hirtelen felkiáltott, és dobálta ki a rákokat a fürdőgatyából, mire azok megindultak, szaladtak a homokban, a napozó nők felugrottak, eldobták a naptejet meg a *Romanát*, szaladtak fel a sétányra a forró plázsról, és apám ugyanúgy nevetett fel a sztori olvasása közben, mint akkor a sikoltozó nők láttán, és kiszólt a sorok közül, hogy igazából nem tarisznyarások voltak, hanem, és ekkor gondolkodott egy pillanatra, majd mondott valamit, amire akkor azt hittem, csak egy egyszerű elszólás, nem annak az előszele, hogy majd az öccseként mutat be a nővérnek, amikor már nem csak annyi a ráktól szabadulni, hogy kikapja a fürdőgatyájából.

Totth Benedek

HANS OTTO, AZ EMBERI ÁGYÚGOLYÓ

*A bohóctréfák által kiváltott vidámság
mértéke egyenesen arányos a bohóc által
elszenvedett megaláztatásokéval.*
Angela Carter: Esték a cirkuszban

Hans Otto mosolyogva mászott be az égre meredő, hatalmas csőbe, de a porondmester rögtön látta, hogy valami nem stimmel. Ismerte jól az emberi ágyúgolyót, hosszú évek óta járták a világot truppjukkal, ám ez a távolba révedő, földöntúli mosoly csak azóta ült ki az arcára, hogy megtudta, felesége, a hatalmas keblű légtornásznő megszökött egy cingár illuzionistával.¹ A porondmester azonban – minden balsejtelme ellenére – mégsem állította le a műsort, mert végre teltház volt, és ismerve az igazgatót, valamint a cirkusz anyagi helyzetét, nem merte bevállalni, hogy elbukják a bevételt. Így aznap este a nézők a cirkusztörténelem egyik legemlékezetesebb előadásának részesei lettek.

Hans Otto bohócként kezdte pályafutását, még tizennyolcadik évét sem töltötte be, amikor először fellépett, ami ritkaságnak számított a szakmában, hiszen a fiatalok egyrészt nem szeretik kitenni magukat a buffoléttel járó megaláztatásoknak,² másrészt nem tudnak igazi mélységet adni a karakternek.³ Hans Ottót sosem zavarta, ha röhögtek rajta, kéjes élvezettel merítkezett meg a legmegalázóbb helyzetekben is, veritékszagú szomorúsága eszelős boldogságba csapott át, amikor a nézőtér gúnyos nevetésben tört ki. Hogy mindez csupán játék és álca, akkor vált világossá, amikor elhagyta az első

¹ Mint később kiderült, régóta tartott már a viszony, de valami csoda folytán sikerült titokban tartaniuk a lakókocsik, vadállatketrecek és cirkuszi kellékek állandóan változó labirintusában.

² Az a büdös nagy helyzet, hogy a mai fiatalok más faszával szeretik verni a csalánt, nyilatkozta később egy születésnap interjúban, ami aztán nem került adásba.

³ Ha nagy ritkán mégis, akkor általában labilis idegrendszerű, kisebrendűségi komplexusos, esetleg szuicid hajlamú fiatalok voltak, akik a debütálásukat követő napokban véget vetettek életüknek. Legtöbbjük felakasztotta magát, golyót repített a fejébe, de olyan is akadt, aki etetés előtti nap beszélt az oroszlnok ketrecébe.

felesége, őt pedig lavinaként temette maga alá a letargia. Élete tragikus és teljességgel váratlan fordulatát követően felhagyott eredeti szakmájával, szögre akasztotta a piros műorrot, úgymond, és egyszer s mindenkorra letörölte az arcára sminkelt vigyort. A cirkuszigazgató hiába próbálta lebeszélni, Hans megmakacsolta magát, és azzal a – légből kapott és teljesíthetetlennek tűnő – ultimátummal állt elé, hogy emberi ágyúgolyó akar lenni, és amennyiben nem lövetheti ki magát estéről estére, otthagyja a cirkuszt, és kész.⁴ Az igazgató egy hét gondolkodási időt kért, de végül – azzal a kikötéssel, hogy fizetésemelésről ne is álmodjon – rábólintott a dologra. Döntését persze nagyban befolyásolta egy szerencsétlen baleset is, mert az, hogy a bohóc – még ha a társulat közönség körében népszerű és szakmai körökben nagyra tartott tagja is – pályát akar módosítani, önmagában még nem elég ok, lévén hogy a truppnak volt már emberi ágyúgolyója, két ágyúgolyónak pedig nem volt hely a műsorban.⁵ Aznap ugyanis, amikor Hans Otto bejelentette szándékát, a cirkusz világhírű kaszkadóre elszámolta a röppályáját, és a védőháló mellett csapódott földre, gerincét törte, és tolószékbe került.⁶ E szörnyű tragédiát követően Hans Otto előtt végre szabaddá vált a pálya. *Ágyútöltelék lettem*, jegyezte meg később keserűen, ha a szokásosnál is jobban felöntött a garatra,⁷ mert hiába teljesült a kérése, ha az eredetileg csak egy blöff volt. Bármekkora sebességgel röpítette ki magából az ágyúcső, a bánat dögszaga örökre a bőréhez tapadt.⁸

Mivel Hans Otto ettől fogva úgy élt, hogy úgyszincs semmi veszítenivalója, nemsokára a veszélyes attrakció egyik legnagyobb alakja lett, azzal együtt, hogy a váltás persze nem volt zökkenőmentes. A kezdeti kudarckok frusztrálták, és a szokásosnál is mogorvább lett. Világéletében magának való fickó volt, ami abból is látszott, hogy csak zabigyerekei voltak, és sosem tartott

egyszerre háromnál több szeretőt. Kiállhatatlan természete miatt a trupp egyik legnépszerűtlenebb tagja lett, bár szakmai nagysága előtt mindenki meghajolt. A cirkuszművészeknek legalább két arca van, ami különösen igaz a bohócokra. Hans Otto napközben összevont szemöldökkel, homlokát ráncolva járkált, háromlépésenként a földre köpött, úgy szellentett meg bőfögött, hogy körül se nézett, kik állnak körülötte, esténként viszont széles mosollyal, szomorú izzadságszagát pacsulifelhőbe csomagolva lépett a fűrészpörrel felszórt porondra, hogy elbűvölje, megnevettesse és könnyekre fakassza közönségét. E harsány derű persze álca volt.⁹ Az első sorokban ülő figyelmesebb nézők láthatták a Hans Otto szemében döggeselelyűként gubbasztó bánatot.

Kudarckok idején Hans Otto csak a vadállatokkal tudta megértetni magát. Érzékenyebb lett a szagokra¹⁰ és a neszekre,¹¹ nyers húst evett,¹² a beszéde pedig érthetlenné vált, és inkább valamiféle dühös morgásra emlékeztetett, mintsem emberi hangokra. Ezekben a nehéz időszakokban az ágyban is megvadult, és úgy közöszült feleségével – és a szeretőivel –, ahogyan az oroszoknál látta: hátulról cserkészte be az asszonyt – és a szeretőit –, viczorogva maga alá gyűrte, és addig döfködte-gyömöszölte – őket –, amíg a nő(k) zokogásban nem tört(ek) ki.¹³

Hans Otto egész nyáron az új előadására készült – ez egy kudarcokkal teli nyár volt –, titokban bütykölte új ágyúját, és a fejébe vette, hogy megdönti az ifjabbik David Smith világcsúcsát.¹⁴ Még a szeretőinek – az erőművész feleségének¹⁵, a zenebohóc lányának és a kutyaidomárnak – is szigorúan megtiltotta, hogy

9 A cirkuszművészetben a bohócoknál a legmagasabb az öngyilkosok száma. Ezer bohócra évente 2,8 sikeresen befejezett öngyilkosság jut.

10 Mint a terhes nők az első trimeszterben.

11 Nem bírta elviselni, ha valaki zenélt – vagy hangosan beszélgetett – a lakókocsija közelében, amiből rengeteg konfliktusa származott, hiszen egy cirkuszban sosincs csönd.

12 Sőt, titokban időnként még belsőségeket és zsigereket is. Embert sosem evett, pedig nem egyszer nyílt rá alkalm a hosszú pályafutása során.

13 Így volt ez élete legrémesebb, katasztrófába torkolló előadását követően is, amikor Erzsébet királynő születésnapján ünnepélyesen kicsúszott a kezéből egy kínai porcelántányér. Befejezte ugyan a műsorszámot – a közönség (tanúbizonyosat téve kifogástalan modoráról) állva tapsolta meg –, a csúnya fiaskót azonban sosem heverte ki, és még jobban eltávolodott a társulattól és a feleségétől. Amikor aznap este megbaszta a nőt, majd az ágyban rágyújtott, az mélyen a szemébe nézett, és tudta, hogy a végzetes fellépésen nem csak a porcelántányér tört össze.

14 A legmesszebbre kilőtt emberi ágyúgolyó 59,05 méterre szállt 2011. március 10-én Milánóban. A távolságot az ágyú végétől a becsapódási pontig mérték. David Smith Jr.-t egy nyolc méter hosszú ágyúból lőtték ki. Becslések szerint 120 km/h sebességgel repült. A röppálya legmagasabb pontja 23 méter volt. David Smith Jr. rekordját azonban vitatják. Többek között az apja, David „Cannonball” Smith Sr., aki 2002. augusztus 31-én 61,06 méterre repült a Minnesota állambeli Owatonnában. Annak ellenére, hogy ő mindössze 110 km/h-s sebességgel haladt a becsapódási pont felé.

15 Ebből is látszott, mennyire beleszarik az egészbe. Az erőművész hirtelen haragú fickó volt, és ha kiderült volna, hogy Hans Otto felszarvazta, rögtön agyoncsapta volna, természetesen.

napközben a sátor vagy a lakókocsi közelébe menjenek. Magányosan gyakorolt, bár ezzel a szokásával nem keltett feltűnést, hiszen az erőművészek, tűznyelők, artisták, illuzionisták és az állatszélidítők is mindent megtesznek, hogy titokban tartsák bravúros mutatványaikhoz vezető kudarcaik sorozatát.¹⁶ Ha nagy ritkán felbukkant a kantinban, és kérdezgetni kezdték, kitérő válaszokat adott, ha pedig tovább rágták a fülét – a zenebohóc például igen kíváncsi és makacs fickó volt –, rájuk förmedt, hogy szálljanak le róla.¹⁷ Nem kellett sok idő, hogy mindenkit vérig sértsen. Hans Otto viselkedése még a trupp legtoleránsabb tagjait is próbára tette, őt azonban mindez szemmel láthatólag kurvára nem érdekelte. Miután sikerült teljesen elszigetelnie magát kollégáitól, végre-alahára hozzáfoghatott az elmélyült gyakorláshoz. Megszállottan készült, egyre kevesebbet aludt, szinte alig evett, majd egy esős augusztusi napon alig pislákoló libidója is végleg kihuny.¹⁸ Remeteként élt a cirkusz zajos forgatagában, és lassan valamiféle kegyelmi állapotba került. Az előadás előtti napokban már egyáltalán nem aludt, csak pár falatot evett a szendvicsből, amit az egyik szeretője készített oda a lakókocsi lépcsőjére. Ha elbóbiskolt, azt álmodta, hogy magzatpózban kuporog az ágyú csövében.

Tudata akkor is az ébrenlét és az álom határmezsgyéjén kóborolt, amikor a súlyos műbárony függöny mögött várta, hogy rá kerüljön a sor. A vastag szövet letompította valamelyest a konferanszié harsány hangját, és a tapsvihart, amellyel a közönség a bicikliző medvéket jutalmazta, de Hans Otto füle még így is belesajdult az éles zajokba. A felkonferálás végén a segítők betolták és a porond szélére állították az ágyút – amit a szokásosnál nehezebbnek éreztek, de egyikük sem tett rá megjegyzést, nehogy a többiek a gyengeség jelének véljék a dolgot –, majd elhúzták a vörös drapériát, Hans Otto pedig belépett a fűrészporrrel felszórt arénába. A nézőtéren ülőknek arcára fagyott a mosoly a borostás, karikás szemű, csont és bőr férfi láttán, aki egyetlen szó nélkül, távolba révedő tekintettel belekezdett mutatványába.

Hans Otto üveges tekintettel, némán lépdelt az égre meredő, hatalmas ágyú felé.¹⁹ A konferanszié, hogy mentse a kínos helyzetet, magához ragadta a szót,

és ecsetelni kezdte, micsoda veszélyes mutatvány következik,²⁰ majd tapsolásra buzdította a döbbenetből lassan felocsúdó közönséget. Hans Otto közben odaért a kék-pirosra festett ágyúhoz, a létrára tette a kezét, kiintett valakinek a nézőtérre, talán egy szellemnek, majd felmászott a létrán, távolba révedve elmosolyodott, és eltűnt a csőben.

A robbanás fülsiketítő volt. Az ágyú hatalmas sugárban okádtá belének színes tartalmát a közönségre. Mint egy gigantikus, vörös ejakuláció, úgy tört elő a csőből a hús, a vér, a csontok és a zsigerek masszája. A nézőtéren ülők természetesen valami trükkre gyanakodtak, még ha sokakban azonnal meg is fogalmazódott, hogy ez azért túlzás. A robbanást követő dermedt csöndet pillanatokon belül dühös kiabálás és panaszos gyereksírás váltotta fel. Amikor rádöbbsentek, mi történt valójában, kitört a pánik. A porondmester tett ugyan egy elkeseredett kísérletet, hogy lecsillapítsa a kedélyeket, de aztán rájött, hogy hiába minden, és sietve elhagyta a sátrat a vészkijáraton át. Egy sildes sapkát viselő, vörös képű fickó hánytá el magát elsőknek, és hamarosan az egész sátor sikoltozva, üvöltve okádtott. Akik pedig nem sugárban rókáztak, egymást taposva igyekeztek a kijáratok felé. A sátor perceken belül kiürült, csak a súlyos sérültek nyöszörgése hallatszott. Égethús-, hányás-, ürülék- és fűrészporszag terjengett álmosan a sátorponyva alatt.

A katasztrófavédelem és a rendőrség húsz perc múlva kiérkezett a helyszínre. A tűzszerészek azonnal megállapították, hogy valaki megbütykölte az ágyút, aztán a nyomozók bizonyítékok után kutatva feltörték Hans Otto lakókocsiját. Búcsúlevelében – amelyet jól látható helyen, az étkezőasztalon hagyott, utolsó száraz szendvicsének támasztva – a művész mindössze annyit kért, hogy *ha van rá mód és lehetőség*, ne lábjegyzetben kelljen meghalnia.

20 A cirkusztörténet legalább harminc, az artista halálával végződő kilövésről tud. A legutóbbi tragédia 2011. április 21-én az Egyesült Királyságban, Kentben történt. A művész a védőháló mellett landolt, és szörnyethalt.

16 Az állatidomárok ilyen szempontból sincsenek könnyű helyzetben, mert ha hibáznak, abból általában rendőrségi ügy lesz, vagy hosszabb kórházi tartózkodás.

17 Szálljatok le rólam, rohadt gecik, és húzzatok el a jó bűdös kurva anyátok picsájába! – bődült el gyakran.

18 Az ágyú bütykölését egy pillanatra sem akarta abbahagyni, ezért egyik kezében csavarhúzóval még egyszer utoljára könnyítette magát.

19 Ez olyan, mint egy nagy fasz – vihorászott egy copfos tinilány a harmadik sorban, mire az előtte ülő szemüveges nagymama szemrehányóan hátrafordult. A szemé villámokat szórt, a lány pedig zavartan, de dacosan így felelt: – Az ágyúra értettem.

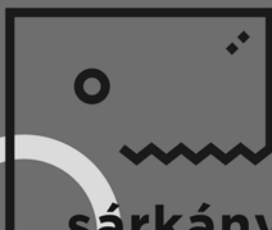
Totth Benedek (Kaposvár, 1977) író, műfordító. Első regénye, a Holtverseny (2014) Margó-díjat nyert tavaly. Sosem járt cirkuszban, az itt közölt novellát a Red Hot Chili Peppers Soul to Squeeze című száma ihlette.

PETŐFI
IRODALMI
MŰZEUM

nka

Nemzeti Kulturális Alap

sárkányok
mindig
lesznek

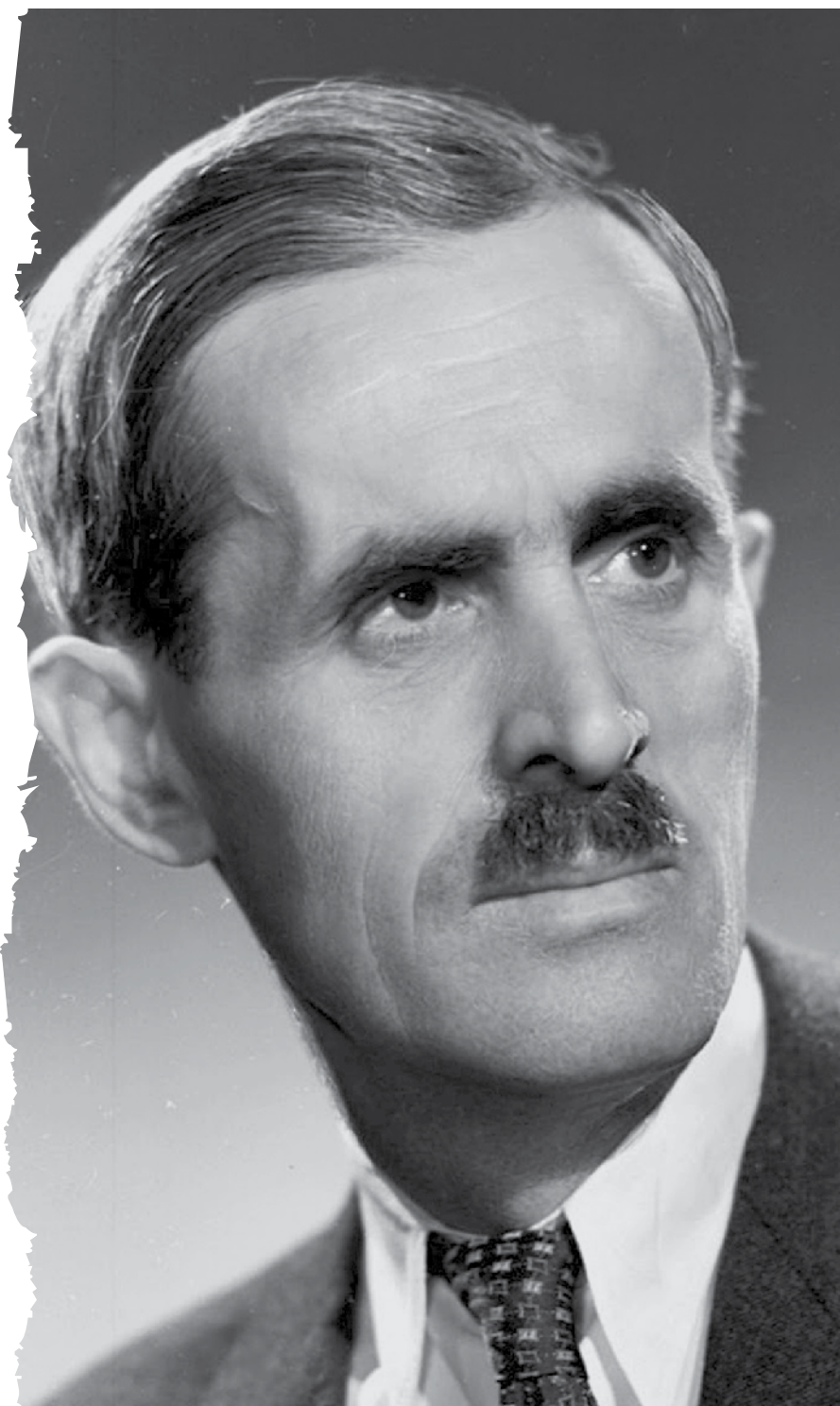
there will always be dragons

A kiállítás megtekinthető 2016. november 6-ig.

Petőfi Irodalmi Múzeum, 1053 Budapest, Károlyi u. 16.

VIZIBIKLI

Fotó: Várkonyi László

RIDEG BENDEGŰZ, AVAGY A SZILVAFÁRA HUGGYOZÁS MŰVÉSZE

Mélyszegény paraszti sorból indult, öt elemit végzett. Volt csikós, vöröskatona, gyári munkás, pék, vasutas. Kommunistaaként több tucatszor ült börtönben. A folyamat éppen nem tekinthető entellektüel gyorstalpalónak, bár mindenképpen nagy élettapasztalatról árulkodik. A nagyközönség csak az első regényét ismeri, az *Indul a bakterház* címűt, mely 1939-ben jelent meg folytatásban a *Népszavában*, majd 1943-ban könyvalakban. Népszerűségét ez a könyve, de főleg az ebből készült film tartja életben mindmáig, ezért a nem mindig hálás utókor „egykönyves szerzőként” jegyzi. A makacs, dacos, önfejű Rideg Sándor írás és mesélés közben varázslóvá változott és megdelejezte közönségét – ahogy Devecseri Gábor fogalmazott egy közös felolvasás után: „A varázsló, aki pojácaálarcot hordó komoly Hány János álarcát hordta – kettős álruhát tehát –, végül valóban elégedett lehetett. Hallgatták volna három nap, három éjen át.” Az 50 éve elhunyt íróról Szederkényi Olga beszélgetett Bozók Ferenc piarista szerzetessel, költő-esszéistával, a Rideg-életmű kutatójával és Gelencsér Gábor filmesztétával, az ELTE Filmtudomány Tanszék docensével.

Szederkényi Olga: – Kommunistaaként megjárta a Horthy-rendszer börtöneit, egy legenda szerint éppen a politikai rendőrség feje fedezte fel Rideg Sándorban az író. Vagy ez a valóság?

Bozók Ferenc: – Egy ízben Hetényi Imre főkapitány-helyettes, Horthy Miklós politikai rendőrségének vezetője hallgatta ki Rideg Sándort, akit illegális kommunista tevékenységgel, tiltott röplapok nyomtatásával vádoltak. Az irodalmi műveltséggel bíró Hetényi állítólag elég lekezelően bánt Rideggel. A vádlott alacsony iskolázottságú, kétkézi munkás volt, de kihallgatás közben olyan színes és fantáziagazdag válaszokat adott, hogy Hetényi teljesen elképedt. Arra gyanakodott, hogy a vádlott talán komolyan kvalifikált értelmiségi kommunista, aki csupán elszínészkedik az egyszerű, faragatlan embert. Hetényi később ezt diktálta a kihallgatási jegyzőkönyvbe: „Rideg

Bozók Ferenc

Sándornak remek nyelve és stílus-készsége van. Akár író is lehetne belőle." Meglehetősen rendhagyó ösztönzés. Maga a szituáció, vagyis a rendőri felügyelet és a kihallgatás Rideg számára nem lehetett szokatlan, hiszen illegális kommunista propagandatevékenység miatt 1925 és 1944 között harmincnál többször volt letartóztatás alatt. Az előbb idézett eset 1927-ben történt. Ezután Rideg elkezdte magát képezni, igyekezett olvasott emberré válni. Az első igazi világirodalmi impulzus Henri Barbusse A tűz című regénye volt számára, melyet Faludy György fordított magyarra.

SzO: – 1931-től jelentek meg írásai, viszont 1945-ig kétkezi munkából élt. Első kéziratai állítólag helyesírási hibáktól hemzsegték. Ki karolta fel a kezdő író?

BF: – Rideg a mesebeli szegénylegény, aki elindult szerencsét próbálni. De amíg például Kassák, a lakatosból lett író már életének húszas éveiben publikált, addig Rideg első regénye, az Indul a bakterház csak negyvenesztendőskorában jelent meg. Kivételes verbális elbeszélő volt, Devecseri Gábor ezt mondta róla: „Hátradől a széken, iszogat egy-két korty bort, és tökéletes novellák csorognak le a szája szegletén”. Ösztönös epikus őstehetség volt, aki kiválóan egészítette ki a paraszti világban szerzett élményeit és a verbális parasztanekdotákat saját briliáns fantáziájával. Így ír erről Tűzpróba című regényében: „Az élmények, érzések s álmolátások sokaságát jelentette számomra a puszta, a benne élő emberek s a bujkáló mesék, melyek megtörtént valóságában mindenki hitt és én is hittem. Ott álltam esténként a ház előtt, ahol munka után gyülekezni szoktunk, és hallgatóztam.” A Népszavába küldte legelső elbeszéléseit. A helyesírási hibákkal szeptőlözött írásokat egyből lélegzetelállítóan értékesnek és izgalmasnak találták a szerkesztők. Az első országosan ismert író, aki felfigyelt Rideg írásaira, Zilahy Lajos volt, aki teret biztosított elbeszéléseinek mindkét általa szerkesztett lapban: a Magyarország című napilapban és a Híd nevű hetilapban.

SzO: – Makacs, dacos, önfejű emberként emlékeznek rá. Szintén Devecseri írja, hogy Rideg „lassan, gögösen” tette a dolgát az életben – de nem minden önirónia nélkül. Művei is mind teli vannak önfejű, dacos, gögös, büszke hősökkel és temérdek (legtöbbször vaskos) humorral. Mennyiben válik el az író élete és műve?

BF: – Mindegyik művének főhőse lehetne ő. Ki az az ő? Hát természetesen Regős Bendegúz, az Indul a bakterház kis hőse. B. Nagy László A magyar

irodalom története 1945–1975-ig című tanulmánykötetben így ír róla: „önéletrajzi elemekben bővelkedő epikáját nemcsak sokszínű, ízes nyelve teszi jelentőssé, nem is önmagának tömörszerű regényalakká formálása, hanem az, hogy műveiben az egyes ember sorsa történelmi és társadalmi jelentőségűvé mélyül. (...) Legjobb alakjainak kor formálta arcvonásaiban felsejlik az időhöz nem kötött, a szociológiailag determinált hősből megjelenik az önmagát minden mélységből felküzdő prométheuszi ember.” A Tűzpróba című regény gyerekhőse szinte ugyanazokat a jellemvonásokat hordozza, mint Regős Bendegúz: „Például iskolába járni sose szerettem. Ott unatkoztam legtöbbit, és éppen az unalom érzését nem tudtam elviselni. Példaszerű nevetlenségem és korán kifejlődött keménységem miatt én voltam a kisvárosi gyereknépség bandafőnöke.”

SzO: – Ön többek között Illyés Gyulához és Krúdy Gyulához hasonlította egy esszéjében Rideg írásművészetét. Miért?

BF: – A Tűzpróba vagy a Daruszegi vásárnapok olyan kiváló szociografikus önéletrajzi regények és olyan kiváló falurajzok, hogy méltó társai Illyés Gyula, Szabó Zoltán, Szabó Pál, Veres Péter, Darvas József hasonló tematikájú, de Rideg regényeinél lényegesen közismertebb munkáinak. Mesélési kedve pedig már-már Krúdyéhoz hasonló. Lényeges különbség azonban, hogy Krúdy urbánusabb és elegánsabb, Rideg rusztikusabb, közönségesebb. Az étkezés spiritualitását mindenesetre Krúdyhoz hasonló színességgel írta le. Jellemző példa erre Zalka Miklós története, aki katonaként ismerte Rideget: „Házigazdánk, a kultúr-felvilágosító – akkor így nevezték – tiszt elvezetett bennünket a táborigyűlés helyére. Nagy üstökben rotyogott a menázs. Rideg némi csalódással vette tudomásul,

Rideg, Somlyó, Zek, Devecseri a 40-es évek végén

hogy nem babgulyást, még csak nem is gulyást, hanem lebbencs levest és rizses húst kapunk ebédre. Összevonta szemöldökét. A katonának gulyás dukál. A jó gulyásban minden van, ami erőt ad, azon felül ízletes. Ámde a babgulyás még a gulyásnál is előbbre való eledel. Jó gulyást, meg babgulyást csak a hadsereg szakácsai készítenek, mivel a marha minden porcikáját belefőzik az ételbe.” A mesélőkedv és az anekdotázó

hajlam, amely permanensen jelen van a Rideg-regényekben és -elbeszélésekben, szinte mindig valamiféle példabeszéddé igyekszik nőni. Írásai tulajdonképpen szociografikus igényű példabeszédek arról, hogy a mélyszegénység és a küzdelmes emberi élet közepette sem felejtkezhetünk el a derűről és a morális tartás követelményéről. Alapélménye az ember ösztönös és kamaszos lázadása az embertelen, testet és lelket nyomorító sors ellen. Először ösztönösen, majd a felnőttkorba érve egyre tudatosabban jelenik meg a parasztfíú szellemi felemelkedésének az a vágya, melyet többen megírtak már a magyar irodalomban, például Illyés Gyula a Puszták népében.

SzO: – Bächer Iván szerint az Indul a bakterházban már megtalálható minden ridegi kellék: „egyes szám első személy, áradó mesélőkedv, féktelen életerő, örök készség a lázadásra, remek nyelv, gyilkos humor, hatalmas élettapasztalás, keserű világlátás. És pofánverés mindenekelőtt.” Ez úgy hangzik, mintha később még ennél a híres regénynél is jobbkat írt volna. Az Indul a bakterház valóban csak a kezdet, „korai zsenge”?

BF: – Én személy szerint úgy érzem, az Indul a bakterház méltán a legismertebb regénye, tehát lényegesen jobbkat biztosan nem írt utána, ám az is igaz, hogy színvonalas és sem jellemezte későbbi elbeszéléseit és regényeit. A Tűzpróba ugyan nem érte el az Indul a bakterház népszerűségét, de tematikában, cselekménybonyolításban és színvonalban annak méltó társa. A felelőtlen, csibész kamaszt felnőtté avató próbatételek is megvannak mindkét regényben, bár az egyikben a főhős tehénpásztor, a másikban béres. Az ötvenes években Rideg is tett gesztusokat, engedményeket a sematizmusnak, ezek ugyan nem vonnak le sokat prózájának színvonalából, de az életmű egészére mégis vetnek némi árnyékot. A Daruszegi vasárnapokban például a parasztok Rákosi és Sztálin képei alatt beszélgetnek. Ezt a könyvét 1953-ban adta ki a Szépirodalmi Kiadó.

SzO: – A nélkülözés és üldöztetés éveitől, 1945-től Rideg a Rákosi- és a Kádár-rendszer egyik „sztáírója” lesz. 1950 és 1954 között hatszor tünteti ki az állam (3 db József Attila-díj, 2 db Magyar Népköztársasági Érdemrend, 1 db Kossuth-díj). Rideg előéletében minden megvan, amire csak a kor kultúrpolitikája vágyhat: munkásmozgalmi, börtönviselt múlt, paraszti származás, proletáröntudat stb. Rideg tényleg jelentős író volt, akit a Horthy-rendszer elnyomott? Vagy csak kevésbé jelentős szerző, akit a kommunizmus tett „sztárrá”?

BF: – A Rákosi-éra irodalompolitikája szinte vadászott azokra az írókra, akiket a Horthy-rendszer kommunista meggyőződésük miatt üldözött és valamelyest háttérbe is szorított. Rideg már a háború előtt öntudatosan kommunista író volt, akkor, amikor ez még nem előnyökkel, hanem éppenséggel hátrányokkal járt. Tagadhatatlan tény azonban az is, hogy a sematizmus éveinek „kommunista konjunktúrája” miatt hullott ölébe annyi díj, kitüntetés.

SzO: – Ha valaki szeretné újra felfedezni az elfelejtett írókat, mely művét, műveit tanácsos elolvasnia?

BF: – Az Urak országában című kötet novelláiban vagy a Sámson című regényben ugyanazzal a lebilincselő meseszöveggel találkozhat az olvasó, amit az Indul a bakterházból már jól ismer. A Daruszegi vasárnapok lazán egymásba kapcsolódó novelláiban is ez a sajátos tematika és epikus hang jelenik meg. Szerintem a Tűzpróba és a Kristóf rózsafái című regények is élvezetesek. Nagyvonalúan, megértéssel kell azonban kezelni ezekben a prózában az adott korszak, az ötvenes évek lenyomatát, mely úgy szüremkedik be a szövegekbe, mint ahogy a polcon a könyvlapok közé a por.

SzO: – A Rideg-írások világára ma azt mondanánk, „macsó”. A verekedések mindig rendkívül fontosak (akár egy Rejtő-regényben), a nők pedig szinte mindig faramucik és bumfordik. Mit tudunk az író magánéletéről?

BF: – Nem sokat. De személyiségében volt valami elemi erejű vásottság, vagányság, ami felnőttkorára is megmaradt. A „bendegúzos kutyaütőség”, hetykeség a felnőtt Rideg Sándorban is tovább munkált. Erről tanúskodnak a visszaemlékezések is. Devecseri írásában a szomszéd panaszkodik Rideg antiszociális viselkedése miatt: „– És azt is mondják, hogy a festő, aki önnel egy házban lakik, bepanaszolta, mert le tetszett vizelni a szilvafáit. Sándor felháborodott. – Először is – mondta sértett s királyi arccal – én a saját verandámon huggyozom. Ha annak a festőnek nem tetszik, vigye el alóla a szilvafáit.”

SzO: – Ön szerint, ha nem készül az Indul a bakterház című könyvből 1980-ban szinte példátlanul sikeres film, akkor ma tudnánk, hogy ki az a Rideg Sándor?

BF: – Attól tartok, hogy a film nélkül kevésbé maradt volna meg Rideg Sándor a köztudatban.

Gelencsér Gábor

Szederkényi Olga: – Miért lett kultuszfilm az *Indul a bakterház* filmváltozata? Pedig „csak” tévéfilm, nem is mozifilm...

Gelencsér Gábor: – Számos okból. Az első ok éppen a televíziós bemutató. A nyolcvanas években a tévén keresztül már jóval többekhez jutnak el a filmek, mint a moziban. Ráadásul az *Indul a bakterház* elsősorban nem a kifinomult ízlésű cinéphilek, hanem a moziba ritkábban eljutó nagyközönség körében lett rendkívül népszerű. A másik ok természetesen a történet eleven, plebejus humora. A harmadik ok, hogy a film a történelmi korszak

elemzése helyett egy örökvényű mesét mond el a gonosz (felnőtt)világgal szemben éles eszével és nyelvvel győzedelmeskedő (legkisebb) fiúról. És nem elhanyagolható érdeme a filmnek a kitűnő szereposztás. Fontos, hogy szállóigévé váló mondatokat tartalmaz (pl. „Nem olyan családból származom én.”) A humor természetesen a legnépszerűbb műfajt, a vígjátékot hívja elő, a rendezés pedig a szintén hálás burleszk felé viszi el a filmet a gyorsított kergetőzésekkel, verekedésekkel, s természetesen a bakterház végső nagy „megindulásával”, azaz összedőlésével, amely már-már abszurd elem. Érdemes arra is utalni, hogy a film nézése közben talán eszünkbe sem jut, de valódi lázadástörténettel van dolgunk, ahol a főhős különféle „hatóságok”, állami hivatalnokok orra alá tör borsot (állomásfőnök, sőt csendőrök). Szerencsére a rendezés nem „osztályharcos” irányba viszi el a filmet (noha Rideg személye és művészete erre alkalmat adna, s a hetvenes-nyolcvanas évek fordulója is kedvezne mindennek), hanem megmarad a mesénél, s így általánosabb és örökvényű jelentést fogalmaz meg, amely tértől és időtől függetlenül bármikor érthető és élvezhető. S végül, de nem utolsó sorban: a közismert produceri sikerrecept szerint, ha gyerek és/vagy kutya szerepel egy filmben, akkor már nagy baj nem lehet. Nos, ebben van mindkettő.

SzO: – Általában rizikósnak tartják az irodalmi művek adaptációját. Ön szerint Regős Bendegúz kalandjai olvasva vagy mozgóképen hatnak inkább?

GG: – Úgy gondolom, az *Indul a bakterház* azon kivételek közé tartozik, amikor az eredeti mű és az adaptáció hatása hasonló, s a film legfeljebb könnyebb befogadhatósága miatt tesz szert nagyobb népszerűsége (aminek hatására talán a regényt is többen elolvassák). Általában úgy tartják, igazán

jó irodalomból nagyon nehéz hasonlóan jó filmet adaptálni. Mindig vannak persze ellenpéldák, akár a magyar film történetében is, gondoljunk, mondjuk, a Sántangóra. Az *Indul a bakterház* esete azért különleges, mert ha nem is remekműről, de jó regényről van szó, amelynek legfőbb értéke ráadásul a szerző rendkívül szellemes, ízes, a tájszólást a városi jassznyelvvel keverő, filmen értelemszerűen nehezen visszaadható elbeszélői stílusa. A rendező végül ezt az adaptációs kihívást egyszerűen úgy oldja meg, hogy nemcsak az író nyelvi stílusát kiválóan beszélő gyerekszereplőt választ, hanem egyúttal megteszi a történet narrátorává, s ennek köszönhetően Rideg Sándor mondatai a dialógusokon túl gyakorlatilag az egész filmben hallhatók. És „láthatók” is egyúttal, amely már eredeti rendezői ötlet, mégpedig a falusi történet keresztjezése az inkább urbánus hagyományú burleszkkal. Ezen a ponton Mihályfy Sándor a sztori mellett az író stílusát is adaptálja, méghozzá saját médiumának megfelelően, s ez nem kis teljesítmény. Hasonló hirtelen nem is jut eszembe, legfeljebb egy szintén burleszkszerű, abszurdba hajló kitűnő magyar film a hatvanas évekből, Kardos Ferenc és Rózsa János *Gyermekbetegségek* című filmje, amely viszont nem adaptáció.

SzO: – Hatott ez a fajta burleszkszerűség a magyar filmrendezőkre?

GG: – A hangos burleszk eleve nehéz ügy, mivel ez a műfaj szervesen a némafilmhez kötődik, s a hangosfilmváltást – egyetlenként a műfajok között – nem éli túl. A burleszk a hangosfilmkorszakban erősen stilizált formában jelenik meg, mint például Jacques Tati művészetében. Az *Indul a bakterház* érdeme – és népszerűségének titka –, hogy mindenféle modernista reflexió nélkül, „természetesen” nyúl a burleszk eszközeihez. Hasonló hatékonysággal használja ezt a formát később Tímár Péter első egészestés játékfilmjében, az *Egészséges erotikában* vagy Garas Dezső egyetlen rendezésében, az abszurd alaphelyzetű *Legényanyában*.

SzO: – Rideg Sándort az idő egyelőre egykötetes szerzővé tette. Mihályfy Sándort, az *Indul a bakterház* rendezőjét is egy filmjéről ismerjük. Annak kell tekinteni valóban?

GG: – Fél száz filmet rendezett, tehát semmiképpen sem. Az más kérdés, hogy televíziós rendezőként nem tartozik a filmes kánonba, de ez inkább a két szakma rivalizálása, a (mozi)filmesek nagyobb presztízse miatt van így, s nem a művészi értékekből következik. Mihályfy televíziós rendezőként nemcsak az *Indul a bakterház* tette népszerűvé, hiszen forgatott sikeres sorozatokat is (például az ötrészes *Kémerit*). Sokoldalú rendező volt, gyakran adaptált kortárs szerzőket (többek között Karinthy Ferencet), ugyanakkor sajátos szerzői arcúval

is rendelkezik, amelyet épp az *Indul a bakterház*, valamint az ehhez szorosan kapcsolódó másik nagy sikere, az *Ábel-trilógia* bizonyít (*Ábel a rengetegben*, 1993; *Ábel az országban*, 1994; *Ábel Amerikában*, 1998).

SzO: – Nemrégiben az Uránia Filmszínházban bemutatták a legjobb 53 magyar filmet. A válogatás elkészítésében ön is közreműködött. Az *Indul a bakterház* nem került be az elitklubba. Miért? Esélyes volt egyáltalán?

GG: – A lista mozifilmeket tartalmaz, így eleve nem kerülhetett volna be a válogatásba. De igazság szerint az *Indul a bakterház* nem része a filmtörténeti kánonnak – ám ez mit sem von le népszerűségéből fakadó értékéből.

Szederkényi Olga jogászként végzett, 15 éve újságíróként dolgozik. Évekig a Magyar Televízió brüsszeli tudósítója volt, majd a Magyar Rádió külpolitikai riportere lett. 2014-ben jelent meg fordításában Alexandre Dumas Konyhaszótára.

HOLLAMVEERES

Margócsy István

EÖTVÖS KÁROLY, AVAGY AZ URALOM NOSZTALGIÁJA

Fotó: PIM

Ha a száz éve elhunyt Eötvös Károly szépirodalmilag leginkább méltatott és leginkább méltányolható főművéről, azaz a balatoni utazást megörökítő *Utazás a Balaton körül* c. érdekes és szellemes anekdotafüzéről* szóló megnyilatkozásokat, kiváltképpen az újabban megszületett írásokat olvasgatjuk, minduntalan mintha egy elvarázsolt nosztalgia hangját hallanánk: mily szépen írja le írónk a régi életet, s valóban: mily szép is volt ama régi magyar élet!

Mintha Eötvösnek a Balaton szépsége iránti rajongása kihatna magára a műre is – benne mintha maga a Balaton örök szépsége ragyogna rá a régi magyar életre: s mivel a Balaton szépségét mindannyian megtapasztalhatjuk (megtapasztaltuk), azt is mintha elhithetnénk, hogy a Balaton környéki régi élet is olyan lett volna, olyan „természetes” és harmonikus, mint maga a táj, s mintha az emberek élete is oly magától értetődő szép egyértelműséggel zajlott volna, mint ahogyan a tó éli meg a maga természeti változásait.

Holott ha csak kicsit gyanakvóbb szemmel olvassuk a könyvet (vagy a könyv régebbi, nem mindig egyértelműen pozitíve elfogult interpretációit), nem kevés kérdés is felmerülhet bennünk, s talán nem is elsősorban az olvasott (azaz az elbeszélő által elmondott) kicsit kalandos, kicsit leegyszerűsített, kicsit konvencionális, néha kicsit giccses történetekkel szemben (ezeknek azért mindig megvan a maguk bája), hanem inkább az előadás retorikájával szemben. Hiszen, úgy vélem, nem teljesen lényegtelen kérdés az: ki mondja el nekünk ezeket az anekdotákat? Vagyis: kicsoda is az a figura, akinek személyes (hangsúlyozottan személyes!) előadását hallgatjuk, milyen ember, milyen személyiség rejtőzik (vagy talán nem is annyira rejtőzik) az elbeszélő

* *Eötvös Károly: Utazás a Balaton körül* (1900). I-II. köt. Harmadik kiadás. Révai testvérek kiadása, é. n. (Eötvös Károly Munkái I-II. köt.). Legújabb kiadása: Vitis Aureus Kiadó, Veszprém, 2007. Továbbá: Eötvös Károly: *A balatoni utazás vége* (1909). Az utószót írta Praznovszky Mihály. Vitis Aureus Kiadó, Veszprém, 2007.

tökéletesen ábrázolatlan és reflektálatlan, megállíthatatlan szövegáradata mögött: kitől s hogyan halljuk ezeket a megkérdőjelezhetetlen autoritással prezentált szövegeket és véleményeket? Az elbeszélő mindvégig egyes szám első személyben beszél, s oly magabiztosan nyilatkozik mindenről, hogy – ha persze elfelejtjük történeti tudásunkat, a szerző művön kívül működő emlékét – mai olvasóként elcsodálkozhatunk: van vagy lehetséges-e egyáltalán még valahol (vagy gyanakvóbban: volt valaha is) ilyen mindentudóan fölényes magabiztosság? S ha van (vagy volt), vajon honnan szerezte vagy vette megnyilatkozásai megkérdőjelezhetetlenségének garanciáit? Mikor olvassuk e könyvet, lépten-nyomon azzal találkozunk, hogy elbeszélőnk nem is mesél, hanem kinyilatkoztat, s úgy állítja elénk történeteit és véleményeit, mintha maga lenne az igazságnak megtestesülése; úgy beszél, oly tartással, oly fölényes megkérdőjelezhetetlenséggel, hogy azt sugallja: állításaira már tulajdonképpen rácsodálkozni sem engedtetik meg, nemhogy esetleg kételkedni lehetne az elbeszélésnek vagy az állításoknak hitelében. Az a beszélő figura, akit Eötvös e művében (de mindegyik másik művében is) elénkbe állít, maga a testet öltött autoritás – beszédfolyamában a diszkurzivitással, a párbeszédességgel, esetleges más vélemények figyelembe vételével még véletlenül sem találkozunk, ráadásul igen paradox módon: a beszélő, miközben rendre azt állítja, hogy ő vitatkozó kedély, s lételeme maga a vita, sehol egyetlen vitát nem ír le, legfeljebb azt érzékelteti, hogy ő mindenki másnak véleményét megpróbálja kikezdeni, s csak a maga véleményét hirdeti; bár néhány jelenete azt próbálja leírni, hogy a vita éppen most zajlik, különös módon a mások véleménye még csak helyet sem kap – beszélőnk rendületlen erővel és kitartással mondja a magáét, s a másikat még csak szóhoz sem engedi jutni (amiből a gyanakvó olvasó esetleg arra következtethet: a másik véleményére oda sem figyelt – a másik fél csak arra szolgál, hogy a saját vélemény kifejtésre kerülhet!). S e mindentudó kedély az életnek, a történelemnek valóban minden területén érvényesíti magát: a nyelvhasználatához ugyanúgy ért, mint a balatoni halászhoz, a jogot ugyanolyan szilárd afirmativitással értelmezi, mint ahogy elmeséli Kisfaludy Sándor szerelmi kalandját (fel sem merül a kérdés: vajon honnan ismeri az intim részleteket?), kitűnően ért a fürdőorvosi finomságokhoz, s még a földtörténeti kérdésekben is fölényesen utasítja el az általa egyébként tisztelettel kezelt Lóczy Lajos földrajztudós szakvéleményét (csak egy illusztráció: amikor azt a történetet olvassuk, amely István nádornak és Jellasics horvát bánnak találkozáját írja le, az elbeszélő egyszer csak felkiált: „Történetírók, ne hazudozzatok. Én meg nem engedem nektek e

kérdésben a hazudozást. E kérdésben tisztán látok...”, s eszébe sem jut, hogy igazságát esetleg valamilyen módon bizonyítania kellene). S maga a narráció, az elbeszélés tele van olyan kiszólásokkal, amelyek kizárólag az elbeszélő erkölcsi-politikai állásfoglalásának megkérdőjelezhetetlenségét képviselik: a világ, hirdeti e retorika, olyan, amilyennek én látom és láttatom, s az én látásom határozottsága mindenre érvényes kell (kellene) legyen. Eötvös beszélője olyan figura, aki legkedélyesebb anekdotázása közben is mindig azt az álláspontot képviseli: „nekem nem szoktak ellentmondani”.

A véleményalkotásnak és az előadási retorikának e kizárólagossága persze nem egyszerűen személyes vagy egyéni elbizakodottságra vezethető vissza – ha így lenne, tulajdonképpen figyelemre sem lenne méltó. Ám mögötte ott húzódik, nem is rejtetten, az egész világ szemléletének uralomra alapozott fölényessége: aki így nyilatkozik, az maga az *úr*, aki a hatalomnak, az uralomnak teljes arzenálját maga mögött tudja – az az „én”, aki megnyilatkozik, az mindig *felülről* tekint világra és környezetére: amint a Balaton szépsége is leginkább a Badacsony hegyének tetejéről tárul a szemlélő elé, ugyanúgy mintha az egész megjelenített világ az elbeszélő lába előtt, mondhatnánk, lába *alatt* helyezkednék el. Eötvös Károly ritka nyíltsággal mondja el és mondja ki, hogy ő a magyar világot a magyar úr (a birtokában biztos magyar földesúr) szemszögéből látja és mutatja be („Ne a nagy urakról szóljunk. ... A középosztályról, a jómódú polgárról, a szerény, de biztos vagyónú nemes emberről beszéljünk. A kiből ma is áll a nemzet...”): elbeszéléseiből a társadalmi viszonyoknak oly szilárdan és megingathatatlanul hierarchizált rendje bontakozik ki, amely az alá- fölérendeltségeknek hagyományos (vagyis a polgári világ *előtt* regnált) berendezkedését tekinti nemcsak hogy normálisnak, hanem tulajdonképpen kizárólagosnak („Hogyan töltötte hajdan napjait a nemes ember? Mert más emberrel ugyan nem törődött a világ, csak a nemes emberrel. Az ő számára készült minden az ég alatt és a föld színén, az államban és a társadalomban és mindenütt. Övé volt a természet minden szépsége. ... De a nemes ember joga más volt még a születésben, még az életben, még a halálban is.”)

Megrendítő élmény: a nagy tizenkilencedik századi liberalizmusnak talán legkésőbbi, igen jelentékeny képviselője olyan társadalomkép nevében képviseli kétségtelenül impozáns, de egyénekre korlátozott liberális „szabadságeszményeit”, amely a régi, már a múltba tűnt Magyarország egyáltalán nem liberális berendezkedését tekinti alapvetőnek – filantróp emberszemlélete mögött vagy alatt az alárendeltségi viszonyoknak

megkérdőjelezhetetlensége húzódik meg. A leírás szép nyíltsága igen erősen hat: „...csak az az uraság, aki még élvezettel tud csibukozni. Az utolsó csibukkal eltűnik az utolsó uraság is. Mert a csibuk mellett dolgozni nem lehet. Ahhoz a tökéletes tétlenség kell. ... Akinek pedig dolgozni kell: az nem uraság.”

S ezért idézi az elbeszélés vezérszólama mindig a múltat: akkor volt igazi az élet, amikor még a Kisfaludy Sándorhoz vagy Magyary-Kossa Eszter „néném”-hez hasonló urak voltak a társadalom vezető pozícióiban, s e pozíciókat, magát ama rendet soha senki nem vonta kétségbe („A jobbágyság akkor még nem jött emberszámba. A jobbágyság csak birtok volt, mint a legelő, malom, erdő vagy kaszáló. ... Ez volt az igazságos osztály. Megnyugodott benne nemzetség, család, zöllér, jobbágy, szolgabíró ...”). A társadalom alsó és felső osztályai számára más erkölcsi elvárásrend érvényesül: a nagybirtokos asszony esetében hatalmas elismeréssel olvashatjuk, hogy a jogszerűen és törvényesen elperelt birtokának elvesztésébe oly indulatosan nem bír belenyugodni, hogy élete végéig a bosszú gondolata éltette („Rongyos kétezer hold földön én nem nyomorgok!”), míg a szerencsétlen, balga, tökéletesen tönkretett szegényember esetében, akivel szemben elképesztő igazságtalansággal járt el az uralkodó hatalom, azt tekinti a „normális” és tiszteletre méltó tartásnak, hogy az, akivel elbántak, szépen tudomásul veszi az élet rendjét, s a világtól elvonulva, magányban, békében, lelkében megnyugvással szépen belehal a kifosztottságba (*A remetebarlang lakója* c. fejezet): íme, a szegényember részéről az minősül derekasságnak, amit az úr a maga részére még csak elképzelni sem tud.

Ebből adódik az elbeszélésnek könnyed, társasági jellege és hangulata: hiszen azokhoz szól, azokat idézi meg, akik beletartoznak ebbe az úri társaságba; mindenkiről, aki szóba kerül, megtudjuk a genealógiát, a családi összeköttetésrendet, a házastársak hovatartozását – az esetek többségében az elbeszélőhöz fűződő családi, ismeretségi kapcsolati háló felidézésével: aki az elbeszélővel érintkezésbe kerül, az mindig úr, mindig hasonszőrű, akiről feltételezzük, hogy az alapkérdésekben nem lehet más véleménye (a magyar úr „nem tegeződik minden pitty-potty emberrel”); s bár a leírásokba óhatatlanul belekerülnek olyan figurák is, akik az alsóbb néposztályokba tartoznak, az ő szerepük nem terjed tovább annál, amit a természeti környezet leírásánál tapasztalhatunk: az elbeszélő észreveszi őket, bár mindig kicsit lekezelőleg beszél róluk, időnként sajnálja is őket, de persze csak személyes sorsuk különössége okán – pozíciójuk belesimul a természetinek tekintett rendbe, s ha őket nem illeti meg az a kiváltságrend, amelyet az elbeszélő

természetesnek tekint, akkor nemes belenyugvással legyint egyet: így is jó (legélesebb példa erre a püspök által rendezett fényűzően nagyúri vadászat megjelenítése: „Ilyen állatot csak az uraságoknak szabad meglőni. Teringettét! Az uraságok számára a természetnek is, még a rengetegnek is külön darabot kell szállítania, mint a szabónak vagy az ékszeresnek. Így is jól van.”)

S milyen érdekes: e szemléletben a magyar úr, a magyar nemes azonossá válik a magyar nemzettel – mintha csak a nemes földesúr nosztalgiája garantálná, hogy a magyar nemzet élni s működni tud. Ha ma azt olvassuk: „A magyar, ha valamikor útra kelt ... csak két-három vármegyényit utazott egy névnap erejéig...”, bizonyára felmerül bennünk a kérdés: a jómódú magyar földesúri társágon kívül vajon kinek volt módja elutazni néhány hónapra névnapot ülni? E könyv számára azonban ilyen kérdés egyáltalán nem merülhet fel: az a magyar, aki a magyar viszonyok közepette úri módon élhet – mindenki más csak törekedhet arra, hogy ebbe az életmódba és életformába valamilyen módon belekerüljön (s vagy sikerül neki, vagy nem; inkább nem...). A magyar nemzet és a magyar jelleg (aminek persze kifejtését soha nem kaphatjuk meg), úgy tűnik fel ebben a szépre dekorált világban, mint ideális értékhordozó: minden, ami jó, az magyar, s minden, ami magyar, az nemcsak jó, de a legjobb is. Mily groteszk s árulkodó szembeállítás: a leírás azzal indít, hogy a magyarnál toleránsabb nemzet talán nem is elképzelhető („Idegen azt el sem hinné, minő türelmesség lakik a magyarban”) – s abba torkollik, hogy egy tót származású hivatalnok, a környezet nyomása alatt, kénytelen elhallgatni, hogy érti a szláv nyelveket, s a német zongoristát a magyar környezet fizikai erőszakkal veszi rá, hogy magyarul beszéljen... A magyar zene mindennél jobb (Biharit senki felül nem múlhatja), a magyar tánc, akár férfi táncolja, akár nő, a legcsodálatosabb a világon („az ősi tiszta alakot értem”), a magyar tájnál nincsen szebb sehol, a tiszta magyar faj nem keveredett sohasem (csak a folyamatosan nyersen bírált főurak házasodtak másokkal) – s mindennek betetőződéseként azt is olvashatjuk, hogy maga a tihanyi visszhang is csak magyarul vagy deákul kiált vissza, németül nem szabad neki, tótul pedig nem tud... Minden említést áthat a fensőbbes tekintélynek értékosztó önkénye – bármiről legyen is szó, a narrátor kihirdeti a magyar igazságot; csak egy példa a női erkölcsök szemléletére: „Hogy szoknyáját libegtesse, két csípőjénél fogva rázogassa, köténye csücskét emelgesse s ezzel bájainak szentséges titkaira ráutaljon: ez a magyar táncban lehetetlen. Ezt magyar nő meg nem teheti. Még azt se, hogy bekiáltson a tánczenébe.” Íme, a magyar nemesi nemzet szupremáciájának nosztalgiája minden bekezdést áthat – az elbeszélő kedves, magától értetődő

módon élvezkedik egy régi, erkölcsileg és szokásrendben homogénnek tekintett világ feltételezett nemzeti egységén – s különös módon, azokat az ellentéteket, amelyeket pedig itt-ott mégis kénytelen észrevenni, nem tekinti a nemzet lényeges összetevőiként.

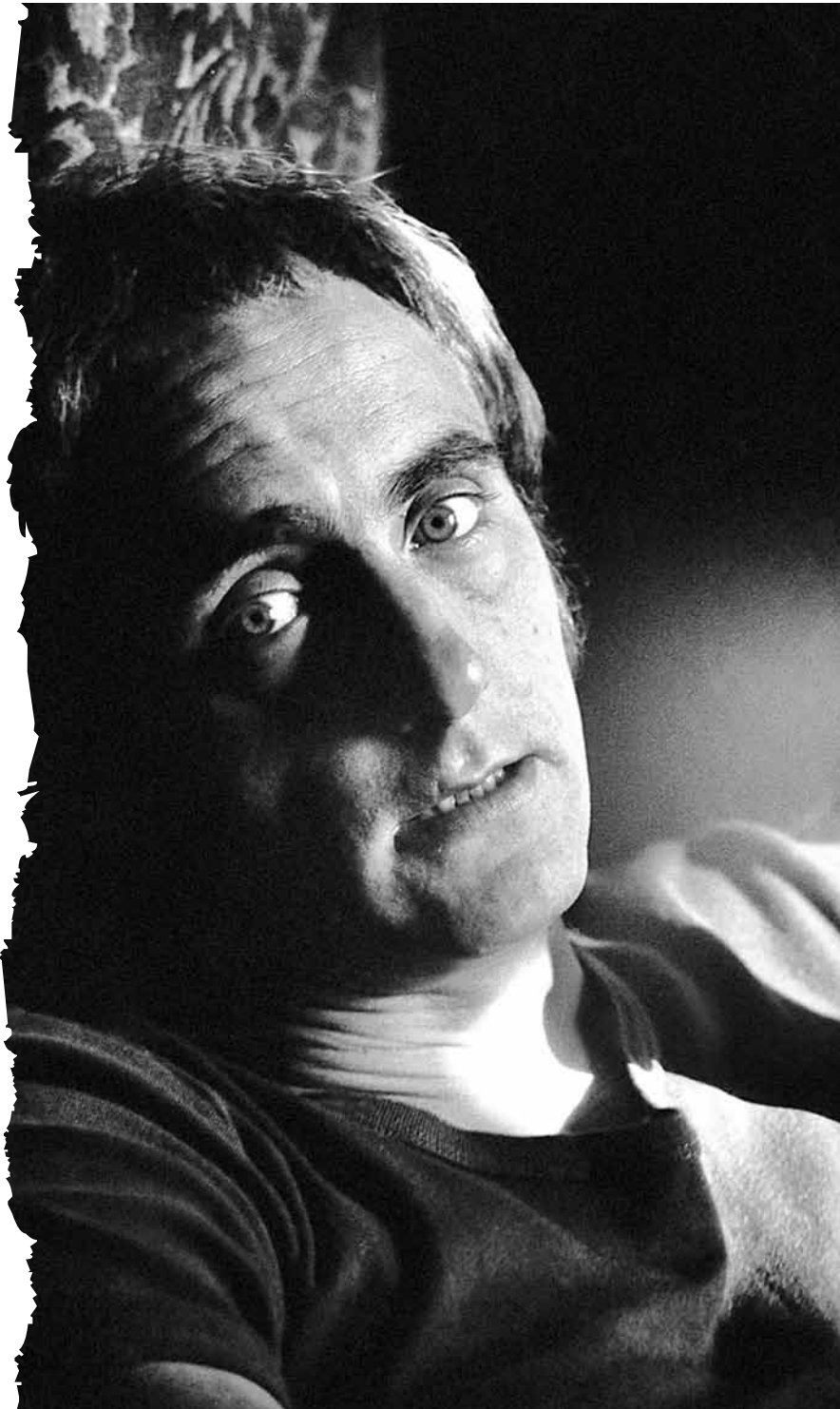
S ennek a szemléletnek mintegy természetes megjelenésmódja Eötvös műfaja: az anekdota. Anekdotázás közben egy tekintélyes úr mesél érdekes dolgokat, jóízű humorral kommentálva az eseményeket – miközben jóízű humora éppen arra szolgál, hogy a felidézett esemény konfliktusait feloldja, s az ellentmondásokat eliminálja; s a kedélyesség mögött, ha csak kicsit is figyelmesen olvassuk, ott rejlik a hatalmi gőg is (ne feledjük, a sok tréfa mindig magában hordja valakinek a megaláztatását is – de az úri huncutság mindig jókedvű kibékülésbe torkollik). Tekintély nélkül nincs anekdotizmus – még a meztelen női szépség megítéléséhez is szükségesnek látszik egy autoritás beiktatása – az elbeszélő még egy szegény, bolond, levetkezett nő látványának értelmezéséhez is Deák Ferencnek, a legnagyobb tekintélynek véleményét érzi elengedhetetlennek... Csak egy jellemző példa: mikor Kossuth volt pénzügyminiszterének történetét olvassuk, akinek sorsát az határozta meg, hogy egy bővérű asszony elcsábította, majd ugyanez az asszony a megtorlás idején szerelmi szolgálatok révén megmentette a büntetéstől, az elbeszélő mindvégig tartózkodik attól, hogy véleményt is mondjon: most áruló vagy szent volt ez az asszony? Egy vagy sok fura anekdota elhangzik – de tanulság soha nem vonatik le: egy autoritás mesél, akihez nem szabad hozzászólni, de aki épp ennek révén folyamatosan saját beavatottságát képviseli történeteivel, amelyeknek kétélűségét nemcsak hogy elhallgatja, hanem épp tagadja is (talán épp e beállítottság miatt volt oly rossz véleménnyel Eötvös Károly Mikszáth anekdotizmusáról: ott ugyanis a konfliktusok soha nem oldódnak fel – legfeljebb nem oldódnak meg...). Eötvös fölényes anekdotizmusát nagyon jellemzően leplezi le ama kiszólása, amely a megcélzott olvasó (és hallgató) közönséget szinte előre preformálja; az ő ideális figurája, akiben szeretné minden befogadóját is beleláttni, nem más, mint: „Jókedvű igaz magyar ember. A minőt én szeretek.”

Ennek, a nosztalgia által harmonikusként beállított úri magyar világképnek szolgál háttérül a balatoni táj szépsége (amely persze minden más szépséget, még az erdélyi magyar táj szépségét is felülmúlja); ennek a világképnek lesz tulajdonképpen garanciája a Balaton és a szépség.

Nem kellemetlen (bár kicsit unalmas) olvasmány a finoman és elegánsan megírt balatoni utazás-történet. De nosztalgiát érezni e mű olvastán, úgy

vélem, nem más, mint nosztalgiát érezni ama uralmi rend iránt is, amelyet Eötvös oly őszinte nyíltsággal képviselt, s amelynek tényleges pozitívítása iránt alighanem csak erős kételyekkel viszonyulhatunk. Persze mindenki maga döntheti el, hogy amikor a régi Magyarországra gondol, akkor éppen hova pozicionálja magát, s milyen leírás alapján osztja ki erkölcsi s politikai értékeit; ám bizonyára nem kevesen vannak olyanok is, akik, tiszteletben tartván Eötvös Károly liberális elveit és liberális gyakorlatát, művének világában nem feltétlenül érzik otthon magukat, s úgy vélik, hogy a magyar földbirtokos nemesek világán kívül is volt vagy lehetett valami a régi világban, ami méltó a megörökítésre.

Margócsy István *(Nyíregyháza, 1949)* Széchenyi-díjas irodalomtörténész, egyetemi tanár.
Legutóbbi könyve: *Petőfi-kísérletek* (2011).

Címlap- és nyitókép: Mátis Lilla

Kabai Csaba

„DE MIÉRT DOBNÁNAK BRASCH IZIDOR CIPŐKANALÁRA HIDROGÉNBOOMBÁT?”

Idegenség és heroizmus Hajnóczy Péter műveiben

Az a stiláris és formai sokszínűség, ami Hajnóczy Péter szövegeit jellemzi, és ami a szerző szüntelen kísérletezőkedvének eredménye, zavarba ejtő, ha figyelembe vesszük, hogy az írónak milyen rövid ideje adatott. Azonban a sokszínűség ellenére is van az életműnek valami felismerhető egyneműsége. Erre az itt tárgyalandó, az alcímben említett két fogalom is példaként szolgálhat. Harmincöt éve halt meg Hajnóczy Péter.

Az állandó kísérletezés *identitáskeresésként* is értelmezhető, ami nem meglepő egy olyan szerző esetében, aki, körülményeit tekintetbe véve, vélelmezhetően egész életében identitásproblémákkal küzdött. Elegendő itt a név kérdését megemlíteni: születési neve Hasznos Béla Ödön volt, ezt nevelőapja után Hajnóczy Bélára változtatta – hivatalos irataiban élete végéig ez a név szerepelt –, de írásaihoz a számára jobban csengő Péter nevet használta. („Kiment a vécére és elfelejtette a nevét.”) Ugyanakkor ennek a kísérletező hajlamnak van a sokszínűség és az eredetiség mellett egy másik, talán már nem olyan egyértelműen pozitív, kézzel fogható hozománya is, mégpedig a rövid, gyakran látványosan töredékben maradt, már megjelenésükben is árulkodóan elnagyoltnak tűnő írások. Ez a töredékesség zavarba hozhatja az olvasót, csakúgy, mint a kritikát, hiszen ezekben a szövegekben a kétségtelenül jelen lévő erőteljes villanások, részletek és kiváló ötletek sokszor nem szilárdulnak integráns egészévé környezetükkel, nem futnak ki érdemüknek megfelelően. A Hajnóczy-életmű töredékessége, befejezetlensége olyan szakmai közhely, melynek ellenpólusaként egy másféle kritika fellépése észlelhető: ami a torzónak bélyegzett életműnek igyekszik töredékességében is igazolást adni. Ha a „kiteljesedést” (jelentsen ez a fogalom bármit is) Hajnóczy kísérletei révén talán nem is érthette el, ezek a kísérletek, és ezt nem vitathatjuk el tőle, a magyar próza poétikai fejlődésében gyűjtőpontként szolgálhattak és szolgálhatnak a későbbiekben is.

E sorok írója szerény bizonytalanságból kifolyólag értékítéletre nem vállalkozik, és nem is képes. Egyrészt, mert maga lenne az első, aki az általa megfogalmazottakat megkérdőjelezi, majd visszavonja. Az irodalmi művekről szóló beszélgetés ugyanis tárgyának természeténél fogva lezárhatatlan, minden állítás után jöhet újabb kérdés, ami árnyalhatja, de akár meg is ingathatja a korábbi kijelentést. Másrészt, de az előbbiekhöz szorosan kapcsolódóan, nem hisz az objektív ítélet lehetőségében olyankor, amikor a tárgy ily kevésbé megragadható, mint azt egy irodalmi műalkotás esetében tapasztaljuk. És még ha tárgyunk valamennyire megközelíthető is, az mindig csak egyszeri érvényű lehet, hiszen az olvasás megismételhető aktus, tehát maga sem egy lezárt élmény, ismétlése újabb és újabb befogadói olvasatot hozhat létre (bővítheti, felülírhatja, új megvilágításba helyezheti vagy akár negligálhatja is a korábbi olvasat megérzéseit). Annyi azonban ebből a nézőpontból is megengedhető, hogy kijelentessék: Hajnóczy művei nem kivétel nélkül hibátlan darabok. Sőt. A pályavégi torzókkal szemben a kezdő Hajnóczy sokkal gondosabbnak, fegyelmezettebbnek tűnik. Természetesen a kései művek között is találunk kitűnő, tudatosan és nyilvánvaló aprólékossággal szerkesztett novellákat (valamiért a *Hair* című írás tolakodik ide, de egyéb példákat is említhetnénk), ám a pályavégi tendencia sajnos mégsem ez.

Ha viszont az egész életműre érvényes jelzőket keresnénk, legszembe-szökőbbnek a *heroizmus* és az *idegenség* tűnik. Mindkét jelenséget néhány példán keresztül vizsgáljuk. A heroizmusba természeténél fogva „bele van írva” a kudarc lehetősége, amelyre számtalan példát találunk Hajnóczy műveiben. Sőt, enyhe túlzással heroikus kudarcok történeteit látjuk sorra megelevenedni. A pálya kései szakaszában ez a heroizmus az írás küzdelmeiben, mégpedig a széthullás tünetei között az egységre való törekvésben jelenik meg.

A szövegalkotó küzdelme nyilvánul meg a pontosságra, a megfelelő kifejezés, szó megtalálására való törekvésben is, ami Hajnóczy legsikerültebb írásait kétségkívül jellemzi. Ekkor minden egyes szónak helye, sőt tétje van. Minden leütéshez veríték tapad. (Persze tudjuk, Hajnóczy kézzel írt, szövegeit más gépelte le.) Talán emiatt érezhetünk néha némi modorosságot a dikcióban. Például a Hajnóczy által oly kedvelt személytelen szenvedő szerkezet, azaz a passzív igék használata úgy tűnhet, hogy erőltetetté, megcsinálttá teszik a szövegeket. Ez a szerkezet ugyanakkor remek lehetőséget ad az alany „elrejtésére”, ily módon narrációs jelentőségű, noha gyakran teljesen nyilvánvaló a szöveggörnyezetből, hogy a cselekvést ki hajtja végre: „Aztán felbontatott egy palack konyak is.” Ez az eltávolító grammatikai eljárás a cselekvőt elhomályosítja, nyelvtanilag nem utal rá, talán épp arra hivatott, hogy felmentse őt.

A heroizmus legszembe-tűnőbb, leginkább transzparens a *Halál kilovagolt Perzsiából* című kisregényben, annak már legendás nyitánya is sok mindent elárul erről: „Íme a rettenetes üres, fehér papír, amire írnom kell.” A *Perzsia*, a leghosszabb összefüggő Hajnóczy-szöveg, egy, a fiú–férfi elbeszélésszintekbe szőtt szenvedéstörténet (és anamnézis), mely először tette meg az írást mint folyamatot a létrehozandó mű szövegszervező elvévé, fő témájává, tétjévé. A szerkezeti fegyelem, a nézőpontok és narratív szintek finom váltásai a Hajnóczy-oeuvre technikailag legerősebb darabjává teszik. Az író saját kifejezését kölcsönözve: „ez tízes kör”, azaz: telitalálat. Ezután viszont már nem maradt ideje és ereje egy nagyobb lélegzetvételi szöveget létrehozni. Új elbeszéléstechnikai tendenciaként tűnik fel viszont az a kísérlet, hogy más művészeti ágak, valamint a közélet és a popkultúra termékeit irodalmi műbe ágyazza (kottarészletek, fényképkivágások, korabeli hírek, reklámok és a lebegő orgonagyökér). Mintegy kilépve az irodalom hagyományos teréből, megkísérli azt megtermékenyíteni a különböző eredetű kulturális elemekkel. Már az ezeket megelőző korábbi írásokban is látható volt, hogy a *bricolage* technika, az idegen elemek, talált szövegek, képek, kivágások beillesztése, átlényegítő szövegbe emelése mennyire kedvelt eljárása volt Hajnóczynak. Vannak olyan kései írások azonban (például a *Parancs* című novellára és a drámakísérletekre gondolhatunk itt), amelyek, legalábbis úgy tűnik, már nem bírják el a rájuk rakott „terhet”, azok kereteit mintegy szétfeszíti a talán túl engedékeny idézés miatti rendezetlenség.

Az írói erőfeszítések hősiessége mellett szövegben belüli, tematikus példákat is találunk. Az igazságkeresés heroizmusa egy olyan momentum, amely Hajnóczy pályáját a kezdetektől meghatározta. A *fűtő* Kolhász Mihály igazát nem lelve, végső elkeseredésében az öngyilkosság gondolatát fontolgatja (az önmagát felgyújtó buddhista szerzetes képe majd a *Perzsiában* tér vissza), de még a suicidium is kudarcba fullad. Végül látszólag visszakozik, bocsánatot kér munkahelyi vezetőitől és a feletteseitől is, és csak az immár szokásává vált magányos hajnali sétákon dűnnyögi panaszát tovább. Egy másik, az életműből kiemelkedő fegyelmű írás, a *Véradó* is tulajdonképpen egy hőstörténetet mesél el. A főszereplő természetfeletti képességét (*betegségét*, tehát, hogy mintegy vérküttá változva bármennyi vért képes adni) az emberiségen való segítségnyújtáshoz ajánlja fel, de a segítséggel (egészen nevetséges okok miatt) a megsegíteni szándékozott kedvezményezett élni nem tud. Sőt, végkifejletként a mézáróst a társadalomra veszélyes elemnek bélyegzik: „Úgy látszik, vannak politikailag káros és veszélyes betegségek.” Mindkét történet egyben kudarc-történet is, ily módon a hősiesség tragikus lesz, mellyel együtt jár a bukás vagy a visszavonulás.

Az *idegenség* Hajnóczynak az egész életművet meghatározó alapélménye volt. Elsőként utalhatunk a híres-hírhedt szociográfiára, *Az elkülönítőre*, melyben az író érzékenysége az elesettek, a perifériára szorítottak iránt legerőteljesebben és a fikciós keretek nélkül, tisztán megnyilvánul. Hajnóczy egyébként, miként hősei, magánemberként több szempontból is kívülálló volt. Az irodalmi életbe perifériáról érkezett meg, semmilyen körhöz, csoporthoz szorosabban nem kapcsolódott, és legtöbb pályatársától eltérően nem az egyetemen közvetített műveltségi alapanyagból válogatott. Egyéni, sajátos ízlése volt. Ugyanígy legtöbb hőse is kívülálló, a határhelyzetben billegő, deklasszált, beilleszkedési problémával küzdő, deviáns, anómiás, idegen személyiségek, akik egy számukra némiképp ismeretlen, gyakran ellenséges környezetben küzdenek (ne feledjük még el a heroizmust!) az elismerésért vagy csak a fennmaradásért vagy egyszerűen az „igazságért”. A kérdés az, hogy ilyen helyzetben a kívülálló idegen számára milyen létmegoldások születhetnek, milyen (nem idegen) válaszok? Ez a paradox dilemma mozgatja a perifériára szorult Hajnóczy-hősöket, ez teszi érdekessé és kérdésessé fennmaradásukat, gyakran elkerülhetetlenné bukásukat. A pozitív kifejtet ugyanis erősen kétséges. A választott referenciacsoportnak való megfelelés (gyakran szeretetéből fakadó) kényszere (és vágya!) csak ideig-óráig működtetheti ezeket a viszonyokat. Az idegen megpróbál azonosulni a vélt szereppel, a vonatkoztatási csoportként felismert közeggel, de ez az út is, csakúgy, mint a heroizmusé, a kudarc szigorú köveivel van szegélyezve. Azonban fel kell figyelnünk arra, hogy az idegen jelentőséggel bír a referenciacsoport számára is. E jelentőség fel nem ismerése, elhanyagolása, kicsinyes tagadása lesz a példaként hozott Hajnóczy-írások fő konfliktusforrása. Az idegent azért szerethetjük, mert mássága felnyithatja szemünk tulajdon életünk zárványos voltára, mert ráébreszthet arra, hogy egyszerű, egyszeri létünk nem a megszokott fehér és fekete. Így módon az idegen érdeklődő megismerése önismeret. Szeretni az idegent önszeretet. Az idegen tehát öndefiníciós jelentőségű. Az idegenség állapot, és mint ilyen, a mi tanítónk. Az idegenség a közös nevezőben lesz barátságos. Így amikor az idegent „tapasztaljuk”, vagy arról olvasunk, akár Hajnóczy műveiben, közeledünk hozzá, de közeledünk magunkhoz is, megismerkedünk vele, de általa egy kicsit jobban megismerjük magunkat is.

Az elmondottak illusztrálásaképpen az idegenség léthelyzetére hozunk néhány példát az életműből. *A halál kilovagolt Perzsiából* című kisregény fiújának fő tevékenysége a többiek reakciójának előzetes kifürkészése, hiszen helyzete a kívülállóé, a betolakodóé. A számára természetesnek vélt tettek és kijelentések

megütközést válthatnak ki a tőle oly sokban különböző befogadókban. Ebben a környezetben az olyan nevelésesen hétköznapi tevékenységeket, amilyen például a cigarettára gyújtás, komoly előzetes megfontolás, tervező mérlegelés után hajthatja csak végre. Mindeközben egyensúlyozik, határhelyzetben inog: nem szeretné elveszíteni új környezetét, de identitását, autonómiáját is szeretné megőrizni: „És azt is tudta: ez az első letérelés volt a legnehezebb, amelyet a lány törülközője mellett végzett el.” Jellemétől idegen elvárásoknak próbál megfelelni, de kívülálló identitása nem engedi el, nem szabadul. E világi pokolra ítéltetett. Ennek metaforájaként a kisregény zárójelenetében a főhős a sárga, perzsa város útvesztőjében ragad, és kétséges, hogy eljut-e a falakon túl lévő oázishoz. Másik, itt nem kijátszott lehetősége lenne, hogy kilép a léthelyzetből: ebben az esetben idegen identitása megerősödik, igazolást nyer, kibújik a kudarc súlya alól.

A *fűtőben* a főhős megátalkodott igazságkeresése miatt idegenül el előbb munkahelyi környezetétől, majd családjától is. Az a környezet, melyben a „nyilvánvaló és égbekiáltó igazságtalanság” orvoslását kísérli meg elérni, megvetéssel teli merevséggel áll Kolhász Mihály kéréséhez. Nem is a kázankezelői védőital, a napi fél liter tej megvonása, ami igazán bosszantja, hanem a döntést alátámasztó érvelés, hogy ugyanis a fűtők munkája nem olyan veszélyes üzem, amely a védőital rendszeres kiosztását indokoltta tenné. Végül meghátrál, „fejet hajt”, de idegensége csak látszólag szűnik meg: a „világ fűtője” lesz: „A testemmel melegítem föl a levegőt, ezt a meleget észreveszik a fecskék, a bokrok meg a fák, és korábban köszönt ránk a tavasz.”

A *véradó* mészáros, némileg paradox módon, azzal válik idegenné, hogy (talán pusztán szeretetvágyból) szeretetet (azaz vért) ad, és – természetfeletti bizarrsággal – kimeríthetetlen vérkúttá változik. „[A] vérkutat a szerelem utáni vágy termeli, valamint a bűn, hogy ez idáig nem szeretett; szerelméért nem követel a szeretett lánytól semmit, legkevésbé azt, hogy vérét, amelyet a szűkölködő emberiség javára és hasznára ajánl fel, fizetőszköznek tekintsék, holmi előlegnek a viszonszerelem megvásárlására”. A mészáros végül a társadalomra veszélyes elemnek minősítik, orvosi felügyelet alá helyezik.

A *Temetés* főhőse apja halálhírére még nem teljesen idegenként, de már nem is a régi családtagként tér vissza a szülői házba: „maga a lakás volt idegen és ismeretlen, mintha sose járt volna itt”. Nem érzi otthon magát, noha a hely összes zugát, rejtékelyét (főként ahol némi alkohol is sejthető) ismeri. Ha eddig úgy érezte, határon van, most minden tette, tétovasága, tehetetlensége kifelé taszítja, távolítja.

A *Jézus mennyasszonyában* a fiú eleve egy ismeretlen nő kezét fogja meg a sötét moziban. A helyzet nagyon hasonlatos a *Perzsiában* leírtakhoz, de a történet abszurd. A hős itt sem menekülhet, noha erre irányuló morbid kísérlet gyanánt megöli a lányt (akit egyébként magában – idegenül, a valóságtól távol maradván – mindvégig Csillának hív, az után is, hogy valódi nevét már tudja). Az idegenség itt a szürreális háttérben, egy élehetetlen élet kegyetlen színterében lelhető fel legintenzívebben, ahol bármikor embervadászok áldozata lehet bárki, ezzel kicsúfolva a szereplőket, és arra kényszeríti őket, hogy életüket különösebb tét nélkül éljék...

Mi a megoldás? Talán jobb lenne cipőkanállá változni. „Végtére is [...] egy cipőkanalat nemigen vetnek börtönbe, nem verik gumibottal a veséjét, hogy valljon a barátaira, nem tagadják meg tőle – ha dohányos – a cigarettát, nem ítélik kötél általi halálra, nem kell kegyelmi kérvényt fogalmaznia, amelyet természetesen elutasítanak, és főként: nem akasztják fel. Kissé talán egyhangú, de kétségtelen hosszú életet él egy cipőkanál. Még háború esetén is viszonylagos biztonságot élvez: ágyúval kórházakat és lakóépületeket szokás lőni, cipőkanalat nem. És ha valakinek az a bizarr ötlete támadna, hogy ágyúval lőjön Brasch Izidor cipőkanalára, nem érné el a lövedék, hanem a légnyomás a szoba túlsó falához repítené; túl könnyű. Legfeljebb atom- vagy hidrogénbomba lenne képes megsemmisíteni ezt a cipőkanalat. De miért dobnának Brasch Izidor cipőkanalára hidrogénbombát? Végtére is, ha meggondoljuk, nincs rá nyomós ok.”

**MIÉRT ÉPPEN
KLEIST?**

**2016.
05.24. – 10.15.**

PETŐFI IRODALMI MÚZEUM
1056 BUDAPEST, KÁROLYI U. 16.
WWW.PIM.HU

 PETŐFI
LITERARY
MUSEUM

 Kleist
Museum

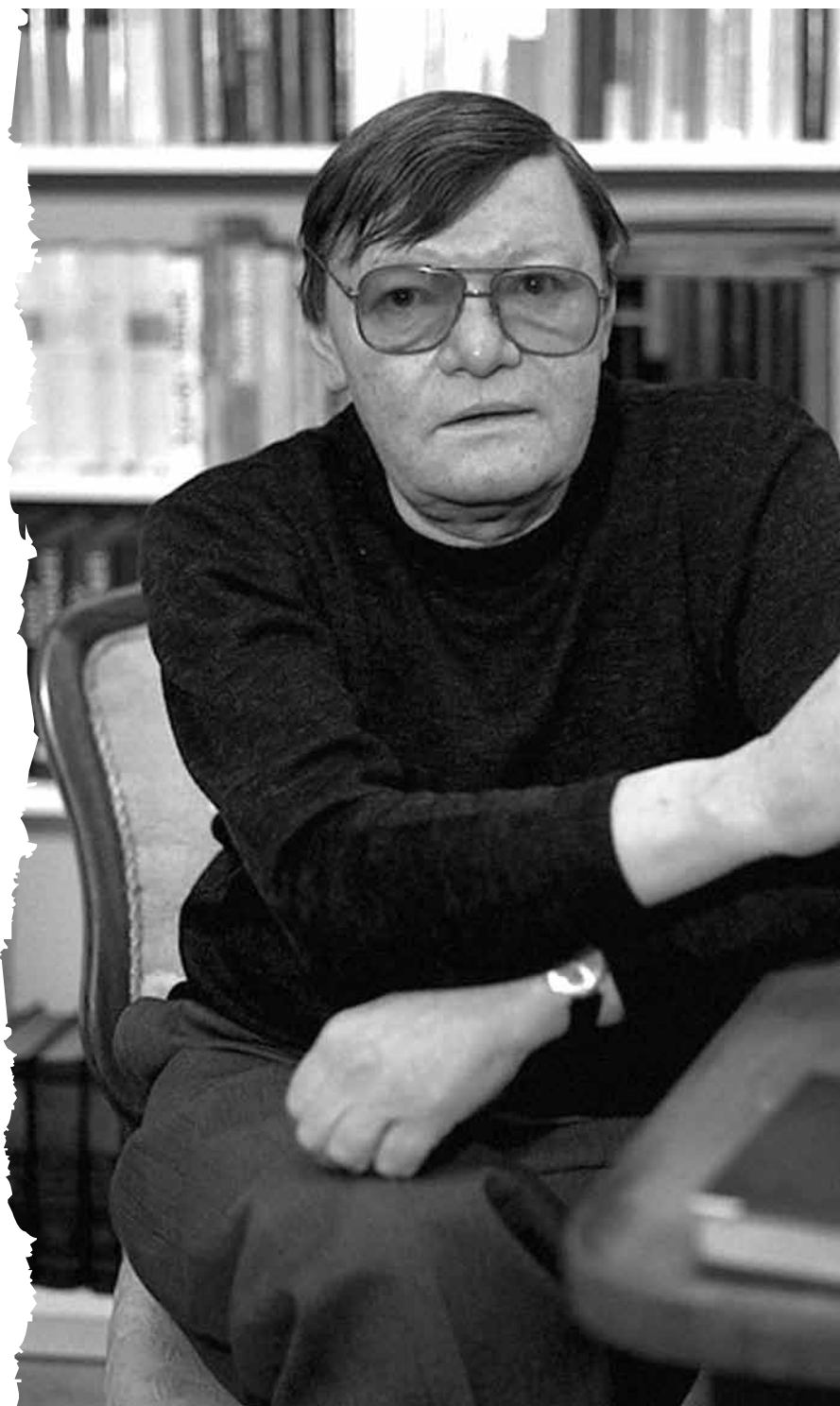
 Kleist
Gesellschaft

 GOETHE
INSTITUT

 ALG
Arbeitsgemeinschaft
Literarischer Gesellschaften
und Gedenkstätten e.V.

 EMMERICH ERFORSCHER
INSTITUT

Kabai Csaba. (Onga, 1979) ír, költ, fordít.

Fotó: PIM

Szabó Márton István

GION NÁNDOR MÁGIÁJA

A 75 éve született Gion Nándor a huszadik századi határon túli magyar irodalom egyik legnagyobb hatású alkotója. Társadalomrajzzal átszótt, mágikus elemekkel tarkított realista regényeiből filmek és fordításkötetek is készültek szép számmal. Komoly szerepet vállalt a jugoszláviai kultúrpolitikában, volt a Vajdasági Íróegyesület elnöke, az Újvidéki Színház igazgatója, és hosszú éveken keresztül az Újvidéki Rádió főszerkesztője is. Az Újvidéki Egyetemen induló magyar szak első évfolyamához tartozott (csoportársa volt többek között Tolnai Ottó), és abból a kisvárosból indult, ahonnan Vége László is. Írásainak nagyobbik része ehhez a közösséghez, Szenttamáshoz kapcsolódik.

Elbeszélőmódját a mágikus realizmushoz szokták hasonlítani, ő maga többször dúsított realizmusról beszélt, ha erről kérdezték. Történeteiben keverednek a realista és a mesebeli elemek, miközben szövegnyelve letisztult, egyszerű, szinte gyermeki. Amikor Márquezhez hasonlították, Gion rendszerint megköszönte a nagy ívű hasonlatot, majd elmondta, hogy nem igazán hatottak rá a dél-amerikai író művei (Gion első regénye a *Száz év magány* megjelenése utáni évben jelent meg). Ha meg akarjuk érteni, miben rejlik Gion Nándor mágiája, írásmódja alapjaiból kell kiindulnunk és nem a márquezi fogalomból.

Egyesek szerint Gion kiszínezi a valóságot, de ha alámerülünk az életműben, hamar szembetalálhatjuk magunkat a makacs tényekkel: Gion motívumvilága maga a valóság. A párhuzamok könnyen kiolvashatóak.

Alakjai és az események fővonalának láncolata szinte kivétel nélkül valós személyekről és történésekről mintázottak. Ennek ellenére kritikusai többször élesen bírálták elnagyolt nőalakjait, mondván, hogy vagy angyalt ábrázol vagy cédát. Gion visszaemlékezéseiben négy nőt jelöl meg az életmű modelljeinek: a szenttamási zsidó temető gondnokát, a német temető gondnokát, anyai naganyját (Krebs Terézt) és egy nála idősebb „szomszéd” lányt, aki kisgyermek korától foglalkozott vele. A temetőgondnokokról mintázott nőalakok jelöletlenek

az életműben. Nagyanyja a *Latroknak is játszott*-tetralógia női főszereplője, Rézi. A szomszéd lánnyal kapcsolatos emlékeit (és csalódásait) több művébe is beleszötte. Ezeknek alapja az az élményköteg, ami a róla gondoskodó lányt körülengi: ő vágta a gyermek Gion körmeit, kilesték a szomszéd fiúkkal, ahogyan meztelenül fürdött a patakban, aztán „elhagyta” őket, hamar férjhez ment és otthagyta a „falut”. Róla mintázta az *Ezen az oldalon* című novellaregény Szent Erzsébetét, akit csodálnak a fiúk, miközben a patakban fürdik, akiben csalódnak, amikor rájönnek, hogy egy villanszerelővel fekszik össze, és aki végül otthagyja a falut. Ő az *Angyali vigasság* Péntek Várája, a szerelemgyerek, akit ver az anyja, aki kijön a főszereplő fiúhoz és rendbe teszi a körmeit, aki hamar férjhez megy. Még Rézi karakterében is megjelenik, amikor a *Virágos katonában* levágja Gilike, a furcsa kis falusi kanász koszos körmeit.

Ezt a körömtisztítás-motívumot a gioni borotválkozás-motívummal tudjuk párhuzamba állítani. Az életműben mindkettő a megtisztulás (amikor a *Latrok* regényeiben Rézi borotválja Gallait), a gondoskodás szimbóluma. Ahogyan a fiatal lányhoz és a körmök levágásához kapcsolódó gondoskodás is alapélménye az írónak, úgy a háborúban ellőtt, merev könyökű Gallai megborotválása is feltételezhetően valós motívum lehet, lévén hogy anyai nagyapjának valóban ellőtték a könyökét és feltehetően (legalábbis az első időkben) nem tudott egyedül borotválkozni.

A fentiek alapján akár beszélhetnénk *szelektív realizmusról* is. Az író ebben az esetben szimbolikus tartalommal helyezi el a vele (és környezetével) megtörtént eseményeket és motívumokat, mintegy szobrászként fejt le a fölösleget és hagyja, hogy a középpontba került részlet mágikus erővel hasson az olvasóra.

Gion nem csak prózájában nagy mesélő. Ha végigolvassuk a közelmúltban kötetben is megjelent interjúkat, kiderül, hogy évről évre (ha más megvilágításból is, de) ugyanazokat a történeteket meséli el. Édesapjának sorsfordító élményét, a negyvenes évek szenttamási mérszárlását már az *Ezen az oldalonban* is megjeleníti egy novella erejéig, később *Ez a nap a miénk* című regényét is e traumakör köré építi. Ugyanígy saját világra ébredését, amikor Gallai nagyapja elvitte őt az asszonyokkal a lövészárkba, hogy túléljék az ostromot, mint első és legfontosabb emléket meséli el újra és újra az interjúkban. Először az *Angyali vigasság* egyik novellájában írja le a jelenetet a gyermek (tehát saját) szemszögéből, később megírja az *Ez a nap a miénkben* Gallai, a nagyapa szemszögéből is.

Visszaolvasva az életművet és az interjúkat úgy tűnik, Gion nagyon is tudatosan szerkeszt. A *Latroknak is játszott* második regénye, a *Rózsaméz* megjelenésekor

már elmondja egy interjúban, hogy úgy látja, nem fog beleférni a történet három regénybe. Pedig a negyedik regény csak huszonhat évvel később jelenik meg.

Ez a fajta tudatosság (illetve a fent említett szelektált – és újrakevert – realizmus is) persze megfigyelhető már a nagy realistáknál is. Tudjuk, hogy Tolsztoj nemcsak hogy csatlakozik a flaubert-i gondolathoz („Bovaryné én vagyok”), hanem hatványozva tovább is gondolja azt. A *Háború és béke* Andrej hercege, Pierre-je is ő maga; *Anna Kareninájában* már nemcsak hogy ő Anna, de ő Levin és bizonyos szempontból ő Anna gyermeke is. Tolsztojnál ugyanúgy megfigyelhető egyrészt a tudatos szerkesztés, másrészt, hogy műveinek legtöbbje témájában, alakjaiban, és sokszor cselekményében is szorosan kapcsolódik saját életéhez. Első regényeinek (*Gyermekkor*, *Serdülőkor*, *Ifjúság*) főhőse, az arisztokrata életút előtt álló Irtyenyev egyetlen igaz barátját a pedáns Nyehljudov hercegben találja meg. A mű ellenpontja, Tolsztoj utolsó nagyregénye, a *Feltámadás* a tékozló Nyehljudov kálváriája (a regényből kiderül, hogy Irtyenyev fiatalon hal meg).

Gionnál mindez már magától értetődő hagyomány. Fő irodalmi élményeinek ugyan nem Tolsztoj, hanem Thomas Mann műveit, illetve az észak-amerikai (nagy részben beat-) irodalmat jelöli meg. A Thomas Mann-féle személyesség és személyes-realizmus ugyan jellemző műveire, de érdekes módon beat-hangulatú avantgarde prózát csak egyszer alkotott, és az sem jelent meg életében (*Véres patkányirtás idomított görényekkel*).

Az interjúkból és a visszatekintésből tehát úgy tűnik, hogy az életművet előre megszerkeszti, tudatosan alkot. Az életrajzból viszont az derül ki, hogy írni (főleg pályája első éveiben) szinte csak „megrendelésre” ír. Az interjúkban Gion szerencsésnek mondta magát, Tito kommunizmusa teret enged a magyar irodalomnak, a fordítások gyorsan elkészülnek, a fiataloknak csak saját munkatempójuk szab határt: akár évente megjelentethetnek egy könyvet.

Mondhatjuk, hogy az életmű alakulását nagyban befolyásolták ezek a pályázatok, hogy mikor, milyen terjedelmű és témájú regényre írtak ki ösztöndíjat a térségben. A *Latrok* első regénye, a *Virágos katoná* egy történelmi regény pályázatra készült, Gion fejében már írása közben ott a folytatás, de a trilógiává, később tetralógiává való bővítéséhez elengedhetetlen a szakma és a könyvpiac érdeklődése. A teóriát, hogy Gion először két kötetre tervezhette a *Latrokat*, az is alátámaszthatja, hogy míg az első regényt Gallai meséli, a másodikat már egy külső mesélő. A harmadik és negyedik regény visszatér Gallai nézőpontjához, „magára hagyva” a második regény E/3-as koncepcióját.

Ugyanakkor tudatos szerkesztés figyelhető meg a tetralógia időábrázolásában: a háború utáni időszakig, amíg el nem kezdődik a hidegháború, Gion

csak napszakokkal jelzi az idő múlását. Az órák és a percek, a pontos időpontra szervezett találkozók csak a negyedik regényben jelennek meg, amikor Gallai kettős ügynökké válik. Gion tehát pályája alakulása közben, lehetőségeihez mérten tudatosan vezeti az életművet, habár a pálya alakulásából fakadó döntések „szépséghibái” (mint például a fent említett tetralógián belüli elbeszélői aszimmetria) helyenként tettenérhetők.

Beszéltünk tehát a realista elemekről, az életrajzi vonatkozásokról és a tudatos szerkesztésről: a mágikus világ alapjairól. Az atmoszférát segíti a fent említett időtlenség ábrázolása (Gion műveinek nagy részére igaz ez), illetve az a tény, hogy faluként kezeli a téglagyarakat, a térség községeit ellátó várost, Szenttamást. Megfigyelhetjük, hogy a városhoz kapcsolódó regényei a felnőtté válás vagy a háború (és a nehéz körülmények közötti túlélés) tragédiái körül játszódnak. Gionban magától értetődő a feloldás igénye, és itt jön a képbe a „mágia”.

A mágikus elemeket (a Virágos katonát, aki korbácsolás közben is boldog, a Kopasz Halászt, aki elvisz magával egy jobb helyre, ha rá gondolsz, a rózsamézet, ami örökké fiatalon tart, ha eszel belőle) feloldásként, menekülőútként helyezi bele a történetbe. Az elidegenítés ellentétét hozza létre a szövegben. Ha a történet tragikus fordulatot vesz, például a *Virágos katonában*, amikor Gallai és Török Ádám ki akarják rabolni Istenes Bibic Mihályt („Három apró gyerek: a földön mászkáltak mindenféle mocsokban, és vastag zsineggel az ágy lábaihoz voltak kötözve. A bokájukra és az ágy lábára hurkolt zsineg pontosan olyan hosszú volt, hogy mind a három gyerek elmászhatott a szoba közepéig, ahol egy földbe vajt lyukban kihült, főtt kukoricaszemek sárgállottak.”), Gion kapaszkodót nyújt a Virágos katona személyében, akihez vissza lehet térni a Kálváriára, akivel el lehet menekülni. Habár ábrázolja a tragédiát, kapaszkodót nyújt, hogy ne kelljen elhagynunk a mágikus világot.

Az már csak nézőpont kérdése, hogy a mágia van-e azért, hogy a tragédiákat el lehessen mesélni, vagy a tragédiák vannak-e azért, hogy kiegyensúlyozzák a mágiát. *A kárókatona még nem jöttek vissza* egyik jelenetében az egész regényen átvonuló szabadságmotívumot, az alkonyatban az üres vágóhídon való szabad üvöltözést szinte felülírja az a trauma, amit Burai J. okoz, amikor állathangokat kezd el üvöltözni a „vesztőhelyen”. Míg a *Virágos katona* példájában a tragédiát oldja föl a mágia, az utóbbi esetben a mágikus világot ellenpontoszza a trauma, a traumára való emlékezés.

A mágia nem örület: őszinte hit a változásban, a választás szabadságában. Ahogyan az ifjúsági regények gyermekalakjai, úgy a tetralógia Gallaija is őszintén hisz abban, amiről mesél. Gion hangja tehát a mosolygó mesélő

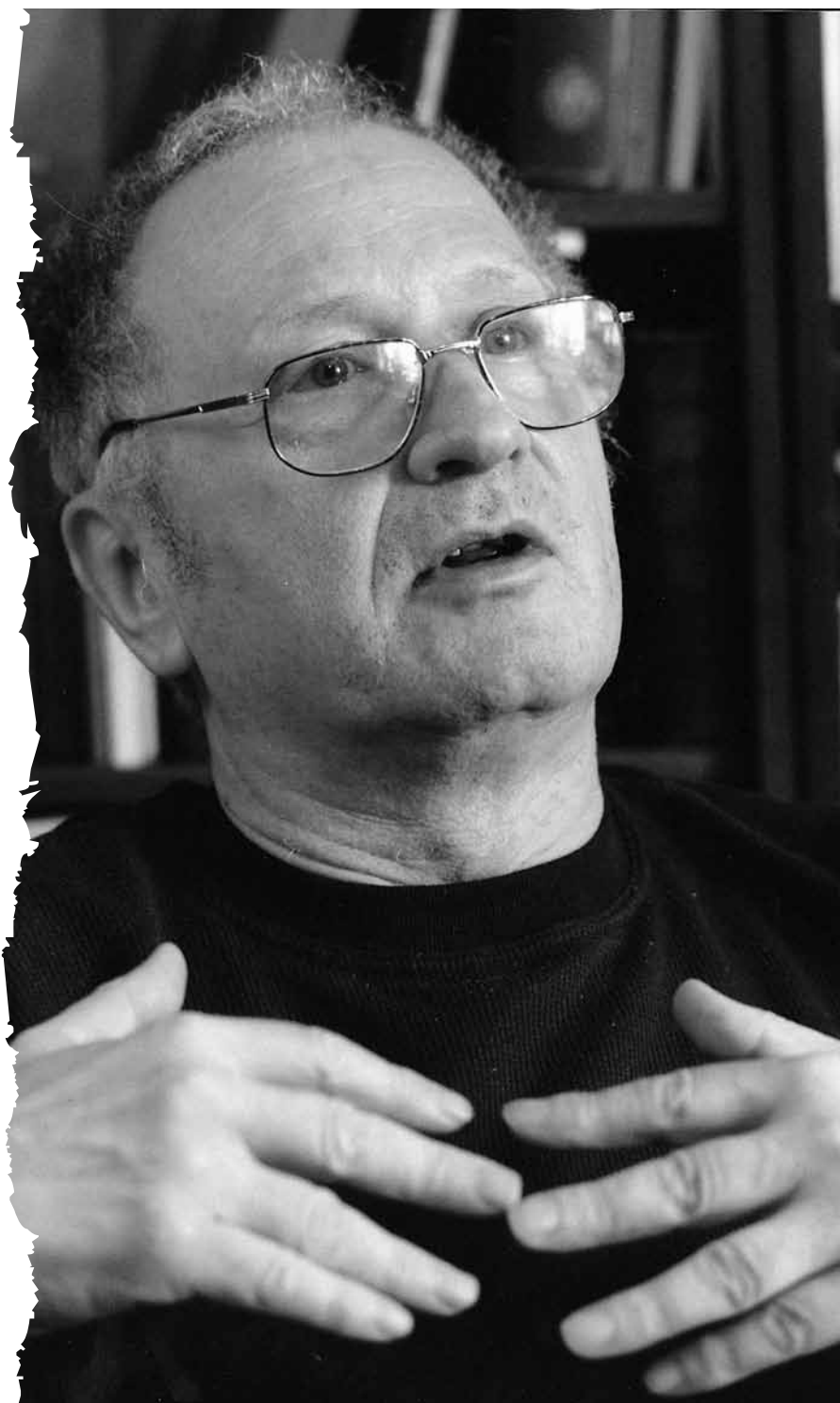
hangja; egyszerű mondatai, átlátható szituációi azzal teremtenek mágikus teret, hogy még a csalódásban, megcsalásban, gyilkosságban is gyermekien tiszták. Mágikus regényeiből szinte hiányoznak a megfásult, megkeseredett alakok, ha mégis ábrázolja őket (a tetralógiában az öreg Stefan Krebset), történetüket szomorú elfogadással párosítja.

Az elbeszélőmód kialakításában a felsorolt elemek (saját élményanyag, realista hagyományok, szelektálás, a tragédia ellenpontosítása) mit sem érnek a „szülőfalu” diktálta „irodalomkultúra” nélkül. Gion gyermekkorának irodalmi élményeit a kép-, cowboy- és ponyvaregények egyszerű nyelvi világából meríti, a stilsztikai hiányosságokat pedig a felnőttek esténként egymásnak előadott történetei, a szájhagyomány és az élőbeszéd tökélyre fejlesztett dramaturgiája ellenpontosozzák. A történetmesélés szájhagyománya és a ponyvaregények mondattani egyszerűsége alkotják az elbeszélőmód vázát, amire Gion felépíti a mágiát.

A tudatos egyszerűség, a viszonyrendszerek gyermeki „tisztasága” és a történet elemeinek magas valóságtartalma teszi a gioni prózát időtállóvá. Az eredeti helyszínekhez és sokszor az eredeti személynevekhez is ragaszkodik, ez a mai napig büszkeség (és szégyen) tárgya a szenttamási örökösök körében. Habár prózájában legtöbbször Szenttamást ábrázolja, mégsem marad provinciális. A többnyelvű környezet az európai „olvasztótégely” modellje, a huszadik században urbanizálódó térség történéseinek érvényességei messze kiterjeszhetőek nemcsak a délszláv régió, de a magyar nyelvterület határain túlra is.

Gion életműve az író korai halálával sem maradt teljesen befejezetlen. A regény, a rövidpróza és az ifjúsági irodalom műfajaiiban is jelentőset alkotott, halála előtt sikerült befejeznie az utolsó *Latrok*-regényt. Teljes életműve halála után újrendezve került megint kiadásra. Ma már szinte lehetetlen könyvesboltban hozzájutni a műveihez, az internetes antikváriumokban évente csupán néhány példány fordul meg a kínálatban – olvasói féltve őrzik könyveit. Széles körű újrafelfedezése azonban még várat magára. Ha (az ő életét is alakító) piaci igényeket vesszük alapul, az ő prózájához ma leginkább közelítő Dragomán-regények relevanciája arra enged következtetni, hogy Gion prózája is még sok új kiadást fog megérni, ha újra felkarolja a könyvpiar.

Szabó Márton István (Budapest, 1993) költő, jelmeztervező.
Kötete: Másodlagos kötések (2016).

Fotó: PIM

Nyerges Gábor Ádám

HARANG AZ VAN

Orbán Ottó lírájáról

– Miért nem harangoznak?

– Sok oka van.

– Egyet mondjon.

– Nincs harang.

(vicc)

Mikor Orbán Ottóra emlékezünk, nem pusztán emlékezünk. Nem teljesen olyan ez a gesztus, mint szerencsésebben kanonizált költők esetében. Orbán ugyanis, s ebben a sok vele foglalkozó irodalomtudós egyetért: így vagy úgy, de valahogy nem bír passzolni a kánonba¹. Bár lehet, hogy éppen fordítva van, és a kánon nem akarja hagyni ezt az illeszkedést. Mintha csak kapukulccsal próbálnánk nyitni a postaládát. Sok oka van ennek is, mint a viccben a harangozás elmaradásának. De nem pontos az allegória. Harang ugyanis, vagyis esetünkben életmű, mi több, jelentős életmű határozottan van. Az okok tehát másfelé keresendők. Részben, de korántsem a teljesség igényével ez az esszé is igyekszik ezekből néhányat felvázolni. Orbán Ottó nyolcvanéves lenne.

Az évfordulók a család és az ismerősök számára az emlékezés alkalmai, nekünk viszont, akik nem ismertük személyesen Orbán Ottót, lehetőséget és (ne szépítsük) ürügyet szolgáltatnak az életmű újra- és újraértékeléséhez, jelentőségének újbóli megfontolásához. Magánál az emlékezésnél persze fontosabb az olvasás és újraolvasás, az életművel való gondolkodás, ezek a legnagyobb szerzőket halhatatlanná tevő tevékenységek, melyek a kánonharcnál tartalmasabb és élvezetesebb tevékenységek, és ebben Orbán Ottó is egyetértene.

¹ Idézzük egyik híres versének néhány sorát: „a multikulturális játszótéren mindeközben / a csengő hangú tanszékek kánonban énekelnek / és kemény profi teniszt játszanak / most én adogatok és te fogadod / majd fordulunk / és te adogatsz és én fogadom / megfelelünk a korszak elvárásainak / reflektálunk egymás textusára / ami mindkettőnknek előnyös / köztudott hogy / a reflektálatlan textus nem üdvözül / a reflektált viszont igen / tizenöt semmi harminc semmi negyven semmi / ennyiből már bőven kijön egy könyv”. (Vojtina recepcióesztétikája)

Ettől még készülő disszertációm (egy leendő monográfia elővázlata) nem kisebb célt tűz ki maga elé, mint hogy bemutassa azt a poétikai-világlátásbeli, valamint szemléleti-retorikai váltoássorozatot, amely Orbán lírájában a pályakezdéstől számított négyévtizedben a költő haláláig végbement. Úgy látom, az elsősorban az utolsó pályaszakasz, a kilencvenes-kétezres évek verseiből és kötetéből kirajzolódó Orbán-kép az, amely a legtöbb olvasónak és elemzőnek prototipikusan szemlélteti a költőt. Pedig hogy híven érzékeltethessem, milyen nagy utat járt be Orbán Ottó lírája a hatvanas évek elejétől (sőt még korábról, az ún. *csodagyerek-korszaktól*) kezdve 2002-es haláláig, elég csupán fellapozni első és utolsó kötetét. Kronologikusan, kötetről kötetre megfigyelhető az életműben a folyamatos, finom pályakorrekció. Ezek az apró technikai változtatások többnyire éppen az állandóság és az önazonosság élményét keltik, miközben ha összeolvassuk a pálya két végpontját, mintha csak két külön költő műveivel találkozánk. Orbán Ottó munkásságát ugyanakkor költészetének technikai arzenálja felől vizsgálni nagyjából olyan, mint a ház összedőléséből megpróbálni leírni a földrengést és a mélyben zajló folyamatokat.

Amikor azt mondjuk, hogy Orbán Ottó költészetének fő alakító ereje az én és a világ folytonosan újraértelmeződő viszonyulása, elsőre lózungszerűnek tűnik. Mert ugye az úzás is a víz és a benne úszó test viszonyáról szól, de ettől még nem lettünk okosabbak. Viszont a versek lírai beszélője és az általa szemlélt világ nemcsak feltételezi egymást mint viszonyítási pontot, de az egymásra kifejtett állandó kölcsönhatással az identitásuk is újra- és újrakonstruálódik. Az orbáni énről fokozottan igaz, hogy nem fogható föl a vele helyenként kontrasztos külső világ nélkül, viszont a világ bemutatása (és Orbán Ottó esetében *megítélése, értékelése*) az én szemlélete és tapasztalatai, világértelmezési, világotolvasati keretezése által valósulhat csak meg. Ez az oda-vissza hatás természetesen szimbiotikus.

Úgy vélem, a világ és én állandó újrateemtése és -teremtődése, ez a dinamikus viszonyrendszer generálja vagy határozza meg az Orbán-líra több fontos jelenségét. 1. Indokot szolgáltat arra, hogy egyetlen nagy folyamatként vizsgáljuk ezt a költői pályát. 2. Az egyes pályaszakaszokon kisebb-nagyobb nyelvi, retorikai, stiláris, modalitásbeli stb. változásokat-változtatásokat generál. 3. Alakítja a humorhoz, iróniához, groteszk ellentétezzésekhez való hozzáállását. 4. Meghatározza az irodalmi hagyomány felé mutatott reakcióit és gesztusait, végül 5. Teljes (és sűrűn tematizált) lírai irodalomfelfogását is alakítja.

Orbán Ottó verseiben hangsúlyos a biográfiai vonulat. Ez az említett orbáni én ugyanis nemcsak líragrammatikai alanya a versbeszédnek, hanem

az állandó, már-már görcsös orbáni önéletírási *kényszer* identitáskonstrukciója is. Bír tehát az Orbán Ottó nevű magánember tudásával, életének főbb eseményei az övéi is, közösek az emlékeik stb. Ezzel együtt sem tekinthetjük Orbán Ottót alanyi költőnek. Verseinek datálható (és a szerző által interjúkban, esszéikben előszeretettel fel is fedett) életrajzisége sosem pusztán igazoló, hitelesítő szerepkörű. Orbán költészetének az életrajzhoz való komplikált viszonya sosem egyszerűsödik le a biográf rögzítés szintjére. A pálya elejétől kezdve megfigyelhető valamiféle elrugaszkodási aktus mint rá jellemző poétikai megoldás. A vers a személyestől rendre valami globálisabb tapasztalat felé mozdul el – és nem is maga a vers, hanem vele a képviseleti *mivé* sosem, de általánosabb érvényű alannyá gyakran kiteljesedő én is.

Az Orbán-féle „költészet hatalma”-felfogásról bővebben érdemes Pór Péter 1994-ben megjelent, az aktuálisan tárgyalt kötet mellett a pálya odáig tartó szakaszát is retrospektíve áttekintő és értékelő könyvkritikáját elolvasni. „...hol van még egy költő manapság, aki nemcsak az esszéiben, de még a verseiben is újra meg újra »lényeg«-ről merne írni, amit ő meglátott vagy megalkotott, illetve, ha erre a rendhagyó kötetre vonatkoztatjuk, akkor ami tulajdonképpen ő maga, az [sic!] saját költői ihlete. Első személyben, hogy személyesebben nem is lehetne, Orbán Ottó megszállottan és kizárólagosan költő – és akármilyen hangnemben szóljon is meg, erről a szenvedélyes és anakronisztikus ihletről beszél, ehhez teremt szerepet, dekórumot, történetet vagy kommentárt; minden önirónián túl végül nyíltan vállalja, hogy számára az egész világ az ő költői ihletének az alkalma.”² Valamint: „Sokféle alkalomból és módon újra és újra elbeszélve saját élettörténetének alaptényeit (...) határozottan azt sugallja, mindez avégett történt vele és a világgal [kiemelés tőlem – Ny. G. Á.], hogy megszólalhasson eme »fényes cáfolat«...”³

Egyben idézem Büky Lászlónak szintén *A költészet hatalma*-kötet kapcsán írott recenzióját, melyben frappáns, mindazonáltal pontos összegzését adja a fogalom orbáni értelmezésének: „Ugyanis a mindenségről és a mesterségről verseket írni nyilván azt (is) jelenti, hogy ebben (vagy ebben is) van a költészet hatalma: az írás olyan mesterség, mely készítményébe, a versbe képes zárni, foglalni a mindenséget. Ami persze ellentmondás, akkor is, ha a vers fogalmát és a mindenségét bármilyen tüzetességgel meg lehetne határozni. Ugyanakkor – és ez is meglehetősen közhelyes gondolat – a vers nem csupán része a mindenségnek, hanem maga is egy mindenség(rendszer). [kiemelés tőlem – Ny. G. Á.]”⁴

2 PÓR Péter, *Orbán Ottó: A költészet hatalma. Versek a mindenségről és a mesterségről*, Holmi, 1995/4, 696-697.

3 I. m., 697.

4 BÜKY László, *Versek a mindenségről és a mesterségről*, Tiszatáj, 1995/2, 79.

Nem véletlen, hogy egy ilyen jellemzőkkel bíró költői életművel, míg a szinkron kritika és irodalomértés által számos elismerésben részesült (és nyilván nagyrészt ennek köszönhetően számos összegző jellegű felsorolásban említetik is Orbán Ottó neve a huszadik század meghatározó költői között), az irodalomtörténet és -kritika gyakran nem tud, nem akar mit kezdeni. Irodalmáraink túlnyomó többsége sok új kérdés, probléma, vizsgálati és interpretációs szempont felvetésével maradt eddig adósa ennek a költői teljesítménynek. S bár mostanában, tizennégy évvel az életmű korai lezárulta, s nyolcvan évvel Orbán születése után mintha egyre inkább lecsengeni látszana a tőzsdeindexes szemlélet (Orbán szavaival élve, sarkítva: „fennkölt szófosás avantgárd posztmodern”), az érdemi kritikai, irodalomtörténeti figyelem továbbra is várat magára.

Vagy talán mégsem? Idén jelenik meg Kabdebó Lóránt Orbán Ottóval folytatott életút-beszélgetése („Egy szegény fiú” eszmélete), ahogy várhatóan Dérczy Péter monográfiája is. A kiadó és a Petőfi Irodalmi Múzeum szervezésében a szerző születésnapján rendezvényt tartottak, és a saját eszközeivel e sorok szerzője is igyekszik megtenni, amit tud. Évforduló van, azaz ürrög és alkalom. A harangról pedig már volt szó, azon nem fog múlni.

Nyerges Gábor Ádám (Budapest, 1989) író, költő, szerkesztő, az ELTE BTK ösztöndíjas doktori hallgatója.

Hévíz Card[®] INFO

Áprilistól keresse a szállásadójánál és a Hévíz Tourinformban!

Vásároljon kedvezményesen a Hévíz Card[®]-al és nyerjen a Hévíz Passporttal!

Kedvezmények 10 %-tól

Hévíz Card[®] Spa + more

Hévíz Card[®] Gourmet

Hévíz Card[®] Culture & Active

Hévíz Card[®] Fashion & Service

Hévíz Card[®] Health & Beauty

Megnyerhető Hévízi Álompihenések

Pontbeváltás

1 pont

3 pont

5 pont

5 pont

10 pont

Havi sorsolás:
Hévíz Ajándécsomag

tourinform
Turista Információ - Tourist information

8380 Hévíz, Rákóczi u. 2. • Tel.: 83 / 540 131 • Fax: 83 / 540 132
E-mail: heviz@tourinform.hu • Honlap: www.tourinform.hu

Pritz Péter

DYLAN – A SZABADSÁG SZOBRA

Májusban töltötte be 75. életévét, és jelentette meg 37. stúdióalbumát minden idők egyik legnagyobb hatású folk-(rock-, blues-, country-) zenésze, a rock 'n' roll polihisztor Bob Dylan. Lehetetlenség a közel hatvan éven átívelő karriert néhány oldalon összegezni, ezért most csupán pályafutásának talán legfontosabb évtizedére, a '60-as évekre koncentrálni igyekszem kikristályosítani a Dylan-esszenciát.

Valószínűleg soha senki nem fogja maradéktalanul megfejteti, hogy mi tette Robert Allen Zimmermant Bob Dylanné, holott számtalan interjú, cikk, könyv és dokumentumfilm készült már életéről. Pedig lesarkítva viszonylag egyszerű a képlet. A legtöbb rockzenész azért hal meg olyan korán, mert úgy él, ahogy az átlagemberek is élnének – ha három életük lenne. És ezalatt nemcsak az ipari mennyiségben elfogyasztott drogot, alkoholt, nőt és gitárhúrt kell érteni, hanem azt, hogy ezek a korán haló rockzenészek sokkal nagyobb intenzitással élnek, éltek életüket. Ha nekem három életem lenne, az egyiket biztos úgy élném le, mint Jim Morrison, Jimi Hendrix vagy Bon Scott. De a legtöbb átlagember csak terveket sző, álmodozik és maximum egy-egy ihletettebb pillanatában vagy korszakában tudja az életet olyan szinten magába szívni, megrágni és kiköpni, ahogy az olyan emberek csinálják, mint például Bob Dylan. Persze lehet azt mondani, hogy „az ilyeneknek könnyű, mert pénzük van, bármit megtehetnek”, csak közben elfelejtjük, hogy a legtöbben – csakúgy, mint Dylan – a nulláról indultak, és csakúgy, mint például Hendrix, nagyon sokáig mínuszban mozogtak. Olyat még soha senkitől nem hallottam, hogy „könnyű neki, mert kezdő korában kukákból evett, azért lett akkora zenész.” Bob Dylan sem azért tehet meg bármit, mert emberemlékezet óta befutott zenész, hanem azért, mert már gyerekkora óta megteszi azt a bármit. Azt, ami inspirálja és élettel tölti meg, hogy alkotni tudjon, és legyen mit mondania. Azaz a lesarkított képlet nem más, mint a régi klisé, amit anno az Amorf Ördögök oly szellemesen úgy fogalmazott meg: „Élj a mának, ne a mamának.” A szabadságot nem csak vágni kell, meg is kell élni.

ÚTON

Ahogy azt tette például a minnesotai Duluth városában 1941. május 24-én született Robert Allen Zimmerman, aki már tízévesen látta egyik nagy idolját, az amerikai folklegendát, Woody Guthrie-t – méghozzá Kaliforniában. És nem, nem a szülei fizették az utat, nem magánrepülőgéppel ment, hanem tehervagonnal. Fogta magát, megszökött otthonról, és elindult a „közele” Kaliforniába. A kis Robert egyébként előszeretettel szökdösött el otthonról (tíz- és tizennyolc éves kora közt hétszer), és csavargott Amerika-szerte. Autóstoppal és tehervonatokon bejárta Észak- és Dél-Dakotát, Kansast, Texast és Kaliforniát, de még Mexikót is. „Olyan kacifántos a múltam, hogy el se hinnék” – mondja egy interjúban. Ekkoriban kezdett „kifejlődni benne” az a világljáró, vagabund trubadúr és krónikás, akit később Bob Dylannek nevezett el.

Dylan tehát nagyjából Kerouackal egy időben kezdte írni el írni saját *Útonját* (Kerouac alapműve 1957-ben jelent meg először), és azért is válhatott a '60-as évek ellenkultúrájának egyik fő alakjává, mert, ahogy a legtöbb igazán nagy formátumú művész, ő is mindent a „maga módján” csinált: még a rock 'n' rollon belül sem volt hajlandó konformizálódni és a konvenciók szerint alkotni, gondolkodni, illetve az elvárások szerint viselkedni. Dylan nem pózból vagy lázadásból fordult a rock 'n' roll ellen, hisz tinédzserkorában a blues és a country mellett rengeteg rock 'n' rollt is hallgatott (rádión), és természetesen rock 'n' roll zenekarokat is alapított. Csak egy idő után már úgy érezte, hogy nem elégíti ki a műfaj. „Az a helyzet a rock 'n' rollal – nyilatkozta 1985-ben –, hogy nekem az nem volt elég. Tele volt remek szófordulatokkal meg pulzáló ritmussal, de a dalok nekem nem voltak elég komolyak, vagy nem realiztikusan mutatták be az életet. Amikor a folkkal kezdtem foglalkozni, tudtam, hogy az komolyabb dolog. Azokban a dalokban több a kétségbeesés, a szomorúság, de több a diadal és a hit is a természetfölöttiben, és jóval mélyebb érzéseket közvetít.”

A BOB DYLAN-ÁLARC

1959-ben Minneapolisba költözött, beiratkozott a Minnesotai Egyetemre, és ekkor fordult végleg a folk felé. Az egyetem melletti Ten O'clock Scholar kávézóban kezdett fellépni, és bevonódni a helyi folk-szintérbe. És ekkoriban kezdte el magát Bob Dylanként bemutatni – mint önéletrajzából kiderül, azért, mert nagy hatással volt rá Dylan Thomas költészete.

Ez a „Bob Dylan-figura” egy valamelyest tudatosan formált, énjének különféle aspektusaiból összegyűrt karakter lett, aki nem volt azonos Roberttel. Már egy 1964-es koncerten azt mondta a közönségnek: „Rajtam van a Bob

Dylan-álarc, megjátszom magam”, egy 1986-os sajtótájékoztatón pedig azt nyilatkozta: „Csak akkor vagyok Bob Dylan, amikor annak kell lennem. Amúgy pedig én én vagyok.”

Az ilyen „larger than life” karakterek elég hamar elkezdnek mitizálódni, azon egyszerű oknál fogva, hogy az ember kíváncsi lény. Kíváncsi arra, mi lehet az álarc mögött. (Lásd pl. David Bowie-t.) Mi lehet e mögött a Bob Dylan-karakter mögött? Ki ez a Bob Dylan valójában? Vajon azonos Robert Allen Zimmermannal? Mennyire azonos vele? És mit akar ezzel? És mit akar üzeni? Akar egyáltalán üzeni valamit? Hogy születnek a dalai? És vajon ő is ugyanolyan kakál, mint mi? Vagy nem? Akkor milyen?

Mivel Dylan elég hamar ráunt az efféle kérdésekre, egy idő után – nyilván a saját szórakoztatására – gyakran ködösített az interjúiban, hablatyolt, beszélt összevissza. Ennek köszönhetően azt sem tudhatjuk biztosan, hogy a Bob Dylan-álarcot tudatos elhatározásból vette-e fel, avagy szép lassan töltötte ki belülről. Mert mondott olyat is, hogy 19 éves korában elhatározta, hogy híres lesz, és új önazonosságot teremt magának, meg olyat is, hogy: „Soha nem hajszoltam szándékosan a Bob Dylan-legenda létrejöttét. Istentől kaptam. Az ihlet az, amit keresünk. Csak fogékonyak kell lennünk rá.” Mindez persze csak növelte az őt körülvevő mítoszt, ami később, amikor Dylan visszahúzódó, megközelíthetetlen és elérhetetlen lett, egészen kiteljesedett.

NEW YORK, NEW YORK

Dylan egy évvel később, 1960-ban otthagya az egyetemet, és New Yorkba utazott, hogy fellépjen, illetve, hogy meglátogassa súlyosan beteg példaképét, Woody Guthrie-t, akiről azt mondta: „ő volt a amerikai lélek igazi, hiteles hangja”.

Bob Dylan egyszemélyes hadserege 1961 februárjában vette be New York Greenwich Village negyedét, azt a városrészt, amely nem azt a tipikus, rendezett városképet mutatja, mint New York általában, és abban is elüt tőle, hogy itt az utcáknak van neve. Dylan a Village klubjaiban kezdett fellépni, majd hozzá hasonló zenei felfogással bíró barátokra és hírnévre szert tenni. Itt ismerkedett meg John Hammond producerrel, aki elvitte őt a Columbia Recordshoz, ahol 1962 márciusában megjelent *Bob Dylan* című debütáló albuma. Ötezer példány fogyott el belőle, ami azt jelentette, hogy éppen csak visszahozta az árát. A lemezcég ki akarta rúgni, de Hammond megvédte – és nyilván az is nyomott a latba, hogy Johnny Cash is kiállt mellette, akinek a lemezeit szintén a Columbia adta ki. (Csak viszonyításképp: azóta világszerte 125 millió Bob Dylan-lemezt adtak el.)

1962 augusztusában hivatalosan is Robert Dylanre változtatta a nevét, decemberben pedig először utazott Angliába, egy rendező meghívására, aki felkérte, szerepeljen a BBC-n a *Madhouse on Castle Street* című televíziós drámájában. Dylan a darab végén immár szélesebb nyilvánosság előtt is bemutatta azt a dalt, amellyel később egybeforr a neve, és amely később meghozta neki a világhírt: a *Blowin' in the Windet*. (A filmanyagot 1968-ban a BBC sajnos megsemmisítette.)

FÉNYES SZELEK

Egyrészt jó érzés lehet, másrészt baromi unalmas, hogy az ember a karrierje legelején (21 évesen!) ír egy dalt, ami aztán örökre egybeforr a nevével; generációs, ellenkulturális és háborúellenes himnusszá válik, majd akármerre jár a világon, évtizedeken át követelik tőle. A *Blowin' in the Wind* az 1963 májusában megjelent *The Freewheelin' Bob Dylan* című második albumának első száma volt, és amellett, hogy az évtized egyik legfontosabb protest songjának (később pedig minden idők egyik legjobb szerzeményének) kiáltották ki, azért volt jelentős, mert Dylan szövegíróként ezzel kezdett el „dylanésdni”: a konkrétan megfogalmazott sorok helyett általánosabb, talányosabb, nehezebben értelmezhető és univerzálisabb szövegeket írt már, és itt kezdte el először alkalmazni a „folyamatírást” is.

Poptörténeti érdekesség, hogy – több száz más előadó mellett – a Dylan menedzsere, Albert Grossman által összehozott Peter, Paul and Mary folktrío is feldolgozta a dalt, amely debütáló albumukon jelent meg, és amely az ő előadásukban lett a legnagyobb siker: '63 augusztusában – több mint egymillió eladott példánnyal – a Billboard második helyére került. Dylan hinni sem akart a fülének, amikor megtudta, hogy a szerzői jogokból ötezer (mai viszonylatban kb. 40 ezer) dollár fogja ütni a markát (magyarul kb.: 11, 4 millió forint). Az pedig már történelmi érdekesség, hogy a trió a *Blowin' in the Wind* del fellépett azon az 1963. augusztus 28-i Washingtoni Menetelésen, amelyen Martin Luther King híres „Van egy álmom” beszédét tartotta. A felvonuláson természetesen Dylan is fellépett, akkori szerelmével, Joan Baezzel.

Mivel Dylan olyan témákat vetett fel és boncolgatott, mint a nukleáris fegyverkezés, a háborúellenesség vagy az emberi jogok, hamar elkezdtek rá „generációs szószólóként” tekinteni, és nemcsak a közönség és a kritikusok, hanem a híres pályatársak is odáig voltak tőle. A Beatles tagjai például agyonhallgatták az albumot, amiről George Harrison azt mondta: „Hihetetlenül eredeti és csodálatos lemez.” Nazális hangja és kissé szokatlan, képzetlen

előadásmódja sokakat elriasztott, de ezzel együtt a '60-as években egy sor neves előadó dolgozta fel a számaikat Sonny & Chertől a Hollieson át a Byrdsig, ami jelezte, hogy a világ készen áll befogadni ezt az „új hangot”.

GÖRDÜLŐ KÖVEK

Dylan azért is nagy formátumú művész, mert ő mindig készen áll arra, hogy változzon. (Sőt, szükségét érzi.) Mire a világ felfedezte magának, addigra ő már „kihasználva” és „gúzsba kötve” érezte magát a folk- és protestmozgalmak által, és már negyedik, *Another Side of Bob Dylan* című lemezével irányt váltott (amit egyébként egyetlen este alatt vett fel). Megmutatta könnyedebb, humorosabb oldalát. A '60-as évek közepére pedig már folk-rock-popzenei sztárként öltözködött és viselkedett. Innentől szinte minden egyes lemeze újabb változást hozott. A beatköltők lendületét idéző *Bringing It All Back Home* című album, amelyen először használt elektromos gitárt, és főként annak első dala, a *Subterranean Homesick Blues* akár a rapmozgalom előfutárának is tekinthető. És ezek után, amikor '65-ben Dylan elektromos koncertet adott a Newport Folk Festivalon, az végképp kicsapta a biztosítékot folkos barátai körében.

Aztán számos kiemelkedő dal után '65-ben következett egy újabb mérföldkő, egy másik dal, amellyel Bob Dylan neve egybeforr: a *Like a Rolling Stone*, amelyet negyven évvel később az 1967-ben alapított *Rolling Stone* magazin, amely nevét Muddy Waters *Rollin' Stone* című számáról, a *Rolling Stones* zenekarról és a *Like a Rolling Stone* című dalról vette, Dylan szerzeményét minden idők 500 legjobb dala közül az elsőnek választotta. Milyen szép kör.

A lemez, amelyen a dal szerepel (*Highway 61 Revisited*) a legtöbb egybehangzó vélemény szerint Dylan legjobb albuma, és lenyűgözően egyesíti a blues alapú rock 'n' roll intenzitását a költészet erejével. A cím a nagy blueselőadók előtti tisztelgésnek született: a 61-es országút Kanadából Dylan szülővárosán át egészen New Orleansig tart, és közben számos várost érint, ahol olyan klasszikus blueselőadók éltek, mint Muddy Waters, Son House vagy Charley Patton, és a legenda szerint Robert Johnson a 61-es és a 49-es találkozásánál adta el a lelkét az ördögnek.

A *Like a Rolling Stone*-t Dylan azután írta, hogy Angliából hazatérve besokallt, és fel akart hagyni az énekléssel. Aztán leült, teleírt tíz oldalt, amit később lerövidített, és megírta belőle a dalt, ami saját szavával élve „áttörést” hozott neki, mert megmutatta, hogy merre is tart a karrierjében. Természetesen a dalnak több interpretációja létezik, de a konszenzus leginkább az, hogy ez a „bosszúálló” dal annak a szabadságnak az ünnepléséről szól, amikor az ember a

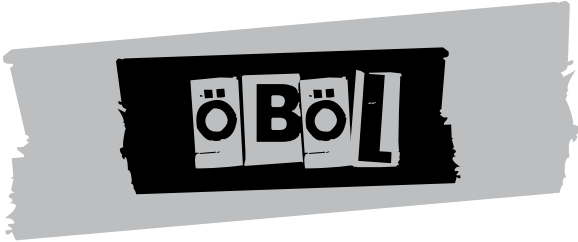
szerelmével együtt mindenét elveszti, és otthon nélkül kóborol a világban, mint egy gördülő kő. Azt, hogy a dalnak milyen hatása volt, leginkább az szemlélteti, hogy Jimi Hendrix és a Rolling Stones is feldolgozta, Bruce Springsteen pedig azt mondta róla, hogy Dylan ezzel a számmal „örökre megváltoztatta a rock 'n' rollt”. Frank Zappa pedig azt: „amikor először hallottam, úgy gondoltam, felhagyok a zenéléssel, és kiszállok, mert ha ez a dal beteljesíti a küldetését, akkor teljesen felesleges onnantól bármi mást csinálnom.”

2014-ben a Sotheby's árverésén rekordösszegért kelt el a dal eredeti, kézzel írt szövege: 2, azaz betűvel: kettőmillió dollárért. Maga Dylan pedig egy koncertfelvételen azt mondja a *Like a Rolling Stone*-ról: „Ez a dal fog egy nap a sírba tenni, de nem bánom.”

75/37

A Grammy-, Golden Globe- és Oscar-díjas dalszerző, énekes, költő, író, filmrendező, rock 'n' roll polihisztor Bob Dylan május 24-én ünnepelte 75. születésnapját, és május 20-án jelentette meg (számtalan koncert-, válogatás- és bootleg albuma mellett) 37. nagylemezét. Csakúgy, mint tavaly megjelent elődje, a *Shadows In The Night*, a *Fallen Angels* is klasszikus amerikai szerzeményeket tartalmaz. Az első szám, a *Melancholy Mood* kellemesen melankolikus és ünnepélyes hangulatú. Ez a hangulat éppen illik egy olyan emberhez, aki 2012-ben az Amerikai Egyesült Államok elnökétől megkapta az Elnöki Szabadság-érdemrendet. Mi mást?

Pritz Péter (Budapest, 1972) rockzenei újságíró, műfordító. Ő Charles Bukowski magyar hangja.

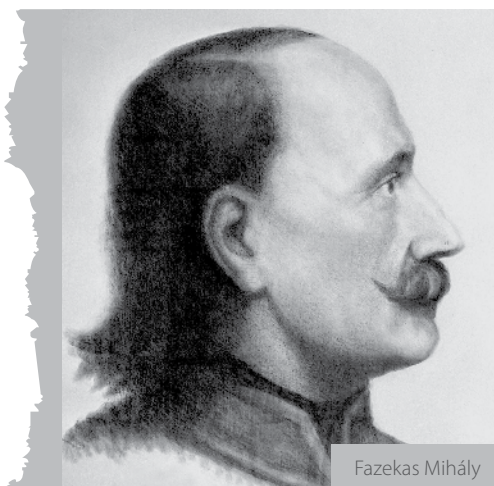
Cséby Géza

FESTETICS GYÖRGY ÉS A LÚDAS MATYI

Fazekas Mihály 1804-ben írta Lúdas Matyi című művét. Ez az „Eredeti Magyar Rege” először kéziratos másolatokban terjedt. Így jutott el Kerekes Ferenchez, a debreceni Kollégium későbbi jeles természettudós polihisztor professzorához, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjához, aki akkor egyetemi hallgató volt Bécsben. A keszthelyi Festetics-könyvtárban van egy érdekes sorsú példány a műből. A megjelenés alatt álló Festetics György-monográfiából közlünk egy fejezetet.

Kerekes Ferenc Erdőhegyen született 1784-ben, szegényparaszti családból, és mint ingyenes szolgálói végezte el a debreceni kollégiumot. 1809-ben köztanító, 1811-től Kisújszálláson a debreceni Kollégium partikulájában segédrektor. Ezután iratkozott be a keszthelyi Georgikonba, de 1815-től már Bécsben találjuk. Bejárta Európát, az egyetemi városokat, hogy megismerhesse a kor új irányzatait. Fiatalabb korában az irodalom terén ért el sikereket, később a matematika, a kémia, a botanika, a nyelvészet és neveléstan területén alkotott figyelemre méltót.

Kerekes 1815 végén, anélkül, hogy tudta volna, ki a kéziratban terjedő mű szerzője, fogta, és bevezetővel ellátva, szerzőmegjelölés nélkül Bécsben kinyomatta Fazekas írását. A *Lúdas Matyi* már 1816 elején kapható volt Pesten, Debrecenben és Kolozsvárott. Kerekes az előszóban elismeri, hogy „E' munkátskának ki legyen Szerzője, ha kérded, / Nem tudom: a' bizonyos, hogy az én kezeimbe tsak így jött / Név nélkül; nekem egy Szomszédom hozta az Erdő- / Hátról, vagy honnan, hogy jó lesz rajta nevetni / Majd botozás közben...”. Fazekashoz viszonylag gyorsan eljutott a kötet, mert már 1815. november 24-én dorgáló, az ügyet tisztázni kívánó levelet intézett Kerekeshez: „Matyi az én szülöttem. (...) Már most képzelheti az Úr, mint húlhettem el belé, midőn őtet Bécsből, a hová tudja a kurvannya hogy barangolt, egy néhány bába kéz szennyével hozzám, mint nyeletlen furkot bevetődni látnom kellett, még pedig azon lutskoson, mint 1804ben a világra ki pottyant. (...) Ha tudta az Úr, hogy ő az én Szülöttem, meg botosáthatatlanúl bántott meg, ha szándékát velem nem közlötte, de ha nem tudta, még úgy jó

Fazekas Mihály

Komáji lehetünk egymásnak e feltételek alatt: 1-ör fel küldöm ötöt a mint újjá Szültem a ránk jövő Vízkereszti Vásárcor, ha addig válaszát nyerhetem az Úrnak, és botsássa ki ötöt másodsor, s ha a hasznát látja, többször is, de nagyobb betűkkel. 2-or A nevemről semmi emlékezetet benne ne tegyen, mivel nemzetünknek erántunk való érzéketlensége engem is azzá tett minden betsület eránt, melly a nyomtatás útján nyerhetődne. De az Úr engemet azért ne szánjon, mert

Hypocondriacus nem vagyok, hanem csak Magyar.”¹ Kerekes válaszevele nem maradt fenn, a két férfi kapcsolata mindenesetre nem mérgesedett el, ez a későbbi levelezésükből tudható. Nem tudni, Kerekesnek volt-e lehetősége segíteni a *Lúdas Matyi* javított kiadását, annyi azonban bizonyos, hogy Fazekas javításai után a mű 1817-ben Bécsben újra megjelent. Ezt tekinthetjük tehát az első, a szerző által is jónak tartott, hiteles kiadásnak.

Fehér Katalin dolgozata szerint Kerekes az első kiadás két példányát is elküldte Keszthelyre, Rummy Károly Györgynek, a Georgikon tanárának, akit jól ismert keszthelyi tanulmányai idejéből, a következő sorok kíséretében: *„Hát ez a bohó Lúdas Matyi esmeretes-é már Keszthelyen? Ha még nem esmeretes, hadd esmerkedjen ott is meg. Ime ide teszek egy párt. A kék fedelűt tartsa meg K. Professor Úr magának, a verset pedig ne sajnálja alázatos tisztelem mellett Ő Excellentiájának általadni.”²* A keszthelyi Helikon Könyvtárban megtalálható a Kerekes által kiadott és Festeticsnek elküldött mű, igaz, az egyik Miscellanea-kötetbe kötve. Fehér Katalin a Kerekes-féle *Lúdas Matyi*t könyvészeti ritkaságnak mondja. Bár tudja, hogy Keszthelyre is került könyv, nem biztos a kötet fellelhetőségében, minden bizonnyal ezért nem jelöli meg a keszthelyi Helikon Könyvtárat.

Ami a kötet különleges értékét adja, az Kerekes Sámuel Festetics Györgynek (aki Kerekes szerint „nem Döbrögi”) ajánlott dedikációja, amelyet külön levélben írt meg és amely levél a kötet elejére van bekötve (a dedikáció tehát nem a könyvbe került beírásra):

¹ Fehér, 2001. 21-22. Fazekas Mihály Kerekes Ferencnek, 1815. november 24. Közli: Delejtű, 1859. 286

² Fehér, 2001. 23. Fehér jegyzetei szerint a levél megtalálható: MTA. Levéltára 4023

NAGY MÉLTÓSÁGÚ TÓLNAI GRÓF.

Festetics György.

Ő Excellentiájának.

alázatos tisztelettel ajánlja.

a' Kiadó

– O –

Menj Matyi a' Balaton' bóldog partjára hol a' bőlts Fabricius Rómát ide hagyván, abba találja Fő gyönyörűségét, hogy bő termésre tanítja A' sivatag földet. Gyakrann a' nyári havokban A' vén Istenség, Balaton, szigonyára botsátván Teste nehéz terhét, partját bámulva tsudálja Keszthely környékén, hogy a' hol tsupa tiszta kopár vólt Hajdan, vagy pedig a' fák 's fűvek tsak tsenevészték, Most a' borvessző, és mindenféle gyümölság Nyög gazdag termése alatt, 's a' lóhere reng a' Görbe kaszák élén. Hát még mikor a' maga duzzadt Habjainak tetején a' gályát látja repűlni Vászonszárnyakkal, örömeben tapsol, üvöltöz, 'S a' festett deszkát játszodván verdesi nyájas Hullámmal, hogy már ő tengeri Isten ezentűl, Mert hátán gályákat emel. 'S Ki tsinállja ezen sok Példás jobbitást? Keszthelynek bőlts Ura, a' ki Ott a' legnemesebb mesterségekre tanítja A' Magyarok Fiait. Ő hozzá menj Matyi mondom, Ő nem Döbrögi Úr; igazán kegyes Attya azoknak A' kik alatta-valók; jó-szívvvel lát bizonyosan. Ért Ő tégedet, és tréfádat fogja szeretni.

Béts. 28. Dec. 1815

Kerekes Ferentz mk. s.

Kerekes nagyon meghitt szavakkal ajánlja Festeticsnek a kötetet. Minden bizonnyal személyesen is ismerte, hiszen mintegy fél évig volt a városban. Lehetett abban némi pikantéria, hogy Kerekes minden skrupulus nélkül Festeticsnek ajánlotta az uraságot háromszor is megverő legény történetét. Ez

még akkor is így van, ha egyetértünk Négyesy László és Szerb Antal álláspontjával, hogy Fazekas szándéka az igazságtalanság elleni fellépés volt, nem pedig valamiféle demokratikus elkötelezettségű mű megírása.

Fazekas Mihály és Festetics György személyes kapcsolatáról nem találtunk hitelt érdemlő adatokat. Kerekes Ferenc vélhetően felajánlotta Fazekasnak, hogy összeismerteti a gróffal, aki előtt

nem ismeretlen már a *Lúdas Matyi*. Ha így volt, Fazekas biztosan megírta Kazinczy Ferencnek Kerekes javaslatát, mert a széphalmi mester 1812. január 7-i levelében óvja Fazekast: „Festetics szolgálatjától ójja magát. Az a' phantasta ember a' Sopronyi Institutum praefectusát most azért eresztette el szolgálatjából, mert az egész tisztelettel 's modestiával egy előterjesztést tett nála, hogy 400 ft. bankoczedula fizetéséből el nem élhet, 's kéri hogy adjon neki más szolgálatot. – Mentsen meg az Isten mindent az illy Musagetáktól”.³ A visszautasítás miatt megbántódott Kazinczy hasonló leveleket küldött több barátjának is, bár kéziratgyűjteménye számára szerette volna megszerezni Festetics kézírását, és ennek megszerzésére Dessewffy József gróftól kérte: „Te is küldj nekem ismét értte valamit, az az valamely írását Ipadnak, Napadnak, vagy Illésháznak, Festetics Györgynek, vagy akárkinek a' nevezetesbbek között, akár meghaltak, akár élnek”.⁴ Kazinczy birtokában kellett lennie annak az 1802. november 30-i levélnek, amelyben Festetics elutasítja támogatási kérelmét. Festetics viszont a titkárával íratta meg az elutasítást, így a gróf kézjegye azon nem szerepelt.

3 Kazinczy Ferenc Fazekas Mihálynak, 1812. január 7.; KazLev. IX. 2123. 213.

4 Kazinczy Ferenc Dessewffy Józsefnek, 1809 (?); KazLev. VII. 1569. 25.

Cséby Géza. (Keszthely, 1947) író, költő, műfordító, irodalomtörténész. A Hévíz alapító szerkesztője, jelenlegi olvasószerkesztője. Festetics Györgyről szóló monográfiája megjelenés alatt áll.

